

Transgraniczny Związek Euroregion „Tatry“

Wspólna polsko-słowacka Strategia Rozwoju Euroregionu „Tatry“ na lata 2008-2015

Zrealizowano w ramach projektu finansowanego ze środków budżetu państwa
za pośrednictwem Ministerstwa Budownictwa i Rozwoju Regionalnego Republiki Słowackiej

Tłumaczenia:

Rozdziały: *Działalność - Združenie Region Tatry, Charakterystyka obszaru - strona słowacka, Analiza społeczno-ekonomiczna - strona słowacka* z języka słowackiego na polski Agencja BTB
Tomasz Wicik

Rozdział *Analiza SWOT* z języka słowackiego na polski Justyna Chovaňaková

Rozdział *Analiza społeczno-ekonomiczna - Środowisko naturalne - strona słowacka* z języka słowackiego na polski biuro Związku Euroregion „Tatry” w Nowym Targu

Rozdziały: *Wstęp, Działalność - Związek Euroregion „Tatry”, Transgraniczny Związek Euroregion „Tatry”, Charakterystyka obszaru - strona polska, Analiza społeczno-ekonomiczna - strona polska, Strategia* z języka polskiego na słowacki Sylvia Galajda

Korekta:

Teksty polskie: biuro Związku Euroregion „Tatry” w Nowym Targu

SPIS TREŚCI:

1. WSTĘP	5
2. PODSTAWOWE INFORMACJE O EUROREGIONIE „TATRY”	7
2.1. POWSTANIE EUROREGIONU „TATRY”	7
2.2. DZIAŁALNOŚĆ	7
2.2.1. ZDRUŻENIE REGION „TATRY”	7
2.2.2. ZWIĄZEK EUROREGION „TATRY”	10
2.3. TRANSGRANICZNY ZWIĄZEK EUROREGION „TATRY”	13
2.4. CHARAKTERYSTYKA OBSZARU	16
2.4.1. STRONA SŁOWACKA	16
2.4.2. STRONA POLSKA	20
3. ANALIZA SPOŁECZNO-EKONOMICZNA	24
3.1. ŚRODOWISKO NATURALNE	24
3.1.1. STRONA SŁOWACKA	24
3.1.2. STRONA POLSKA	30
3.2. INFRASTRUKTURA TRANSPORTOWA I KOMUNIKACYJNA	31
3.2.1. STRONA SŁOWACKA	31
3.2.2. STRONA POLSKA	32
3.3. GOSPODARKA	33
3.3.1. STRONA SŁOWACKA	33
3.3.2. STRONA POLSKA	34
3.4. LUDNOŚĆ	36
3.4.1. STRONA SŁOWACKA	36
3.4.2. STRONA POLSKA	37
3.5. TURYSTYKA I SPORT	38
3.5.1. STRONA SŁOWACKA	38
3.5.2. STRONA POLSKA	41
3.6. KULTURA I EDUKACJA	43
3.6.1. STRONA SŁOWACKA	43
3.6.2. STRONA POLSKA	46
4. ANALIZA SWOT	49
5. STRATEGIA	52
5.1. ZGODNOŚĆ STRATEGII Z INNYMI DOKUMENTAMI	52
5.2. WIZJA	53
5.3. PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA I CELE STRATEGII	53
5.4. OPIS PRIORYTETÓW	54
6. ANEKS	59
6.1. ŹRÓDŁA	59
Załącznik nr 1A	61
Wykaz projektów zgłoszonych przez członków polskiej strony Euroregionu „Tatry” do Wspólnej polsko-słowackiej Strategii Rozwoju Euroregionu „Tatry” na lata 2008-2015	

1. WSTĘP

Transgraniczny Związek Euroregion „Tatry” istnieje już blisko 14 lat. Do tej pory przyjmował na corocznych Kongresach główne kierunki działania na okres dwóch lat. Dnia 16 marca 2007 roku XIII Kongres Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry” podjął uchwałę nr 4 zobowiązującą Radę do przygotowania *wspólnej polsko-słowackiej Strategii Rozwoju Euroregionu „Tatry” na lata 2007-2013*. W związku z tym Rada na posiedzeniu w dniu 9 maja 2007 roku powołała Komisję roboczą ds. opracowania Strategii w następującym składzie:

Peter Burian - Przewodniczący
Bogusław Waksmundzki - Wiceprzewodniczący

członkowie:

Milan Nevlazla - Dyrektor biura Zdróżenia Region „Tatry” w Kieżmarku
Antoni Nowak - Dyrektor biura Związku Euroregion „Tatry” w Nowym Targu
Andrzej Kawecki - Przewodniczący Komisji informacji Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry”
Peter Svrček - Wiceprzewodniczący Komisji informacji Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry”
Eva Kelbelová - Przewodnicząca Komisji ochrony środowiska Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry”
Edward Paszek - Wiceprzewodniczący Komisji ochrony środowiska Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry”
Peter Sedlačko - Przewodniczący Komisji gospodarczej Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry”
Jan Antoľ - Wiceprzewodniczący Komisji gospodarczej Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry”
Zofia Giełczyńska - Przewodnicząca Komisji kultury Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry”
Gabriela Kantorková - Wiceprzewodnicząca Komisji kultury Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry”
Czesław Borowicz - Przewodniczący Komisji turystyki Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry”
Lucia Cukerová - Wiceprzewodnicząca Komisji turystyki Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry”
Jozef Pavlík - Przewodniczący Komisji sportu i młodzieży Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry”
Marcin Kolasa - Wiceprzewodniczący Komisji sportu i młodzieży Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry”

Komisja przygotowała materiały do Strategii zawierające diagnozę społeczno-ekonomiczną pogranicza polsko-słowackiego, analizę SWOT i główne kierunki rozwoju. Materiały te były przedmiotem obrad Komisji problemowych oraz Rady Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry”, które to gremia wniosły szereg uwag i uzupełnień do Strategii.

Natomiast Kongresy narodowe: strony polskiej w dniu 28 lutego 2008 roku i strony słowackiej w dniu 29 lutego 2008 roku pozytywnie zaopiniowały projekt Strategii i skierowały do zatwierdzenia przez XIV Kongres Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry” z sugestią, aby Strategia obejmowała lata 2008-2015 i nosiła tytuł: *Wspólna polsko-słowacka Strategia Rozwoju Euroregionu „Tatry” na lata 2008-2015*.

Niniejszym przedkładamy dokument strategiczny do zatwierdzenia przez XIV Kongres Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry”. Przygotowanie tego ważnego dokumentu wypełnia **4. zasadę euroregionu, czyli zasadę istnienia koncepcji bądź strategii rozwoju transgranicznego** i jest ostatnim ważnym krokiem profesjonalizacji naszych działań.

Dziękujemy wszystkim członkom Komisji, która opracowała Strategię, Radzie oraz członkom Euroregionu „Tatry” za zaangażowanie, wkład pracy oraz wszelkie uwagi i sugestie, dzięki którym ten dokument powstał.

Autorzy Strategii wyrażają przekonanie, że Strategia przyjęta przez Kongres będzie na bieżąco przez Radę monitorowana, uzupełniana i korygowana, a dla członków Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry” będzie pomocna w ubieganiu się o środki na realizację projektów w ramach Europejskiej Współpracy Terytorialnej na lata 2007-2013.

Wiceprzewodniczący Komisji

/-/ Bogusław Waksmundzki

Przewodniczący Komisji

/-/ Peter Burian

2. PODSTAWOWE INFORMACJE O EUROREGIONIE „TATRY”

2.1 POWSTANIE EUROREGIONU „TATRY”

Idea zbliżenia i współpracy pomiędzy Polską i Słowacją w regionie Tatr narodziła się podczas konferencji samorządowej w Zakopanem w listopadzie 1991 roku. Projekt ten dyskutowany był następnie na konferencji wójtów i burmistrzów gmin polskich i słowackich, która odbyła się w maju 1992 roku w Popradzie. Rozmowy dotyczące sformalizowania wzajemnych kontaktów prowadzone były przez kolejne lata. Sprawą utworzenia Euroregionu „Tatry” żywo interesowali się dziennikarze po obu stronach granicy. Z ich inicjatywy w 1993 roku 27 maja w Popradzie i 28 maja w Nowym Targu spotkali się przedstawiciele władz samorządowych i państwowych. W wyniku tych spotkań została zredagowana *Deklaracja intencji*, wnioskująca popularyzowanie idei euroregionu w środkach masowego przekazu.

W marcu 1993 roku w Popradzie powstał słowacki projekt międzyregionalnego związku, który został przedstawiony stronie polskiej 17 lipca w Kieżmarku. Na spotkaniu tym zaproponowano granice przyszłego wspólnego obszaru tatrzańskiego. Po stronie słowackiej miały wejść miasta i wsie należące do powiatów Dolny Kubin, Liptowski Mikulasz, Poprad, Stara Lubowla i Spiska Stara Wieś, a po stronie polskiej gminy wchodzące w skład byłego powiatu nowotarskiego, leżące na Orawie, Podhalu, Spiszu i w Pieninach. Powołano również grupę roboczą w celu opracowania statutu.

31 października 1993 roku, kiedy Słowacja stanowiła już suwerenne państwo, podpisano w Zakopanem *Deklarację Samorządów Terytorialnych Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Słowackiej w sprawie utworzenia Regionu „Tatry”*.

18 sierpnia 1994 roku w Warszawie podpisano *Porozumienie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Słowackiej o współpracy transgranicznej*. Uzgodnienia pomiędzy rządami obu państw przyczyniły się w dużej mierze do sfinalizowania kilkuletnich starań o powołanie do życia euroregionu.

26 sierpnia 1994 roku na Kongresie Założycielskim w Nowym Targu podpisano *Umowę pomiędzy samorządami Polski i Słowacji o założeniu transgranicznego związku Euroregion „Tatry”*, który „zgodnie z procesem integracji krajów Europy, w oparciu o Europejską Konwencję Ramową o współpracy transgranicznej z dnia 11 maja 1980 roku” przyczyniać się będzie do „przyspieszenia wszechstronnego rozwoju przylegających do siebie obszarów Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Słowackiej, w nawiązaniu do historycznych korzeni i wzajemnych stosunków tych regionów”. Sąd Wojewódzki w Nowym Sączu postanowieniem z dnia 15 grudnia 1994 roku wpisał Euroregion „Tatry” do rejestru stowarzyszeń i zatwierdził jego statut. 14 listopada 1996 roku Euroregion „Tatry” został członkiem Stowarzyszenia Europejskich Regionów Granicznych (SERG).

Na Nadzwyczajnym Kongresie w dniu 22 października 1999 roku w Nowym Targu podpisana została *Umowa pomiędzy Samorządami Rzeczypospolitej Polskiej a Republiki Słowackiej o współpracy w ramach transgranicznego związku EUROREGION „TATRY” zawarta pomiędzy Związkiem Euroregion „Tatry” w Nowym Targu oraz Stowarzyszeniem Region „Tatry” w Kieżmarku*. Tym samym zakończył się proces powstawania Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry”.

2.2 DZIAŁALNOŚĆ

2.2.1 ZDRUŻENIE REGION „TATRY”

Ideą powstania Zdróżenia Region „Tatry” było rozszerzenie współpracy na pograniczu oraz próba nawiązania we wzajemnych stosunkach do historycznych korzeni, ożywienia współpracy kulturalnej i handlowej oraz pogłębienia wzajemnych stosunków między krajami i ludźmi za pośrednictwem samorządów. Działania te były i są realizowane przez Zdróżenie

Region „Tatry”. Od 1993 roku podjęto bardzo intensywne działania mające na celu rejestrację słowackiej części Euroregionu „Tatry”. W dniu 17 listopada 1995 roku uchwalono statut Zdużenia. 23 lipca 1996 roku Urząd Powiatowy w Popradzie wpisał Region „Tatry” do rejestru stowarzyszeń, a 4 listopada 1996 roku Urząd Statystyczny Republiki Słowackiej nadał Regionowi „Tatry” numer identyfikacyjny. Prace rozpoczęły komisje, których początkowo było pięć. Były to komisje: turystyki, ochrony środowiska, gospodarcza, informacji oraz szkolnictwa, kultury i sportu. Obecnie ostatnia z wymienionych komisji jest podzielona na dwie komisje, to znaczy komisję sportu i młodzieży oraz komisję turystyki. W 1995 roku miało miejsce kilka ważnych wydarzeń, m.in. *Dni kultury słowackiej w Polsce*, konferencja naukowa pod tytułem *Historia Spiszu jako przykład przenikania wielu kultur istniejących na pograniczu*. Udanymi przedsięwzięciami były: *Orawskie muzyczne lato* zorganizowane na Slanickim ostrowie w Namiestowie i *Targi rzemiosł historycznych i ludowych* w Kieżmarku. Seminarium poświęcone *Przestrzennym aspektom ruchu turystycznego w regionie Podtatrze* rozpoczęło wspólne przygraniczne działania w zakresie turystyki. Zrealizowano pierwsze wspólne działania dotyczące ochrony przyrody i parków narodowych.

Od 1996 roku rozpoczęto starania dotyczące otwarcia nowych przejść granicznych, np. turystycznego przejścia na Rysach. Dnia 6 września 1997 roku odbyła się pierwsza edycja imprezy kulturalnej pt. *Euroregion bez granic* zorganizowanej w miejscowościach Leńnica po słowackiej i Szczawnica po polskiej stronie granicy. 25 września 1997 roku w Spiskiej Nowej Wsi miało miejsce pierwsze polsko-słowackie gospodarcze spotkanie przedsiębiorców poświęcone współpracy. W dniach 26-27 września 1997 roku zorganizowano wspólną pielgrzymkę z Zakopanego do Lewoczy. W 1998 roku Zdużenie Region „Tatry” przeniósło swoją siedzibę w Kieżmarku do centrum miasta. W dniach 16-17 czerwca 1999 roku w uzdrowisku Lubowniańskie Kuple odbyło się posiedzenie polsko-słowackiej komisji międzyrządowej, na którym zaprezentowana została działalność Zdużenia Region „Tatry”. 29 czerwca na Słowacji wydano *Kurier Tatrzański*, będący dodatkiem do gazety *Podtatranské noviny*, dzięki któremu została szeroko rozpropagowana działalność Zdużenia. Latem 1999 roku po obu stronach granicy odbyło się wiele wspólnych imprez, zrealizowanych w ramach projektów, na które polska strona otrzymała dofinansowanie z Funduszu PHARE CBC. W dniu 1 sierpnia 1999 roku na przejściu granicznym Podspady - Jurgów zorganizowano kolejny festyn *Euroregion bez granic*. Natomiast w dniach 6-7 września 1999 roku w Muszynie i Starej Lubowli odbyło się *I Forum Miast Euroregionu*.

Niezwykle ważnym wydarzeniem dla słowackiej strony było podpisanie na nadzwyczajnym kongresie Euroregionu *Umowy między samorządami Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Słowackiej* o współpracy w ramach *Transgranicznego Związku „EUROREGION TATRY”* zawartej 22 października 1999 roku w Nowym Targu między Związkiem Euroregion „Tatry” w Nowym Targu reprezentowanym przez Wendelina Habera - Przewodniczącego Rady a Zdużeniem Region „Tatry” w Kieżmarku, reprezentowanym przez Petra Buriana - Przewodniczącego Rady. Krok ten zakończył pięcioletni okres działalności Zdużenia i jednocześnie stworzył fundament oraz ramy prawne dla wspólnych prac w Euroregionie „Tatry”.

W dniach 28-30 maja 2000 roku wspólnie z Radą Europy i Ministerstwem Spraw Wewnętrznych Republiki Słowackiej oraz Ministerstwem Spraw Wewnętrznych Rzeczypospolitej Polskiej byliśmy współorganizatorami *Międzynarodowej konferencji o polsko-słowackiej współpracy transgranicznej*, która odbyła się w Dolnym Kubinie i Szczawnicy. Natomiast 3 lipca 2000 roku w Szczyrbskim Plesie Euroregion „Tatry” wraz ze Stowarzyszeniem Europejskich Regionów Granicznych (SERG) i Ministerstwem Spraw Wewnętrznych Republiki Słowackiej był współorganizatorem *I Konferencji Słowackich Regionów Przygranicznych*. Wziął w niej udział sekretarz generalny SERG Jens Gabbe. Komisja gospodarcza dnia 13 lipca 2000 roku zorganizowała *II Słowacko-Polskie Forum Gospodarcze* w Spiskiej Nowej Wsi. Na przejściu granicznym Podspady - Jurgów odbył się kolejny festyn *Euroregion bez granic*, w którym wzięło udział kilka tysięcy osób. Realizacji doczekały się starania o przekształcenie przejścia granicznego Łysa nad Dunajcem - Niedzica w całodobowe przejście drogowe, a w ramach

Umowy o małym ruchu granicznym wprowadzono ułatwienia w przekraczaniu granicy przez zorganizowane wycieczki szkolne.

W 2002 roku Zdużenie Region „Tatry” zrealizowało projekt pt. *Tęcza Euroregionu „Tatry”* dofinansowany przez Ministerstwo Budownictwa i Rozwoju Regionalnego Republiki Słowackiej na łączną kwotę 1.650.000 SKK. Był on wielkim wsparciem w działalności Zdużenia i składał się z następujących podprojektów: publikacja Regionu „Tatry” pt. *Czego o nas nie wiecie?*, impreza towarzysko-kulturalna i sportowa - *VI Euroregion bez granic* w dniach 3-4 sierpnia 2002 roku w Czerwonym Klasztorze i Krościenku nad Dunajcem, konferencja poświęcona środowisku naturalnemu pt. *Euroregion „Tatry” - część Zielonych Karpat* zorganizowana w dniach 7-8 października 2002 roku, *IV Polsko-Słowackie Forum Gospodarcze* w dniach 17-18 października 2002 roku w Starej Leśnej, kompleksowe opracowanie i projekt budowlany *Domu Spotkań Słowacko-Polskich Euroregionu „Tatry”* w Kieżmarku. Ponadto w ramach programu PHARE CBC 2002 zostały zrealizowane duże projekty *Czysta rzeka - dorzecze Popradu i Dunajca* o wartości 1,8 mln EUR oraz projekt infrastrukturalny *Remont drogi III/52019 - Orawice - Zuberec*. W 2002 roku Zdużenie Region „Tatry” z sukcesem zrealizowało również siedem małych projektów. W lipcu 2002 roku w siedzibie Zdużenia Region „Tatry” gościła delegacja członków grupy rządowej i parlamentarnej z Łotwy.

W 2003 roku na dokończenie dokumentacji technicznej *Domu Euroregionu Tatry* w Kieżmarku przekazano kwotę 220.000 SKK. W ramach Funduszu Małych Projektów Phare zrealizowano 4 projekty. Ponadto Zdużenie Region „Tatry” w 2003 roku otrzymało z Ministerstwa Budownictwa i Rozwoju Regionalnego Republiki Słowackiej wsparcie w wysokości 715.000 SKK na następujące działania: *Rok wody w Euroregionie „Tatry”*, *Odnawialne źródła energii*, *Kalendarz architektury Euroregionu „Tatry”* (łącznie 275.000 SKK), *Dom Słowacko-Polskich Spotkań Euroregionu „Tatry”* w Kieżmarku (łącznie 220.000 SKK), *Program rozwoju współpracy transgranicznej Euroregion „Tatry”* (łącznie 200.000 SKK).

W 2004 roku na obszarze Zdużenia Region „Tatry” zakończono realizacją wielu projektów z Programu PHARE CBC 2003, np. *Czysta rzeka - dorzecze Popradu i Dunajca*, *Rozwój infrastruktury ochrony środowiska powiatów Kieżmark, Poprad i Stara Lubowla*, *Kładka dla pieszych i rowerzystów na rzece Dunajec*. Ponadto w ramach Funduszu Małych Projektów PHARE CBC 2001 zrealizowano cztery projekty oraz dziewięć kolejnych w ramach FMP PHARE CBC 2002 i 2003. Ministerstwo Budownictwa i Rozwoju Regionalnego Republiki Słowackiej wsparło Zdużenie Region „Tatry” dotacją w wysokości 1.559.682 SKK, która przeznaczona została na realizację następujących projektów: *MiniEuropa*, *Monitoring czystości wody na terenie Euroregionu „Tatry”*, *Wzorowa pielęgnacja zieleni pamiątkowej, historycznej i o dużym znaczeniu dla krajobrazu Euroregionu „Tatry”*, *Interreg i współpraca transgraniczna od Orawy aż po Szarisz w Euroregionie „Tatry”*, *Zielona droga Regionu „Tatry” - trasa rowerowa ze Starej Lubowli do Wyżnych Rużbach*, *Szlak wokół Tatr*, *Trasa rowerowa Świt - Poprad trasa „B2”*.

Korzystając ze wsparcia Ministerstwa Budownictwa i Rozwoju Regionalnego Zdużenie Region „Tatry” zrealizowało w 2005 roku 4 projekty o całkowitej wartości 1.128.160 SKK. Są to następujące projekty: *Wspólnie chronimy i tworzymy krajobraz Euroregionu „Tatry”*, *XXX Podrohackie uroczystości folklorystyczne - transgraniczny festiwal folklorystyczny*, *Szlak wokół Tatr - studium trasy rowerowej* oraz *Wsparcie działań biura Zdużenia Region „Tatry”*. Rada Zdużenia opracowała *Główne kierunki działalności Zdużenia Region „Tatry” na lata 2005-2006*. Rozpoczęto również remont *Domu Słowacko-Polskich Spotkań* w Kieżmarku. W dniach 4-5 maja 2005 roku przedstawiciele młodzieży na polsko-słowackim spotkaniu w Dolnym Kubinie przyjęli deklarację o utworzeniu *Rady Młodzieży*, która spotkała się kilkakrotnie. W dniach 8-10 listopada na spotkaniu Euroregionów w Radzowcach Zdużenie Region „Tatry” przystąpiło do *Forum Euroregionów Słowacji (FERS)*.

W 2006 roku pomyślnie zakończono realizację projektu inwestycyjnego o łącznej wartości prawie 14 mln SKK pt. *Dom Słowacko-Polskich Spotkań Euroregionu „Tatry”* w Kieżmarku. Uruchomiono internetowe strony Zdużenia Region „Tatry”, a ich częścią stał się system informacyjny INFOTATRY. Z Systemu Wsparcia Euroregionalnych Działań Ministerstwa Budownictwa i Rozwoju Regionalnego Republiki Słowackiej Zdużenie Region „Tatry”

zrealizowało w 2006 roku 4 projekty: *Euroregiony wspólnie III*, *Udział ERZ Słowacji w TASC FORCE*, *VI Polsko-Słowackie Forum Gospodarcze*, *Euroregion „Tatry” - skarbnica naturalnego piękna*.

Rok 2007 rozpoczął się od przeniesienia siedziby Zróżenia Region „Tatry” do Domu Słowacko-Polskich Spotkań na Hradné námestie 30 w Kieżmarku. Dnia 6 lipca 2007 roku dokonano uroczystego otwarcia Domu Słowacko-Polskich Spotkań, w którym wzięło udział wielu znakomitych gości. Ministerstwo Budownictwa i Rozwoju Regionalnego Republiki Słowackiej w ramach Systemu Wsparcia Euroregionalnych Działań przekazało w 2007 roku dotację celową o łącznej wartości 1.567.500 SKK dla następujących 5 projektów zrealizowanych w dziedzinie nr I: *Strategia Rozwoju Euroregionu „Tatry” na lata 2007-2013*, *Na rowerze wokół Tatr*, *Dom Słowacko-Polskich Spotkań Euroregionu „Tatry” w Kieżmarku*, *Wsparcie wychowania w ochronie środowiska oraz Rocznik „Pogranicze polsko-słowackie 2005-2006*. Natomiast w dziedzinie nr II na wsparcie euroregionalnych działań ministerstwo przekazało kwotę 350.832 SKK. Przedstawiciel Zróżenia uczestniczył w 2007 roku posiedzeniach TASC FORCE oraz polsko-słowackiej komisji międzyrządowej. Najważniejszym wydarzeniem 2007 roku była wizyta prezydentów Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Słowackiej wraz z małżonkami w Domu Słowacko-Polskich Spotkań w Kieżmarku w dniu 3 grudnia. Uwieńczeniem podjętych w tym roku działań był apel Zróżenia Region „Tatry” skierowany do wszystkich związków euroregionalnych i samorządów terytorialnych, aby 20 grudnia 2007 roku na przejściach granicznych zorganizować uroczystości z okazji przystąpienia Republiki Słowackiej do strefy Schengen. Euroregion „Tatry” uczcił to wydarzenie w dniu 21 grudnia 2007, zapalając watrę po polskiej stronie granicy w Sromowcach Niżnych i spotykając się na uroczystym posiedzeniu Rady Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry” w Czerwonym Klasztorze.

2.2.2 ZWIĄZEK EUROREGION „TATRY”

Celem statutowym Związku Euroregion „Tatry” jest działalność transgraniczna ukierunkowana na równomierny i zrównoważony rozwój regionu oraz zbliżenie mieszkańców i instytucji po obu stronach granicy poprzez:

- współpracę gospodarczą, budowę infrastruktury, systemu wymiany informacji, rozwój turystyki,
- wzajemne rozszerzanie współpracy w zakresie kultury, oświaty, wychowania i sportu,
- ochronę środowiska naturalnego,
- rozwój współpracy transgranicznej w zakresie handlu, drobnego przemysłu, tworzenia warunków dla ruchu granicznego.

Zadanie to Związek Euroregion „Tatry” realizuje poprzez inicjowanie, koordynowanie i uczestnictwo w licznych przedsięwzięciach transgranicznych, które rozwijają i pogłębiają kontakty mieszkańców pogranicza polsko-słowackiego. Przed przystąpieniem Polski i Słowacji do Unii Europejskiej corocznie w latach 1997-2003 w różnych miejscach na polsko-słowackiej granicy organizowany był transgraniczny festyn góralski pod hasłem „Euroregion bez granic” z bogatym programem artystycznym, interesującymi konkursami i prezentacją tradycji ludowych polskich i słowackich górali. Z inicjatywy Euroregionu „Tatry” powstało wiele przejść granicznych na szlakach turystycznych np. Muszyna-Legnava, Żegiestów-Sulin, Łapszanka-Osturnia.

W celu rozwoju współpracy gospodarczej oraz nawiązania kontaktów pomiędzy handlowcami i przedsiębiorcami z obu stron granicy Związek Euroregion „Tatry” zainicjował organizację Polsko-Słowackiego Forum Gospodarczego. Pierwsze Forum Gospodarcze zorganizowane wspólnie ze starostwem nowotarskim odbyło się w maju 1999 roku w Nowym Targu. Do chwili obecnej odbyło się 6 Forów Gospodarczych, ostatnie miało miejsce w Spiskiej Nowej Wsi na Słowacji we wrześniu 2006 roku. Zostały wówczas omówione możliwości współpracy transgranicznej pomiędzy Polską a Słowacją w latach 2007-2013. Natomiast w grudniu 2006 roku w ramach tego Forum odbyło się seminarium dotyczące słowacko-polskiej działalności gospodarczej oraz wymiany handlowej na rynku europejskim.

Kluczowe znaczenie dla funkcjonowania Związku Euroregion „Tatry” miało uruchomienie Programu Współpracy Przygranicznej Phare Polska-Słowacja w latach 2000-2006 oraz Programu Inicjatywy Wspólnotowej Interreg III A Polska-Republika Słowacka realizowanego w latach 2006-2007. W ramach tych Programów zrealizowano szereg projektów infrastrukturalnych. Do tych najważniejszych należą: Most Wyszehradzki na przejściu granicznym Leluchów-Čirč, modernizacja dróg Moszczenica-Konieczna, Zakopane-Chochotów-granica państwa oraz Niedzica-Zamek-granica państwa, modernizacja kładki linowej na granicznym szlaku rowerowym Piwniczna-Leluchów-Lipany, oznakowanie trasy rowerowej oraz modernizacja drogi lokalnej Leluchów-Dubne-Wojkowa, budowa oczyszczalni ścieków w dolinie Polhoranki, Wysowej-Zdroju, Lipnicy Wielkiej i Lipnicy Małej, projekt *Czysta rzeka Poprad*, budowa kanalizacji w Żegiestowie, a także budowa zainicjowanej przez Euroregion „Tatry” kładki na Dunajcu łączącej Czerwony Klasztor i Sromowce Niżne.

W 1999 roku biuro Związku Euroregion „Tatry” w Nowym Targu otrzymało możliwość zarządzania Funduszem Małych Projektów wydzielonym ze Zintegrowanego Programu dla polskiej granicy wschodniej. Z tego Funduszu beneficjenci z obszaru euroregionu - niedochodowe instytucje oraz samorządy lokalne zrealizowali 27 projektów z dziedziny kultury, sportu, turystyki, ochrony środowiska, zagospodarowania przestrzennego i rozwoju demokracji lokalnej na łączną kwotę dofinansowania 113.559,73 euro. Realizacja tych projektów miała ogromny wpływ na rozwój bezpośrednich kontaktów pomiędzy mieszkańcami pogranicza polsko-słowackiego.

W kolejnych latach Związek Euroregion „Tatry” zarządzał Wspólnym Funduszem Małych Projektów w czterech edycjach unijnego przedakcesyjnego Programu Współpracy Przygranicznej Polska-Słowacja PHARE.

W ramach pierwszej edycji 2000 zrealizowanych zostało 15 projektów, w tym projekt własny Związku Euroregion „Tatry” pt. *System Informacyjny Euroregionu „Tatry” INFOTATRY*. System ten jest internetową bazą informacyjną, w której prezentują się polskie i słowackie miasta oraz gminy - członkowie Euroregionu. Można w nim szybko znaleźć informacje o różnego rodzaju wydarzeniach odbywających się na terenie poszczególnych miejscowości. Wydany został również pierwszy numer dwujęzycznego rocznika Euroregionu „Tatry” pt. *Pogranicze polsko-słowackie*. Łączna kwota dofinansowania projektów w pierwszej edycji Programu Phare wyniosła 115.415,84 euro.

W kolejnej edycji Programu Współpracy Przygranicznej Polska-Słowacja Phare 2001 zrealizowanych zostało 13 projektów na łączną kwotę wsparcia 115.361,13 euro. Wśród interesujących przedsięwzięć, które otrzymały wówczas dofinansowanie były m.in. *Polsko-słowacki konkurs potraw regionalnych „Góralskie Jadło”* w Łopusznej, *Polsko-słowackie Forum Gospodarcze pt. Znaczenie produktów regionalnych w związku z wejściem Polski i Słowacji do Unii Europejskiej*.

Następna edycja Funduszu Małych Projektów Programu Phare CBC 2002 przyniosła realizację 11 projektów, które otrzymały dofinansowanie w łącznej kwocie 113.234,25 euro. Znalazł się wśród nich projekt własny Związku Euroregion „Tatry” pt. *10 lat współpracy transgranicznej Euroregionu Tatry - próba syntezy*, w ramach którego odbyła się m.in. konferencja podsumowująca 10 lat działalności Euroregionu „Tatry”, wydane zostały: rocznik Euroregionu „Tatry” *Pogranicze polsko-słowackie 2003-2004* oraz mapa Euroregionu „Tatry” z planami największych miast pogranicza.

W ostatniej edycji Funduszu Małych Projektów Programu Phare CBC 2003 zrealizowanych zostało 15 projektów, których łączna kwota dofinansowania wyniosła 117.036,59 euro. Wśród zrealizowanych działań były m.in. festyn historyczno-regionalny *„Razem w Europie”*, *Liga biegów narciarskich Euroregion „Tatry” 2005*, *Międzynarodowa Konferencja naukowa pt. „Góry i góralszczyzna w dziejach i kulturze pogranicza polsko-słowackiego (Podhale, Spisz, Orawa, Gorce, Pieniny)*.

Dzięki środkom finansowym z Funduszu Małych Projektów Programu Współpracy Przygranicznej Phare w latach 1999-2006 zrealizowanych zostało 81 małych, transgranicznych projektów dofinansowanych na łączną kwotę 574.607,54 euro. Biuro Związku Euroregion „Tatry” w Nowym Targu zajmowało się ogłaszaniem naborów, szkoleniem wnioskodawców i

beneficjentów, przyjmowaniem wniosków, uczestniczyło w procesie oceny formalnej i merytorycznej projektów, zawierało umowy z beneficjentami, monitorowało realizację projektów, przekazywało zaliczki i płatności końcowe, kontrolowało rozliczanie projektów. W realizacji tych projektów uczestniczyły tysiące mieszkańców pogranicza polsko-słowackiego, często z małych miejscowości oddalonych od centrów kulturalnych. Udział brała młodzież, dorośli, niepełnosprawni, artyści, sportowcy, przedstawiciele samorządów lokalnych. Odbyły się dziesiątki wydarzeń, imprez, wystaw, spotkań, warsztatów, konferencji. Ukazały się liczne publikacje, przewodniki, mapy, informatory. Wytyczono dziesiątki kilometrów tras turystycznych, zarówno pieszych, jak i rowerowych. Nakręcono filmy, opracowano kilka studiów planistycznych. Wielkim zainteresowaniem cieszyły się zawody sportowe w hokeju na lodzie, kolarstwie górskim, tenisie stołowym, kajakarstwie i narciarstwie. Różnorodne i bogate były kontakty szkół i instytucji kultury. Beneficjentami projektów były organizacje nieochodowe: szkoły, instytucje kultury, stowarzyszenia, miasta, gminy i powiaty.

Jednak największym i najbardziej spektakularnym efektem wykorzystaniem środków z Funduszu Małych Projektów było utworzenie *Ośrodka Współpracy Polsko-Słowackiej w Nowym Targu*, który rozpoczął swoją działalność w listopadzie 2003 roku. Związek Euroregion „Tatry” na realizację tej inwestycji otrzymał dofinansowanie w wysokości 561.230,96 PLN z Funduszu Małych Projektów Infrastrukturalnych Phare Polska-Słowacja 2000 oraz z Programu Wsparcia dla Województwa Małopolskiego w kwocie 118.600 PLN. Ośrodek pełni rolę centrum kultury, informacji i promocji euroregionu. Jest miejscem wydarzeń kulturalnych, spotkań z artystami pogranicza, imprez, wystaw, koncertów, konferencji naukowych.

Doświadczenia z zarządzania Funduszem Małych Projektów Programu Phare CBC ułatwiły Związkowi Euroregion „Tatry” realizację Programu Inicjatywy Wspólnotowej INTERREG IIIA Polska-Republika Słowacka 2004-2006. Biuro Związku w ramach tzw. *projektu parasolowego* pt. *Realizacja mikroprojektów w Euroregionie „Tatry” jako czynnik pogłębiania kontaktów społeczności pogranicza polsko-słowackiego* dofinansowanego na łączną kwotę 350.057,60 EUR wdrażało i zarządzało mikroprojektami w ramach działania 2.3 *Wspieranie inicjatyw lokalnych*. Realizacja tego programu rozpoczęła się 2005 roku, kiedy ogłoszono i przeprowadzono dwa nabory wniosków aplikacyjnych. Dofinansowanie otrzymało 47 mikroprojektów. Wśród zrealizowanych działań były m.in. *Polsko-Słowackie Targi Produktów Regionalnych i Tradycyjnych*, festyn z okazji otwarcia kładki na Dunajcu łączącej Czerwony Klasztor i Sromowce Niżne, Międzynarodowa Konferencja Naukowa *Mity i rzeczywistość zbójnictwa na pograniczu polsko-słowackim w historii, literaturze i kulturze*, liczne zawody sportowe, spotkania młodzieży szkół z obu stron granicy, festyny z prezentacją folkloru, wystawy. Wydane zostały przewodniki i albumy, nagrano płyty muzyczne, powstały internetowe bazy informacyjne.

Związek Euroregion „Tatry” w ramach Programu INTERREG IIIA Polska-Republika Słowacka 2004-2006 zrealizował również własny projekt pt. *Spotkanie siedmiu kultur pogranicza polsko-słowackiego „Od Ladislava Mednyánszkeho do Jana Kantego Pawluśkiewicza”*. Jego celem była prezentacja dziedzictwa kulturowego pogranicza polsko-słowackiego, ukształtowanego wielowiekowym przenikaniem się kultur polskiej, słowackiej, węgierskiej, żydowskiej, niemieckiej, łemkowskiej i romskiej. W ramach licznych i różnorodnych przedsięwzięć naukowych, artystycznych i popularyzatorskich w Ośrodku Współpracy Polsko-Słowackiej w Nowym Targu odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa poświęcona zagadnieniom siedmiu kultur pogranicza, zaprezentowano wystawy z cyklu *Artyści pogranicza: Żydzi w malarstwie Karola Kostura, Malarstwo Nikifora Krynickiego i rzeźba Edwarda Sutora* oraz *Malarstwo i rysunek Ladislava Mednyánszkeho* oraz *żel-art Jana Kantego Pawluśkiewicza*, którym towarzyszyły specjalne katalogi. Wspólnie z Gminą Łapsze Niżne zorganizowano warsztaty muzyczne pt. *Motywy różnych kultur pogranicza polsko-słowackiego w twórczości kompozytorskiej Jana Kantego Pawluśkiewicza* zakończone koncertem na dziedzińcu Zamku Niedzicy w wykonaniu Orkiestry Kameralnej Akademii Beethovenowskiej w Krakowie pod kierunkiem Haliny Jarczyk oraz solistów. Ukazała się również książka pt. *Nowy Targ. Obrazki z miasteczka dwóch kultur* autorstwa Anny Majorczyk oraz specjalne wydanie dwujęzycznego rocznika *Pogranicze polsko-słowackie*. Projekt realizowany był od kwietnia 2006 do listopada

2007 roku, a jego partnerami były Gmina Łapsze Niżne oraz Miejski Ośrodek Kultury w Kieżmarku. Całkowite koszty kwalifikowalne projektu wyniosły 302.313,68 PLN, a dofinansowanie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego 226.735,26 PLN.

Związek Euroregion „Tatry” wspólnie z partnerami po stronie polskiej i słowackiej przygotowuje się do realizacji projektu pt. *Historyczno-kulturowo-przyrodniczy Szlak dookoła Tatr*. XIII Kongres Związku Euroregion „Tatry” w dniu 28.02.2007 roku oraz XIII Kongres Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry” w dniu 16.03.2007 roku podjęły uchwały rekomendujące ten projekt jako strategiczny dla Euroregionu „Tatry” do dofinansowania w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Rzeczpospolita Polska-Republika Słowacka 2007-2013. Do tej pory po polskiej stronie zostały wykonane studia historyczno-kulturowe, przyrodniczo-krajobrazowe oraz planistyczno-urbanistyczne Szlaku z Funduszu Małych Projektów Phare CBC Polska-Słowacja 2002. Natomiast po stronie słowackiej Zdrúženie Region „Tatry” przygotowało koncepcję Szlaku, natomiast studium planistyczno-urbanistyczne realizowane jest w ramach Programu INTERREG IIIA PL-SK. Koncepcja przebiegu Szlaku zawarta w studium planistyczno-urbanistycznym nawiązuje do projektu Greenways - zielonych szlaków dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego, tworzonych wzdłuż „zielonych korytarzy” - rzek, tradycyjnych, historycznych tras handlowych lub naturalnych korytarzy przyrodniczych - przy założeniu łączenia regionów, atrakcji turystycznych i lokalnych inicjatyw, wspierających rozwój rekreacji „przyjaznej” dla środowiska oraz promującej zdrowy styl życia i niezmotoryzowane formy transportu. Planowane jest, że jeden z głównych odcinków Szlaku przebiegać będzie na trasie Nowy Targ - Chochołów - granica państwa po nasypie zlikwidowanej linii kolejowej, inny natomiast o wysokich walorach krajobrazowych na odcinku Dębno-granica państwa w Niedzicy, równoległe do drogi powiatowej.

2.3 TRANSGRANICZNY ZWIĄZEK EUROREGION „TATRY”

Transgraniczny Związek Euroregion „Tatry” został powołany na Nadzwyczajnym Kongresie, który odbył się w Nowym Targu 22 października 1999 roku. Została wówczas podpisana *Umowa pomiędzy Samorządami Rzeczypospolitej Polskiej a Republiki Słowackiej o współpracy w ramach transgranicznego związku EUROREGION „TATRY”* określająca ramy prawne i organizacyjne funkcjonowania tej organizacji. Czytamy w niej, iż celem Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry” jest *„wspólna działalność transgraniczna ukierunkowana na równomierny i zrównoważony rozwój Regionu oraz zbliżenie mieszkańców i instytucji po obu stronach granicy w nawiązaniu do historycznych doświadczeń”*.

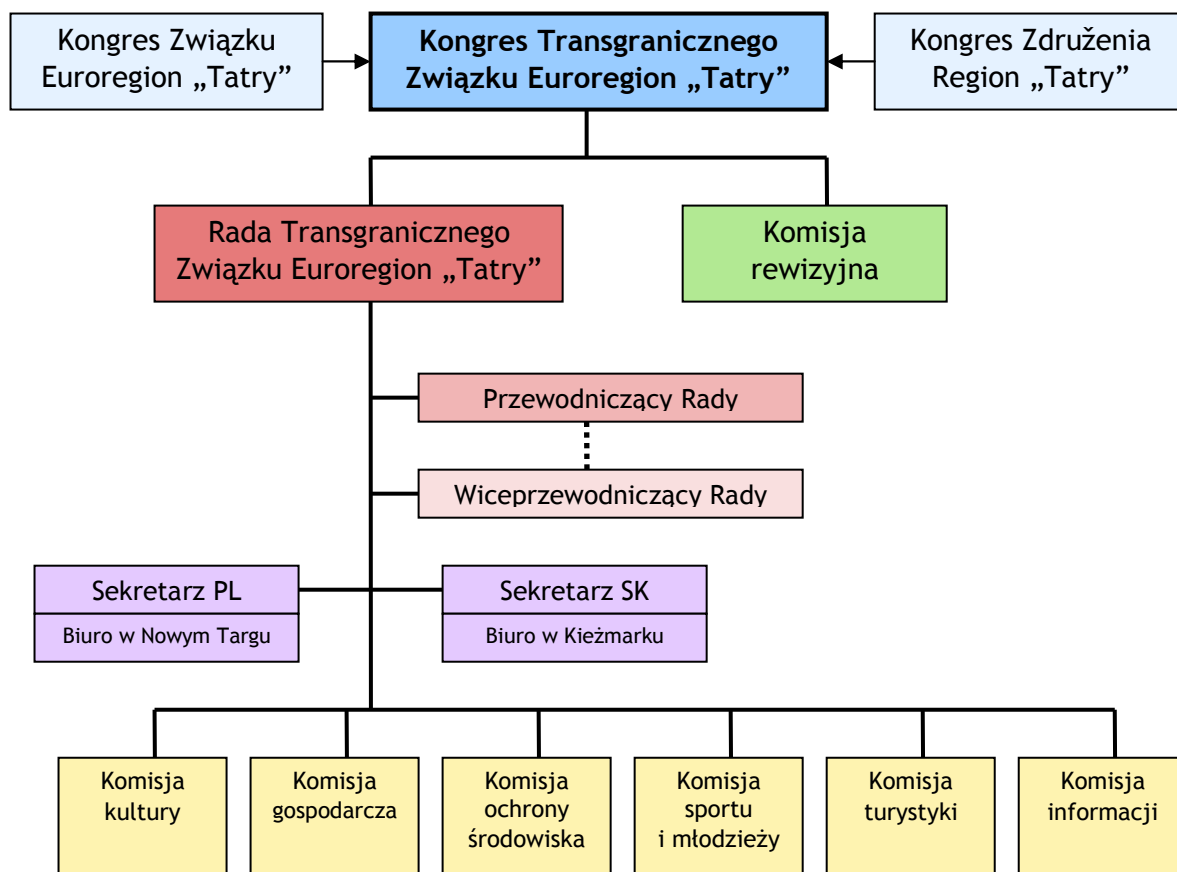
Transgraniczny Związek Euroregion „Tatry” tworzą: ze strony polskiej Związek Euroregion „Tatry” z siedzibą w Nowym Targu oraz ze strony słowackiej Zdrúženie Region „Tatry” z siedzibą w Kieżmarku. Najwyższą władzą Transgranicznego Związku jest **Kongres**, składający się z 70 delegatów (po 35 z każdej strony), wybieranych przez kongresy narodowe. Do kompetencji Kongresu należy rozstrzyganie najważniejszych spraw dotyczących Euroregionu „Tatry”. Kongres obraduje raz w roku, na przemian po stronie polskiej i słowackiej. Kongres powołuje 14-osobową **Radę** (po 7 członków z polskiej i słowackiej strony), która jest jego organem wykonawczym. Kadencja Rady trwa dwa lata, a jej pracami kieruje Przewodniczący wybierany rotacyjnie ze strony polskiej i słowackiej. Głównymi zadaniami Rady jest uchwalanie planów rzeczowo-finansowych, powoływanie Komisji roboczych i ich przewodniczących, przygotowywanie i zwoływanie Kongresu oraz realizacja uchwał podjętych przez Kongres. Rada wykonuje swoje zadania przy pomocy **sekretarzy**, kierujących biurami w Kieżmarku i Nowym Targu. Funkcję doradczą i pomocniczą Rady pełnią **Komisje**:

- kultury,
- gospodarcza,
- ochrony środowiska,
- sportu i młodzieży,
- turystyki,

- informacji

Organem kontrolnym Transgranicznego Związku jest 6-osobowa **Komisja rewizyjna** (po 3 członków ze strony polskiej i słowackiej).

Strukturę Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry” przedstawia poniższy schemat:

Członkami Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry” są jednostki samorządu terytorialnego polsko-słowackiego pogranicza.

Obszar słowackiej części Euroregionu „Tatry” leży w północnej części Słowacji w samorządowym kraju Preszowskim, Żylińskim i Koszyckim i obejmuje historyczne regiony Spiszu, Liptowa, Orawy i część Szarisza.

Po dokonaniu nowego podziału administracyjnego Republiki Słowackiej w 1996 roku zgodnie z NUTS III, na obszarze Zdrúżenia Region „Tatry” powstały trzy kraje samorządowe - Koszycki kraj samorządowy, Preszowski kraj samorządowy i Żyliński kraj samorządowy.

Liczba miast i miejscowości znajdujących się na obszarze Zdrúżenia Region „Tatry”: Dolny Kubin /24 miasta i wsie/, Kieżmark /42 miasta i wsie/, Lewocza /33 miasta i wsie/, Liptowski Mikulasz /56 miast i wsi/, Namiestów /25 miast i wsi/, Poprad /29 miast i wsi/, Rużomberok /25 miast i wsi/, Sabinów /43 miasta i wsie/, Spiska Nowa Wieś /36 miast i wsi/, Stara Lubowla /44 miasta i wsie/, Twardoszyn /15 miast i wsi/. Razem 372 miasta i wsie.

Do Zdrúżenia Region „Tatry” należy 112 miast i wsi z jedenastu powiatów: Dolny Kubin /11 miast i wsi/, Kieżmark /25 miast i wsi/, Lewocza /3 miasta i wsie/, Liptowski Mikulasz /17 miast i wsi/, Namiestów /2 miasta i wsie/, Poprad /13 miast i wsi/, Rużomberok /2 miasta i wsie/, Sabinów /1 wieś/, Spiska Nowa Wieś /1 miasto/, Stara Lubowla /25 miast i wsi/ i Twardoszyn /12 miast i wsi/.

Liczba ludności na obszarze Zdrúżenia Region „Tatry” wynosi 661 384, w tym w powiatach: Dolny Kubin - 38 936, Kieżmark 66 231, Lewocza 31 880, Liptowski Mikulasz 74 736,

Namiestów 56 638, Poprad 104 348, Rużomberok 59 148, Sabinów 54 067, Spiska Nowa Wieś 93 516, Stara Lubowla 50 684, Twardoszyn 34 200. Liczba ta stanowi 12% mieszkańców Republiki Słowackiej.

Euroregion „Tatry” po stronie polskiej obejmuje obszar 5 powiatów województwa małopolskiego. Są to powiaty: tatrzański, nowotarski, nowosądecki, gorlicki i limanowski zamieszkiwane przez 673.643 osób. Trzy z wymienionych powiatów (tatrzański, nowotarski i nowosądecki) są członkami Związku Euroregion „Tatry”. Ponadto po stronie polskiej do Euroregionu „Tatry” należą:

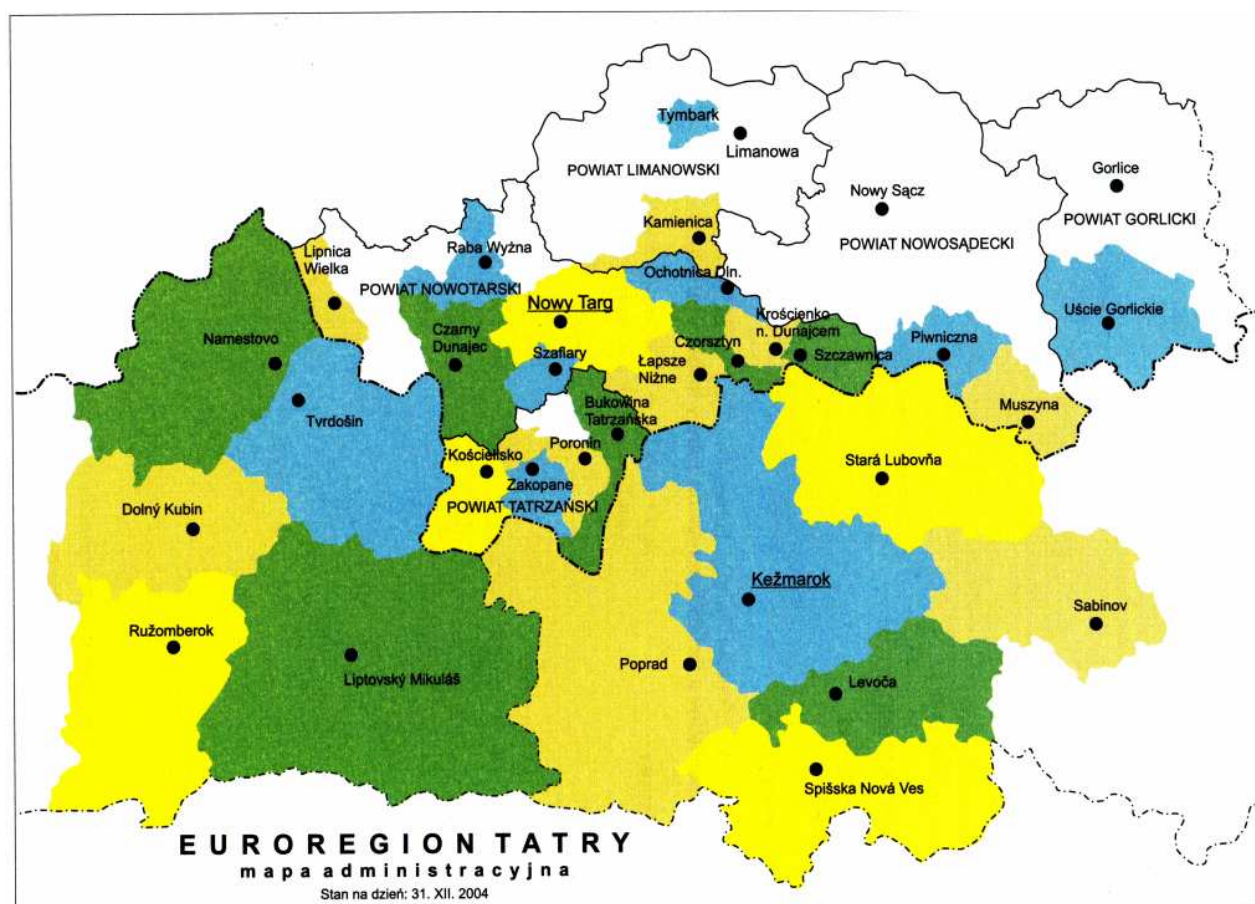
Miasta (4): Limanowa, Nowy Targ, Szczawnica, Zakopane

Miasta i gminy (2): Muszyna, Piwniczna-Zdrój,

Gminy (17): Bukowina Tatrzańska, Czarny Dunajec, Czorsztyn, Jabłonka, Jodłownik, Kościelisko, Krościenko n. Dunajcem, Lipnica Wielka, Łapsze Niżne, Nowy Targ, Ochotnica Dolna, Poronin, Raba Wyżna, Rytro, Szaflary, Tymbark, Uście Gorlickie.

Liczba ludności w powiatach, miastach i gminach, które są członkami Związku Euroregion „Tatry” wynosi 482.338.

Obszar Transgranicznego Związku Euroregion „Tatry” przedstawia poniższa mapa:

2.4 CHARAKTERYSTYKA OBSZARU

2.4.1 STRONA SŁOWACKA

Powiat Dolny Kubin

Liczba mieszkańców:	38 936
Powierzchnia:	490 km ²
Liczba miejscowości:	1 miasto i 23 wsie

Region Dolna Orawa leży w południowej części dawnej żupy Orawa. Na północ od niej leży Biała Orawa, na północny wschód Górna Orawa. Granice regionu Dolna Orawa pokrywają się z granicami jednostki administracyjnej Dolny Kubin. Na Dolnej Orawie występują liczne jaskinie, ale żadna z nich nie jest udostępniona dla zwiedzających. Podkład geologiczny stanowią osady czwartorzędowe. Dolinę rzeki Orawa tworzą wapienie, skały osadowe, piaskowce i łupki, które pod wpływem działania płynącej wody tworzą różne twory skalne, między którymi wije się rzeka Orawa. Tereny te należą do dorzecza Wagu. Klimat jest kontynentalny, łagodny, chłodny, z wyraźnym wpływem Oceanu Atlantyckiego. Na podstawie obserwacji pogodowych w Orawskim Podzamczu średnia roczna temperatura wynosi + 6,3°C, najcieplejszym miesiącem jest lipiec ze średnią roczną temperaturą + 16,1°C, najchłodniejszy miesiąc to styczeń - 4,6°C. Najlepszy do uprawiania turystyki jest okres od drugiej połowy sierpnia do początku października, do uprawianie narciarstwa najlepsze są miesiące luty i marzec. Roślinność dzięki budowie geologicznej jest bardzo zróżnicowana. Hale w wysokich górach są bogate w typową florę łąkową. Żyje tu zwierzyna płowa, dziki, lisy, kuny leśne, rysie, niedźwiedzie, wilki, z ptactwa wyróżniamy cietrzewia, jarząbka, sowę, puchacza, sokoła, myszołowa, orlika krzykliwego.

Powiat Kieżmark

Liczba mieszkańców:	63 231
Powierzchnia:	840 km ²
Liczba miejscowości:	3 miasta i 39 wsi

Powiat Kieżmark powstał w wyniku podziału powiatu Poprad w 1996 roku. Obszar jest podzielony na dwa regiony: Spisz i Zamagurze, przez które przechodzą tzw. osie urbanizacyjne o znaczeniu ponadregionalnym: Poprad - Kieżmark - Polska i Kieżmark - Stara Lubowla - Polska. Powiat charakteryzuje się niewystarczającą infrastrukturą, małą ilością miejsc pracy i wysokim stopniem bezrobocia. Przemysł powiatu jest ukierunkowany na wyroby spożywcze i produkcję maszyn. Rolnictwo zorientowane jest na hodowlę bydła i owiec, która posiada dobre zaplecze w postaci trwałej roślinności trawiastej, zwłaszcza w regionie Zamagurza. Potencjał naturalny obszaru powiatu, jego bogactwo, zabytki kultury i historii oraz architektura ludowa stwarzają idealne warunki do rozwoju turystyki na poziomie regionalnym i międzynarodowym.

Powiat Lewocza

Liczba mieszkańców:	31 880
Powierzchnia:	357 km ²
Liczba miejscowości:	2 miasta i 31 wsi

Powiat Lewocza z punktu widzenia geograficznego znajduje się na obszarze Gór Lewockich i Gór Branisko. Jest on bardzo zróżnicowany. Z ogólnej liczby 33 miejscowości w powiecie dwie z nich mają status miasta: Lewocza i Spiskie Podhradie.

Powiat jest przeważnie górzisty, najwyższy szczyt ma wysokość 1 200 m (Smrekovica). Jest otoczony górami - z północy Górami Lewockimi, które do dziś zachowały pozostałości rzeźby trzeciorzędowej z płaskimi, stosunkowo szerokimi grzbietami. Należy do szerszego układu geograficznego, znany jest z niezwykle bogatej migracji gatunków zwierząt i ptaków. Główne atrakcje powiatu to: turystyka piesza i rowerowa, agroturystyka, jazda konna, myślistwo, rybołówstwo, narciarstwo zjazdowe i biegowe, sport. Drugą, bardzo ważną cechą charakterystyczną powiatu są liczne zabytki historyczne, m.in. Kościół Św. Jakuba, Dom Mistrza Pawła, Zamek Spiski, Spiska Kapituła. Zabytki te skoncentrowane są na małym obszarze, a wiele z nich to skarby kultury światowej. Ich wartość doceniają liczni turyści.

Powiat Liptowski Mikulasz

Liczba mieszkańców:	74 736
Powierzchnia:	1 323 km ²
Liczba miejscowości:	2 miasta i 54 wsie

Powiat Liptowski Mikulasz położony jest w Kotlinie Liptowskiej. Od północy otaczają go pasma Tatr Zachodnich, Tatr Wysokich i Gór Choczańskich, na południu znajdują się Tatry Niskie. Przez region przepływa najdłuższa słowacka rzeka Wag. W latach 1970-1975 wybudowano tu zapórę wodną Liptowska Mara. W 1976 roku zakończono budowę wodnej elektrowni Czarny Wag. Naturalny potencjał Liptowa sprawił, że region ten stał się popularnym miejscem całorocznego wypoczynku. Główną atrakcją jest przede wszystkim turystyka. Okoliczne góry oferują wiele oznakowanych tras turystycznych - od przeznaczonych do niezbyt trudnych spacerów, aż po wymagające wysokogórskie szlaki. W powiecie znajduje się wiele jaskiń udostępnionych turystom, z których największą jest Demianowska Jaskinia Wolności. W powiecie występuje wiele źródeł mineralnych. Są tu duże możliwości uprawiania różnych sportów. Region jest znany także ze swojej bogatej historii, o czym świadczą wiele zabytków historycznych, ważnych znalezisk archeologicznych, pamiątek kultury ludowej i folkloru. Wiele z nich ma znaczenie europejskie, a nawet światowe.

Powiat Namiestów

Liczba mieszkańców:	56 638
Powierzchnia:	691 km ²
Liczba miejscowości:	2 miasta i 23 wsie

Powiat Namiestów jest najbardziej na północ wysuniętym powiatem Słowacji i największym z trzech powiatów tworzących region Orawa. Na północy sięga on granicy z Polską oraz masywu Beskidów Orawskich (Babia Góra 1 723 m), a na południu Magury Orawskiej (Budín 1 221 m). Prawie cały obszar powiatu nazywany także Orawą (od nazwy rzeki) lub Górną Orawą jest obszarem chronionego krajobrazu z wieloma pierwotnymi leśnymi kompleksami, które stanowią 40% jego terytorium i obfitują w cenne gatunki roślin i zwierząt. Małe uprzemysłowienie, sprzyjające warunki naturalne oraz gościnność mieszkańców sprawiają, że region ten jest terenem wyjątkowym pod względem rozwoju turystyki. Ruch turystyczny latem skupia się zwłaszcza w okolicach Zapory Orawskiej, która stała się popularnym ośrodkiem sportu i rekreacji. W miesiącach zimowych turystów przyciąga atrakcyjna oferta uprawiania sportów, a ośrodki narciarskie rozmieszczone są równomiernie na całym terenie regionu. Region Białej Orawy jest również bogaty w wiele innych ciekawostek naturalnych, historycznych i kulturalnych.

Powiat Poprad

Liczba mieszkańców:	104 348
Powierzchnia:	1 124 km ²
Liczba miejscowości:	3 miasta i 26 wsi

Powiat Poprad z punktu widzenia ruchu turystycznego i jego dalszego rozwoju można uważać za jeden z najbardziej atrakcyjnych obszarów Słowacji. Zajmuje on obszar wyjątkowo bogaty pod względem warunków naturalnych i możliwości społeczno-ekonomicznych. Rekreacja, turystyka, uzdrowiska i sport nabierają tu znaczenia ogólnosłowackiego, a nawet międzynarodowego. Położenie geograficzne powiatu determinuje intensywny rozwój turystyki transgranicznej z Rzeczypospolitą Polską. Wyjątkowy masyw Tatr kwalifikuje ten obszar do ważnych ośrodków ruchu turystycznego. Obszar powiatu ze względu na wyjątkowe cechy, które tworzą podstawowe warunki do rozwoju turystyki, zajmuje najważniejsze miejsce w Słowacji. Największym miastem powiatu jest liczący 56 000 mieszkańców Poprad. Jest to nowoczesne miasto, z wieloma zabytkami kulturalnymi i historycznymi. Nad miastem Poprad górują Tatry Wysokie, które są największym i najwyższym łańcuchem na Słowacji. Oferują one wiele możliwości miłośnikom turystyki i sportów zimowych, turystyki rowerowej, rybołówstwa. Znajdują się tu także ośrodki uzdrowiskowe oraz wyspecjalizowane ośrodki zdrowia. W odległości 1 km od Popradu usytuowane jest międzynarodowe lotnisko Poprad - Tatry.

Powiat Ružomberok

Liczba mieszkańców:	59 148
Powierzchnia:	647 km ²
Liczba miejscowości:	1 miasto i 24 wsie

Powiat Ružomberok należy do kraju Žylinського. Znajduje się w zachodniej części Kotliny Liptowskiej. Jego naturalne granice tworzą pasma: Wielka Fatra na zachodzie, Góry Choczańskie na północy, Tatry Niskie na południu i wschodzie. Główna oś przechodzi w kierunku północ - południe. Ważną rolę odgrywa turystyka, rozwijająca się dzięki licznym zabytkom, jak np. Zamek Likawski, Zamek Liptowski pri Kamelanoch. Najwięcej zabytków skupionych jest w mieście Ružomberok. Szczególne znaczenie ma osada Wilkoliniec, która w 1993 roku została wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO. Źródła termalne występujące w Lúčkach wykorzystywane są do celów leczniczych, natomiast w Beszeniowej do celów rekreacyjnych. W gospodarce regionu dominuje przemysł celulozowo-papierniczy oraz tekstylny, który skupia ok. 71% siły roboczej w tym sektorze. Ponadto dużą rolę odgrywa obróbka drewna, produkcja i przerób metali. Długą tradycję mają tu także uroczystości folklorystyczne w Ružomberku, tzw. „sadenie mája“, w Sliaczach „Liptowskie dni matki“, a w wielu regionach uroczystości ludowe, nazywane „bursa“.

Powiat Sabinów

Liczba mieszkańców:	54 067
Powierzchnia:	484 km ²
Liczba miejscowości:	2 miasta i 41 wsi

Jest najbardziej na wschód położonym powiatem Euroregionu. Przemysł skupiony jest w miastach Sabinów, Lipany - przemysł maszynowy, przemysł odzieżowy w Lipanach, Sabinowie, przemysł obróbki drewna w Sabinowie, przemysł farmaceutyczny w Szariszkich Michalanach.

Grunty rolnicze zajmują powierzchnię 25 773 ha, w tym grunty orne stanowią 13 804 ha. W południowej części powiatu skupiona jest produkcja roślinna, w południowej hodowla zwierząt, występują się tu także obszary trwale porośnięte trawą. Lasy zajmują powierzchnię 17 839 ha. Znajduje się tu wiele spółdzielni rolniczych, firm rolniczych i gospodarstw indywidualnych. Sieć drogową tworzą drogi I kategorii 26,6 km i III kategorii 144 km. Linia kolejowa Kysak - Plaveč ma długość 30 km. 21 miejscowości posiada publiczną sieć wodociągową, 7 - kanalizację, 6 - oczyszczalnie ścieków, 21 miejscowości jest zgazyfikowanych.

Powiat Spiska Nowa Wieś

Liczba mieszkańców:	93 516
Powierzchnia:	587 km ²
Liczba miejscowości:	3 miasta i 33 wsie

Powiat Spiska Nowa Wieś ograniczony jest kotliną Hornadu i Górami Wołowskimi. Płyną tu rzeki Hornad i Hnilec. Obszar jest górzisty, charakteryzuje się występowaniem lasów liściastych oraz ostrzejszym i chłodniejszym klimatem. Średnia roczna temperatura waha się w granicach 5 - 7°C.

Najwyższym punktem powiatu jest szczyt Babiná (1 278 m n.p.m.), najniższy punkt znajduje się na rzece Hornad przy Kropkach (379 m n.p.m.). Siedzibą powiatu jest Spiska Nowa Wieś licząca prawie 40 000 mieszkańców. Status miasta posiadają także Kropkachy, w których mieszka ponad 8 600 mieszkańców i Włochy Spiskie liczące ponad 3 500 mieszkańców. Do największych miejscowości powiatu należą Smizany (liczące ponad 7 600 mieszkańców), które są największą wsią w Republice Słowackiej, Markusowce i Bystrany. Spisz jest regionem o bogatej, wspaniałej przeszłości, o czym świadczą duża ilość zabytków historii i kultury.

Powiat Stara Lubowla

Liczba mieszkańców:	50 684
Powierzchnia:	624 km ²
Liczba miejscowości:	2 miasta i 42 wsie

W powiecie Stara Lubowla znajdują się fragmenty łańcuchów Gór Lewockich, Gór Czergowskich, Spiskiej Magury i Pienin. Wyjątkowość powiatu wynika z piękna przyrody, zabytków, klimatu oraz bogactwa zakątków turystycznych, rekreacyjnych i urlopowych, a także jego wielokulturowości. Centrum administracyjnym, kulturalnym i przemysłowym powiatu jest miasto Stara Lubowla. Cały czas poszukiwane są rozwiązania i nowe drogi dla rozwoju miasta, które stawia przede wszystkim na turystykę. Miasto intensywnie rozwija kontakty partnerskie z zaprzyjaźnionymi miastami Nowy Sącz i Polanec (Polska), North Augusta (USA), Vsetín (Rep. Czeska), Sval'java (Ukraina). Stara Lubowla działa także aktywnie w Transgranicznym Związku Euroregion „Tatry”, którego jest członkiem założycielem. Miasto to należy do najstarszych miast na Spiszu. Leży na obu brzegach rzeki Poprad na wschód od Tatr Wysokich. Ponad panoramą miasta góruje imponujący zamek Lubowla. Z analizy czynników klimatycznych wynika, że tereny Starej Lubowli o powierzchni 31 km² z liczbą mieszkańców 16 500 znajdują się w klimacie łagodnym, w którym dominują elementy kontynentalne.

Powiat Twardoszyn

Liczba mieszkańców:	34 200
Powierzchnia:	476 km ²

Liczba miejscowości:

2 miasta i 13 wsi

Powiat Twardoszyn ogranicza Kotlina Orawska, obszerna część obszaru należy do Wyżyny Orawskiej, a część miejscowości leży wzdłuż rzeki Orawa. Do powiatu należą Tatry Zachodnie - Rohacze (Banikov 2 178 m n.p. m.), Góry Skoruszyńskie i część Magury Orawskiej. Miasta powiatu to Twardoszyn i Trzciana, do największych wsi należą Niżna i Liesek. Najmniej osób mieszka w Štefanovie nad Oravą, który w historycznych źródłach wspominany jest już w roku 1355 i należy do najstarszych miejscowości na Orawie. Wielkie znaczenie dla powiatu ma turystyka. W lecie zainteresowaniem cieszą się pobyty nad Zaporą Orawską, na Rohaczach i w Orawicach. Wyciągi narciarskie znajdują się w Zuberku, Rohaczach, Niżnej, Twardoszynie, Habówce, Brezowicy i Witanowej. Ważne dla regionu jest Muzeum Wsi Orawskiej w Zuberku - Brestowej oraz skansen architektury ludowej w Podbielu z 72 drewnianymi domami. W Twardoszynie cennym zabytkiem UNESCO jest gotycki kościółek drewniany z XV wieku i Galeria M. Medveckiej. Częścią Tatrzańskiego Parku Narodowego TANAP są Rohacze, obszar chronionego krajobrazu CHKO Górna Orawa. Znajduje się tu 12 narodowych rezerwatów przyrody. Obecnie w mieście Twardoszyn skupia się przede wszystkim przemysł spożywczy.

2.4.2 STRONA POLSKA

Powiat tatrzański

Liczba mieszkańców:

65 401

Powierzchnia:

472 km²

Powiat tatrzański, skarbnica tradycji i kultury góralskiej oraz unikalnej przyrody, położony jest u podnóża Tatr, na obszarze zwanym Skalnym Podhalem, będącym subregionem Podhala. Oprócz obszaru Skalnego Podhala do powiatu tatrzańskiego należą trzy wsie Spisza: Czarna Góra, Jurgów i Rzepiska. Od strony północnej sąsiaduje on z powiatem nowotarskim, natomiast wschodnie, południowe i zachodnie jego granice stanowią granice państwa ze Słowacją. Do powiatu tatrzańskiego należy 5 gmin: Zakopane, Białe Dunajec, Bukowina Tatrzańska, Kościelisko, Poronin.

Na obszarze powiatu tatrzańskiego znajduje się Tatrzański Park Narodowy obejmujący swym zasięgiem najwyższe w łańcuchu karpaccim góry Tatry. Powierzchnia Tatr wynosi ok. 750 km², z czego 150 km² przypada na Tatry Polskie; reszta to Tatry Słowackie. Najwyższy szczyt Tatr po stronie słowackiej to Gerlach (2655 m n.p.m.), a polskiej stronie - Rysy (2499 m n.p.m.). Duże różnice wzniesień, piętrowość klimatu i niezwykle skład gatunkowy fauny i flory sprawiają, że Tatry mają charakter wysokogórski. W kotlinach na terenie powiatu występują liczne potoki, najważniejsze z nich to: Białka, Poroniec i Zakopianka tworzące po połączeniu rzekę Białe Dunajec.

Teren powiatu tatrzańskiego należy do najatrakcyjniejszych turystycznie regionów Polski. Jest wymarzoną miejscem do uprawiania turystyki górskiej i sportów zimowych. Turyści mają do dyspozycji ok. 300 km oznakowanych szlaków o różnym stopniu trudności. Do najciekawszych należą m.in. spacerowa Droga pod Regłami z ciekawymi widokami na Kotlinę Zakopiańską, Dolina Białego - piękny szlak wśród wspaniałego lasu i oryginalnych form skalnych; Hala Gąsienicowa i Czarny Staw Gąsienicowy, szlak przez Czerwone Wierchy do Doliny Kościeliskiej, w której warto zaglądnąć do Jaskini Mroźnej, szlak z Morskiego Oka przez Czarny Staw na Rysy lub do Doliny Pięciu Stawów Polskich oraz słynna Orla Perć. Ponadto w rejonie Pasma Gubałowskiego oznakowanych jest 110 km ścieżek spacerowych, z których można podziwiać wspaniałe widoki na Tatry. Amatorzy sportów zimowych mogą skorzystać w granicach powiatu tatrzańskiego z ok. 100 wyciągów krzesetkowych i orczykowych, z czego w samym Zakopanem działa 50. Dla wytrawnych narciarzy poleca się Kasprowy Wierch, Nosal, a także Polanę Szymoszkową czy Butorowy Wierch.

Siedzibą starostwa i głównym centrum kulturalnym powiatu jest miasto Zakopane, w którym podziwiać można wiele zabytków. Są to m.in. willa „Koliba” - pierwszy budynek w stylu zakopiańskim zaprojektowany przez Stanisława Witkiewicza, wzniesiony w 1892 roku (obecnie od 1993 roku znajduje się tam Muzeum Stylu Zakopiańskiego), kaplica Gąsieniców - najstarszy obiekt sakralny pod Tatrami, kościółek parafialny w Zakopanem p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej (dawny św. Klemensa) wybudowany w 1848 roku. W Zakopanem w 1875 roku powstało pierwsze w Polsce muzeum regionalne - Muzeum Tatrzańskie im. Tytusa Chałubińskiego, w którym zgromadzone są zbiory geologiczne, etnograficzne i przyrodnicze. Okazy flory i fauny tatrzańskiej podziwiać można w Muzeum Przyrodniczym Tatrzańskiego Parku Narodowego. W willi „Atma” natomiast znajduje się muzeum biograficzne Karola Szymanowskiego, a na Harendzie Muzeum Jana Kasprowicza. W Zakopanem mieści się też kilkanaście galerii. Do najbardziej znanych należą: Galeria Sztuki im. Włodzimierza i Jerzego Kulczyckich oraz Galeria Władysława Hasióra.

Powiat nowotarski

Liczba mieszkańców:	182 010
Powierzchnia:	1 475 km ²

Powiat nowotarski położony jest w południowej części Małopolski. Od strony południowej sąsiaduje z powiatem tatrzańskim, od północnej z powiatem suskim, myślenickim i limanowskim, od wschodniej z powiatem nowosądeckim, a od zachodniej ze Słowacją. Swym zasięgiem obejmuje on trzy zróżnicowane kulturowo i przyrodniczo krainy historyczno-geograficzne: Podhale, Spisz i Orawę. Na terenie powiatu znajdują się trzy miasta: w części centralnej Nowy Targ, na północnych obrzeżach Rabka, na wschodzie Szczawnica oraz 11 gmin: Czorsztyn, Czarny Dunajec, Jabłonka, Krościenko n. Dunajcem, Lipnica Wielka, Łapsze Niżne Nowy Targ, Ochotnica Dolna, Raba Wyżna, Spytkowice, Szaflary.

Stolicą powiatu jest Nowy Targ - miasto z 34 tys. mieszkańcami, centrum gospodarczo-handlowe, oświatowe i sportowe regionu. Od kilkudziesięciu lat Nowy Targ jest stolicą polskiego hokeja na lodzie, a drużyna „Szarotek” wielokrotnie zdobyła tytuł Mistrza Polski w tej dyscyplinie sportowej. W 2001 roku w mieście powstała Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, która kształci studentów na 5 kierunkach: architektura i urbanistyka, filologia polska, fizjoterapia, pielęgniarstwo, turystyka i rekreacja.

Niezwykle zróżnicowany krajobrazowo i obfitujący w malownicze pejzaże teren powiatu nowotarskiego tworzy rozległa Kotlina Orawsko-Nowotarska i otaczające ją pasma górskie: Gorce, zachodnie stoki Beskidu Sądeckiego, Pieniny, część Magury Spiskiej i Pasma Babiej Góry. Ten niezwykle cenny przyrodniczo obszar objęty jest różnymi formami ochrony. Na terenie powiatu położony jest w całości Pieniński Park Narodowy oraz częściowo: Gorczański Park Narodowy i Babiogórski Park Narodowy. Najstynniejszym przełomem rzeczny, stanowiącym atrakcję turystyczną europejskiej rangi jest Przełom Dunajca, położony w całości w granicach Pienińskiego Parku Narodowego oraz zaporą w Niedzicy i Jezioro Czorsztyńskie. Na terenie powiatu występują również bogate złoża wód mineralnych, które są podstawą rozwoju uzdrowisk Rabka i Szczawnica. Wody geotermalne eksploatowane przez Zakład Geotermalny we wsi Bańska Niżna w gminie Szaflary użytkowane są do celów grzewczych.

Doliny górnego Dunajca, na obszarze której znajduje się powiat nowotarski słynie z pięknego krajobrazu, zabytków historycznych i unikalnej przyrody. Sławnym symbolem przeszłości są wybudowane w średniowieczu dwa zamki w Czorsztyńcu i w Niedzicy. Położone na przeciwległych brzegach Dunajca, w odległości nie większej niż 1,5 km, zależne były od dwóch państw: zamek czorsztyński od Polski, zaś zamek w Niedzicy od państwa węgierskiego. Dopiero po pierwszej wojnie światowej oba zamki znalazły się w granicach Polski. Obecnie zamki udostępniane są turystom do zwiedzania. U ich podnóża rozpościera się malownicza Dolina Nowotarska wraz z wijącym się i burzliwym Dunajcem. Na tym terenie często występowały

powodzie powodujące duże straty. Aby zapobiec powodziom wybudowano tu zbiorniki wodne i zaporę w Niedzicy.

Do najciekawszych miejsc na terenie powiatu nowotarskiego zaliczyć można także Dębno z zabytkowym Kościołem p.w. Świętego Michała Archanioła z 2 poł. XV w. Jest to kościół drewniany, jednonawowy, zbudowany z drewna jodłowego i modrzewiowego bez użycia gwoździ, wpisany do rejestru zabytków jako obiekt grupy „0” a także na listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO. Wieś Chochotów w powiecie nowotarskim słynie z zachowanej oryginalnej zabudowy drewnianej z przełomu XIX i XX wieku. Od lat 50-tych wieś jest objęta ochroną konserwatorską, co faktycznie zahamowało zmiany urbanistyczne i architektoniczne w centrum miejscowości i pozwoliło zachować charakter góralskiej zabudowy. Mieszkańcy bardzo dbają o swoje domy i co roku przed Wielkanocą myją szczotkami płazy domów, dzięki czemu drewno na ścianach zachowuje jasny odcień.

W Zubrzyca Górnej w Gminie Jabłonka mieści się Orawski Park Etnograficzny. W skansenie znajdują się domy, wiejskie warsztaty rzemieślnicze, szkoła, dwie karczmy, dzwonnica oraz dwór. We wnętrzu dworu zgromadzono meble, naczynia i sprzęty z XIX w. Warto też zobaczyć 4 wiejskie zakłady przemysłowe: olejarnię, kuźnię, tartak i folusz.

Powiat nowosądecki

Liczba mieszkańców:	198 180
Powierzchnia:	1 550 km ²

Powiat nowosądecki położony jest w południowej części Małopolski. Od zachodu graniczy z powiatem limanowskim i nowotarskim, od północy z tarnowskim i brzeskim, a od wschodu z powiatem gorlickim. Jego południowa granica wyznacza granicę Polski ze Słowacją. Powiat nowosądecki swoim zasięgiem obejmuje gminę miejską Grybów, 4 gminy miejsko-wiejskie: Krynica-Zdrój, Muszyna, Piwniczna Zdrój, Stary Sącz oraz 11 gmin wiejskich: Chelmec, Gródek nad Dunajcem, Grybów, Kamionka Wielka, Korzenna, Łabowa, Łącko, Łososina Dolna, Nawojowa, Podegrodzie, Rytró. Siedzibą powiatu nowosądeckiego jest miasto Nowy Sącz, będące przez wieki centrum gospodarczym i kulturalnym regionu.

Większość powierzchni powiatu zajmują tereny górskie i wyżynne, a także doliny rzeczne Dunajca z jego głównymi dopływami: Popradem i Kamienicą. Rzeki te rozdzielają główne pasma górskie Sądecczyzny: Beskid Sądecki, Beskid Niski i Beskid Wyspowy, otaczające Kotlinę Sądecką, która stanowi główne skupienie osadnicze regionu. Na terenie powiatu brak jest jezior naturalnych, ale na skutek działalności człowieka powstało sztuczne Jezioro Rożnowskie o długości dochodzącej do 20 km.

Znaczną część powiatu zajmuje Popradzki Park Krajobrazowy. Sądecczyzna spełnia prawie wszystkie wymagania turystów - można tu znaleźć góry, jezioro, miejscowości pełne zabytków, łemkowskie drewniane cerkwie i monumentalne kościoły, a także najnowocześniejszą infrastrukturę sportową i szereg słynnych kurortów sanatoryjnych i uzdrowiskowych. Na terenie powiatu znajduje się m.in. uzdrowisko Muszyna, w którym leczone są m.in. choroby oskrzeli, płuc, przetyku oraz choroba wrzodowa żołądka i dwunastnicy. Do głównych walorów Muszyny należą: klimat, obfitość lasów, czyste powietrze, cisza i spokój oraz duże zasoby naturalnych wód mineralnych tzw. szczaw wodorowęglanowo-wapniowo-magnezowo-sodowych, żelazistych, zawierających również takie pierwiastki śladowe jak lit i selen. Znane jest także uzdrowisko Piwniczna-Zdrój, w którym leczone są choroby układu oddechowego oraz uzdrowisko Żegiestów-Zdrój, leczące choroby przewodu pokarmowego i układu moczowego z wykorzystaniem wód mineralnych i różnego rodzaju zabiegów.

W największych centrach sadowniczych, Łącku i Łososinie Dolnej, każdego roku w okresie kwitnienia sadów organizowane są Święta Kwitnącej Jabłoni, będące przeglądem kulturalnych i gospodarczych osiągnięć regionu. W imprezach tych biorą udział zespoły regionalne, orkiestry dęte oraz znani artyści scen polskich.

Na terenie powiatu znajduje się Sądecki Park Etnograficzny - skansen regionalny, prezentujący architekturę drewnianą i tradycyjną kulturę ludową historycznej Sądecczyzny. Na ok. 20-hektarowym obszarze Parku znajduje się 68 obiektów, prezentujących kulturę ludową różnych grup etnicznych: Lachów, Pogórczan, Górali Łąckich, Łemków, Cyganów Karpaccich.

Powiat gorlicki

Liczba mieszkańców:	106 544
Powierzchnia:	967 km ²

Powiat gorlicki położony jest na południowym zachodzie Małopolski i graniczy z dwoma małopolskimi powiatami: nowosądeckim i tarnowskim oraz od zachodu z podkarpackim powiatem jasielskim. Od południa graniczy ze Słowacją. Powiat gorlicki tworzy 10 gmin, z tego 1 gmina miejska: Gorlice, 1 gmina miejsko-wiejska: Biecz i 8 gmin wiejskich: Bobowa, Gorlice, Lipinki, Łużna, Moszczenica, Ropa, Sękowa, Uście Gorlickie. Siedzibą powiatu jest miasto Gorlice.

Teren powiatu sprzyja odpoczynkowi oraz uprawianiu różnego rodzaju sportów. Wśród atrakcji turystycznych powiatu gorlickiego warto wymienić sprzyjające uprawianiu sportów wodnych Jezioro Klimkowskie, które powstało na rzece Ropa. Woda jeziora posiada I klasę czystości. Natomiast Stadnina Koni Huculskich Gładyszów w Regietowie zachęca do jazdy konnej. Będąc w powiecie gorlickim warto zobaczyć Magurski Park Narodowy utworzony w 1995 roku, obejmujący swymi granicami fragment Beskidu Niskiego, przy granicy z Republiką Słowacką, Kornuty - rezerwat przyrody nieożywionej położony w paśmie Magury Wątkowskiej w Beskidzie Niskim, w którym podziwiać można fantazyjnie ukształtowane skały zbudowane z piaskowca magurskiego i Pałac w Siarach. Warto również odwiedzić wspaniałe, ulubione przez królów polskich Biecz, z zachowanym od czasów średniowiecza układem urbanistycznym oraz unikalne gorlickie kościoły i cerkiewki, świadczące o artystycznym kunszcie dawnych pogórczańskich i łemkowskich mistrzów.

Na terenie powiatu gorlickiego znajduje się uzdrowisko Wysowa oraz Zakład Usług Leczniczo-Wczasowych i Rehabilitacji w Wapiennem. Położone są w pięknej, słonecznej kotlinie, otoczonej wzgórzami Beskidu Niskiego, co sprzyja wypoczynkowi i leczeniu.

Powiat limanowski

Liczba mieszkańców:	121 508
Powierzchnia:	952 km ²

Powiat limanowski leży w środkowej części województwa małopolskiego. Graniczy z powiatami: myślenickim, bocheńskim, brzeskim, nowosądeckim i nowotarskim. Powiat tworzą 2 miasta: Limanowa i Mszana Dolna oraz 10 gmin wiejskich: Dobra, Jodłownik, Kamienica, Laskowa, Limanowa, Łukowica, Mszana Dolna, Niedźwiedź, Słopnice, Tymbark. Siedzibą powiatu jest Limanowa, która pełni funkcję głównego ośrodka administracyjno-usługowo-kulturalnego regionu. Limanowa mieści miasto i gminę. Miasto zamieszkuje 15 tys. mieszkańców, gminę 22 tys. W Limanowej znajduje się Muzeum Regionalne Ziemi Limanowskiej - mieszczące się w zabytkowym Dworze Marsów XVII/XIX w. W jego zbiorach zgromadzone są m.in. dokumenty i eksponaty związane z dziejami miasta i regionu oraz etnografią i kulturą ludową.

Powiat limanowski obejmuje swymi granicami większą część Beskidu Wyspowego i północne stoki Górców. Beskid Wyspowy - to grupa górská, ograniczona na zachodzie górnymi odcinkami dolin rzek Skawy i Raby, na wschodzie zaś Doliną Dunajca. Na południu doliny rzek: Mszanki i Kamienicy rozgraniczają Beskid Wyspowy od Górców, ku północy zaś górzisty krajobraz przechodzi w łagodne sfałowania Pogórza Wielicko-Rożnowskiego.

Rejon powiatu limanowskiego to jedno z najpopularniejszych miejsc turystycznych Małopolski. W ciągu trwającego przez cały rok sezonu turystycznego goście znajdują tu wszystkie elementy, będące wizytówką regionu: zróżnicowane trasy górskich wycieczek, lasy, rzeki oraz trasy dla amatorów narciarstwa i turystyki rowerowej. Znane są również najcenniejsze zabytki historii tej ziemi: drewniane kościoły w Łososinie Górnej, Łukowicy, Kamionce, Stopnicach i Dobrej. W wielu miejscowościach zachowały się wyjątkowe przykłady małopolskiej architektury dworskiej: zespoły parkowo-pałacowe w Laskowej (dwór, kaplica, spichlerz), w Kamienicy (pałac i park), w Niedźwiedziu (willa Władysława Orkana - „Orkanówka” oraz XVII-wieczny dwór w Świdniku (gmina Łukowica).

3. ANALIZA SPOŁECZNO-EKONOMICZNA

3.1 ŚRODOWISKO NATURALNE

3.1.1 STRONA SŁOWACKA

Podział regionu pod względem geomorfologicznym

Obszar Euroregionu „Tatry” pod względem geomorfologicznym należy do Karpat, subprowincja: Karpaty Zachodnie. Dzieli się ona na:

- subregion wewnętrznych Karpat Zachodnich:
  - obszar fatrzańsko-tatrzański, do którego należą: Kotlina Hornadzka, Góry Choczańskie, Kozie Grzbiety, Mała Fatra, Tatry Niskie, Kotlina Podtatrzańska, Tatry
- subregion zewnętrznych Karpat Zachodnich:
  - obszar Beskidów Środkowych, do którego należą: Beskid Orawski, Pogórze i Rów Podbeskidzki, Wyżyna Orawska, Magura Orawska,
  - obszar Beskidów Wschodnich, do którego w euroregionie należą: Góry Lubowelskie i Pieniny,
  - obszar Obniżenia Orawsko-Podhalańskiego, do którego należą: Góry Lewockie, Kotlina Orawska, Rów Podtatrzański, Skoruszyńskie Wierchy, Magura Spiska, Spisko-Szariskie Międzygórze.

Duże zróżnicowanie regionu wynika z jego złożonej budowy tektonicznej i geologicznej. Występuje tu także bardzo bogata paleta różnych zjawisk krasowych. Największy znany system jaskiń w Dolinie Demianowskiej u północnego podnóża Tatr Niskich przekracza długość 30 km. W dolinie Jańskiej znajduje się najgłębsza słowacka jaskinia Stary hrad. Różnica między jej najwyższą i najniższą położonym punktem wynosi 432 m. Na tym obszarze znajdują się inne ciekawe jaskinie: Ważecka, Bielańska i inne.

Warunki klimatyczne

Obszar euroregionu należy do północnego pasma łagodnego klimatu. Na warunki klimatyczne tego regionu wpływa jego zróżnicowanie morfologiczne. Pogranicze ze względu na warunki klimatyczne dzieli się na dwa obszary:

1. Obszar o umiarkowanej temperaturze ze średnio mniej niż 50 letnimi dniami (czyli takimi, kiedy temperatura przekracza 25°C) i przeciętną temperaturą powietrza w lipcu powyżej 16°C. Na obszarze tym zaobserwować można następujące rejony:
  - umiarkowanie ciepły, wilgotny z chłodną, a nawet mroźną zimą, typu dolinowego lub kotlinowego ze średnią temperaturą powietrza w styczniu poniżej -3°C. Występuje on w dolinie Dunajca oraz w Kotlinie Popradzkiej, na terenach położonych poniżej zbiegu potoku Biała z rzeką Poprad pod Buszowcami,

- umiarkowanie ciepły, wilgotny z chłodną, a nawet mroźną zimą, typu dolinowego lub kotlinowego ze średnią temperaturą w styczniu poniżej -5°C , który występuje w Kotlinie Hornadzkiej,
  - umiarkowanie ciepły, bardzo wilgotny, typu wyżynnego ze średnią letnią temperaturą ponad 16°C , z liczbą letnich dni poniżej 50. Występuje on w dolinach rzek pomiędzy Rużomberkiem, Vrutkami i Dolnym Kubinem.
2. Obszar chłodny, bardzo wilgotny ze średnią lipcową temperaturą powietrza poniżej 16°C , który tworzą następujące rejony:
- zimny, typu górskiego ze średnią temperaturą powietrza w lipcu około 10°C . Występuje on w najwyższych partiach Tatr Wysokich i Niskich,
  - chłodny, typu górskiego ze średnią temperaturą powietrza w lipcu od $10-12^{\circ}\text{C}$. Występuje on w środkowych partiach Tatr Wysokich i Niskich,
  - umiarkowanie chłodny ze średnią temperaturą powietrza w lipcu od $12-16^{\circ}\text{C}$, który występuje na pozostałym obszarze regionu.

W przeważającej części obszaru pokrywa śniegowa utrzymuje się przeciętnie ponad 100 dni. Jedynie w okolicach rzeki Hornad czas ten jest krótszy niż 80 dni. Opady śniegu w terenach górskich i wysokogórskich wynoszą od 800 do 2000 mm, natomiast w kotlinach roczny opad śniegu wynosi od 500 do 800 mm.

Warunki hydrologiczne

Obszar euroregionu poprzez dorzecze Wisły należy do zlewiska Morza Bałtyckiego, natomiast poprzez dorzecze Dunaju do zlewiska Morza Czarnego.

1. Do dorzecza Wisły należą:

- Dunajec, który odprowadza wody z północno-wschodnich stoków Tatr Wysokich i Bielskich, Kotliny Nowotarskiej oraz północnych stoków Magury Spiskiej,
- Poprad, który odprowadza wody z południowych stoków Tatr Wysokich i Bielskich, Spiskiej Magury, północnych stoków Kozich Grzbietów, Tatr Niskich i Gór Lewockich, zachodniej części Spisko-Szariskiego Międzygórze i Gór Lubowelskich.

2. Do dorzecza Dunaju należą:

- Hornad ze swoimi dopływami, odprowadzający wody z części Kozich Grzbietów, Gór Lewockich, Tatr Niskich i Gór Wołowskich,
- Wag, który odprowadza wody z części Tatr Wysokich, Zachodnich i Niskich oraz Gór Choczańskich,
- Orawa, która wpływa do Wagu i odprowadza wody z całej Orawy.

Cały obszar regionu Tatr jest wyjątkowo bogaty w źródła mineralne i termalne. Mają one duże znaczenie lecznicze, gospodarcze i społeczne dla każdego regionu, w którym się znajdują. Na terenach Orawy, Liptowa, Spiszu i Szarisza znajduje się wiele źródeł szczawiovych oraz ciepłych i zimnych źródeł wód mineralnych. Występują tu wszystkie znane na świecie typy wód mineralnych - poza radioaktywnymi, niektóre nawet w dużych stężeniach, są to: naturalne wody mineralne, naturalne wody lecznicze /uzdrowiskowe/ oraz naturalne mineralne wody stołowe. Niektóre źródła wykorzystywane są w balneoterapii w ośrodkach uzdrowiskowych. Około jedna setna z istniejących źródeł wykorzystywana jest do butelkowania i dystrybucji w sieciach handlowych. Z wielu korzystają mieszkańcy okolicznych wiosek. Konsumenci doceniają jakość wód mineralnych już od wielu wieków. W regionie znajduje się wiele uzdrowisk /np. w miejscowościach Bešeňová, Likavka, Kvačany, Žiar, Pribylina, Závažná Poruba, Liptovský Ján i inne/. Leczenie przy zastosowaniu źródeł mineralnych ma na Słowacji bogate tradycje. Najczęściej wykorzystuje się je w uzdrowiskach, bardzo mała część jest butelkowana. Gdybyśmy wykorzystywali wodę ze wszystkich źródeł mineralnych, moglibyśmy ją dostarczać do całej Europy.

Czystość cieków powierzchniowych w ciągu ostatniego dziesięciolecia wyraźnie poprawiła się, a jakość wód powierzchniowych osiągnęła II - III klasę czystości we wszystkich wskaźnikach z wyjątkiem biologicznych i mikrobiologicznych. Poziom oczyszczania wód jest jednak wciąż niezadowalający, zwłaszcza w przypadku tzw. punktowych źródeł. Dlatego należy

zintensyfikować budowanie odpowiedniej infrastruktury, także na poziomie lokalnym. Ilość wody podziemnej i powierzchniowej pokrywa potrzeby regionu.

Problematyczny jest stan niektórych elementów infrastruktury i sieci wodociągowych. Stale istnieje potrzeba obniżania zanieczyszczania wód i poprawy stopnia skanalizowania.

Pod wpływem globalnego ocieplenia problemem zaczyna być zwiększanie się powierzchni zalewanych, co jest związane z nadmiernymi opadami i niewystarczającą ochroną przed powodzią. W ostatnich latach powodzie powtarzają się corocznie, a nawet kilkakrotnie w ciągu roku. W celu wyeliminowania ryzyka powstania szkód w wyniku powodzi niezwykle ważne jest poprawienie na zagrożonych terenach strategii zapobiegania powodziom realizowanych przez instytucje państwowe i samorządowe, zapewnienie odpowiednich informacji wśród mieszkańców oraz wspieranie działań umożliwiających realizację w odpowiednim czasie efektywnych działań przeciwpowodziowych i ratunkowych. Na wyjątkowo wysokie stany wód nie mamy dużego wpływu. Podstawowym problemem jest przywrócenie naturalnej zdolności akumulacji wody przez rewitalizację dorzeczy.

Warunki geobotaniczne

Obszar euroregionu pod względem fitogeograficznym możemy podzielić na:

1. strefę iglastą, która obejmuje Tatry Wysokie i Bielskie, Tatry Niskie, Kozie Grzbiety, Kotliny Popradzką i Hornadzką,
2. strefę bukową w części fliszowej, obejmującą Magurę Spiską, Góry Lewockie, Pieniny, Góry Lubowelskie, Beskidy Orawskie, Pogórze i Rów Podbeskidzki, Wyżynę Orawską, Magurę Orawską,
3. strefę bukową w części krystaliczno-mezozoicznej, która pokrywa pozostałą część obszaru i obejmuje Słowacki Raj, Góry Wołowskie, Branisko i dolną część Orawy.

Ekosystemy leśne odgrywają kluczowe zadanie i zajmują niezastąpioną pozycję przy tworzeniu i ochronie środowiska naturalnego w kraju oraz przy utrzymywaniu ekologicznej stabilności terenów. Wskaźnik zalesienia regionu Tatry wynoszący około 40% kwalifikuje go na jedno z pierwszych miejsc wśród krajów Unii Europejskiej i świata. Lasy stanowią jednocześnie odnawialne naturalne źródło surowca drzewnego i pozostałych produktów.

Fauna

Obszar euroregionu dzieli się na:

1. Część zachodniokarpacką, którą w strefie karpaccich pasm górskich tworzą środkowe i wysokie partie Tatr oraz Tatr Niskich. Oprócz typowych gatunków zwierzęcych występują tu rzadkie gatunki wysokogórskie, takie jak kozica tatrzańska, świstak i inne.
2. Część podkarpacką w strefie lasów liściastych, która obejmuje przeważającą część obszaru. Występują tu wszystkie ważne gatunki zwierząt łącznie z drapieżnikami takimi jak niedźwiedź brunatny, wilk, ryś, wydra rzeczna. Oprócz nich spotkać można liczne gatunki rzadkich bezkręgowców.

Ochrona przyrody

Środowisko naturalne obszaru słowacko-polskiego pogranicza charakteryzuje się zachowanymi ekosystemami z wysoką bioróżnorodnością i występowaniem rzadkich gatunków roślin i zwierząt, co znajduje odzwierciedlenie w ilości terenów chronionych. Prawodawstwo Republiki Słowackiej uznaje dwa rodzaje obszarów chronionych, których powierzchnia przekracza 1000 ha:

- parki narodowe
- obszary chronionego krajobrazu.

Parki narodowe

1. Tatrzański Park Narodowy

Utworzony został w 1948 roku, natomiast swoją działalność rozpoczął 1 stycznia 1949 roku. Powierzchnia parku wynosi 74.111 ha, a samo pasmo chronione ma 36.574 ha.

Przeważający obszar parku charakteryzuje rzeźba polodowcowa. Ustępujące lodowce pozostawiły tu doliny w kształcie litery „U” ze skalnymi stopniami. Typowe są również polodowcowe jeziora. U podnóża pasm górskich wiele lodowców pozostawiło po sobie ogromne moreny. Tatry Wysokie zbudowane są ze skał krystalicznych. Na ich obszarze znajduje się 25 szczytów o wysokości 2500 m n.p.m. Mierzący 2655 m n.p.m. Gerlach jest najwyższym szczytem Tatr, Słowacji i całego Łuku Karpackiego.

W Tatrach występuje około 300 jaskiń. Jediną udostępnioną publiczności jest Jaskinia Bielska w Kotlinie Tatrzańskiej (odkryta w 1881 roku i udostępniona w 1882 roku). Uznana została ona za narodowy pomnik kultury. Najdłuższym dotychczas zbadanym systemem jaskiń jest system jaskiń Jaworzynka w Tatrach Bielskich.

W słowackich Tatrach dominują skupiska alpejskie i subalpejskie, alpejska roślinność trawiasto-bylinowa, górskie jeziora i kosodrzewiny. Występują tam górskie i bagienne świerczyny, torfowe brzeziny, wysokie torfowiska, borowiny, zarośla bagienne, wtórne torfowiska i roślinność łąkowa.

Te przyrodnicze skupiska charakteryzują się różnorodnością pierwotnych gatunków roślin i zwierząt, z których część można zaliczyć do endemitów. Takimi tatrzańskimi endemitami są np. kozica i pierwiosnek długokwiatowy szerokolistny. Niektóre z występujących tu roślinnych i zwierzęcych gatunków istnieją na tym obszarze od okresu lodowcowego - nazywamy je relikdami polodowcowymi (np. kozica).

Pierwsze udokumentowane ślady zasiedlenia Tatr i Podtatrza przez człowieka pochodzą sprzed 8.000 lat p.n.e. Z tamtego okresu datowane jest kamienne narzędzie znalezione koło Wielkiego Sławkowa.

2. Park Narodowy Słowacki Raj

Słowacki Raj jako pierwszy na Słowacji został uznany w 1964 roku za obszar chronionego krajobrazu. W 1988 roku został powołany Park Narodowy Słowacki Raj o powierzchni 19.763 ha z pasmem chronionym 13.011 ha.

Ten niezwykle bogaty pod względem przyrodniczym i krajobrazowym park z kompleksami iglastych i liściastych lasów znajduje się na terenie, który pierwotnie stanowił jednolitą płaszczyznę, z czasem podzieloną procesami erozji.

Charakterystyczne dla tej krainy są wysokogórskie płaskowyże, głębokie kaniony, wąwozy, wodospady, powierzchniowe zjawiska krasowe i atrakcyjne podziemne grotty z naciekami i lodowymi dekoracjami. Najwyższym punktem parku jest Predná hoľa (1545 m n.p.m.). Do najwspanialszych wąwozów należą Suchá Belá, Piecky, Sokol i Kysel z licznymi wodospadami. Pozostałościami pierwotnej płaskiej rzeźby terenu są wysokogórskie płaskowyże Glac, Geravy, Pelc i Skala.

Pod względem geologicznym przeważają tu białe wapienie, a miejscami mezozoiczne dolomity. Znajduje się tu prawie 400 jaskiń i 4 przepaści. Jediną udostępnioną jaskinią jest Dobszyńska Jaskinia Lodowa. Do interesujących geomorfologicznych zjawisk należy również liczący 11 km długości przełom doliny Hornadu.

Prawie cały obszar parku porośnięty jest lasami, w których dominują buki i świerki. Występują tu liczne gatunki roślin chronionych, np. aster alpejski, goryczka wiosenna, język jeleni (gatunek paproci), kosaciec bezlistny, szafran Heuffela, złotogłów europejski oraz karpackie endemity, np. dzwonek karpacki, wieczornica leśna, sasanka słowacka, a także polodowcowe relikty np. jęczmnik syberyjski, skalnica, dębik ośmiopłatkowy i inne. Bogatą faunę reprezentują takie gatunki jak niedźwiedź brunatny, ryś, orlik krzykliwy, sokół, myszotów, puchacz skalny, bocian czarny i inne.

3. Pieniński Park Narodowy

Pieniński Park Narodowy został założony w 1967 roku w północnej części Słowacji wzdłuż granicy państwowej z Polską. Powierzchnia parku wynosi 3.749 ha, a pasmo chronione ma 22.444 ha i obejmuje całe Zamagurze. Bogactwo przyrodnicze tego regionu spowodowało, iż już w 1932 roku powstał tu pierwszy w Europie międzynarodowy park obejmujący całe Pieniny, który utworzyły słowacki rezerwat przyrody w Pieninach i polski Pieniński Park Narodowy.

Od 2004 roku obszar Pienińskiego Narodowego Parku został podzielony na strefy. Do strefy A i B o czwartym i piątym stopniu ochrony należą dawne małopowierzchniowe obszary chronione takie jak: narodowe rezerваты przyrody Przełomu Dunajca, Przełom Potoku Leśnickiego oraz Haligowskie Skąty z jaskinią Aksamitka, rezerwat przyrody Kamieńskie Cisówki, obszar chroniony Lipy Pienińskie.

Pieniński Park Narodowy charakteryzują różnorodne struktury skalne, które potwierdzają złożony proces rozwoju tego obszaru. Główną rzeką jest Dunajec, który pomiędzy skalnymi ścianami utworzył malowniczy przełom.

Roślinność Pienin pod względem gatunkowym jest urozmaicona i bogata. Jest uwarunkowana wapiennym podłożem, niejednorodnym terenem, a tym samym dużym zróżnicowaniem mikroklimatycznym. Pieniny, do których nie dotarł ani lodowiec północny ani lokalny tatrzański, stały się ostoją dla wielu gatunków roślinnych, co pozwoliło na ich przetrwanie i dalszy rozwój. Do najważniejszych gatunków roślin należą: chryzantema pienińska, chaber pieniński triumfettowy, jałowiec sawina i liczne gatunki orchidei, z których szczególną uwagę zwraca obuwik pospolity.

Różnorodność pienińskiej fauny wynika ze geomorfologicznego zróżnicowania terenu, na którym występują stoki o różnej ekspozycji, wąwozy, skalne zbocza, lasy i wysokogórskie płaskowyże oraz łąki. Oprócz jeleni, saren i dzików spotkać tu można cenne gatunki drapieżników: rysia, wilka, wydrę rzeczną. W ostatnim czasie znów zadomowił się tu bóbr wodny. Za symbol Pienin można uznać pięknego motyla niepylaka apollo.

Pieniny i Zamagurze przyciągają turystów swoim bogactwem krajobrazowym. Obok dużych kompleksów leśnych występują tu skalne ściany i turnie z wąskimi półkami, a także enklawy łąk. Słynną atrakcją turystyczną jest splay łodziami flisackimi po Dunajcu.

4. Obszar Chronionego Krajobrazu „Górna Orawa”

Obszar Chronionego Krajobrazu „Górna Orawa” znajduje się w najbardziej na północ wysuniętym regionie Słowacji. Przeważającą część jego powierzchni obejmują fliszowe pasma górskie, zbudowane przede wszystkim ze skał tzw. fliszu magurskiego: piaskowców i iłowców, które w późniejszych okresach geologicznych uległy intensywnemu pofałdowaniu ze starszymi geologicznymi pokładami.

Niemal połowę chronionego obszaru zajmują lasy. Znaczną ich część stanowi drzewostan bukowo-jodłowy z licznie występującą monokulturą świerka. Wyjątkiem są kompleksy leśne Babiej Góry, Pilska i Paráča ze świerkowym drzewostanem z domieszką jarzębiny. Piętro kosodrzewiny występuje na Babiej Górze i Pilsku. Natomiast w szczytowych partiach Babiej Góry wyraźnie rozwinęło się piętro roślinności alpejskiej z łąkami typu alpejskiego.

Innym wyjątkowym zjawiskiem wegetatywnym w Obszarze Chronionego Krajobrazu „Górna Orawa” jest obecność różnorodnych fitocenoz z charakterystycznymi rzadkimi i zagrożonymi gatunkami roślin, do których należą m.in. modrzewnica zwyczajna, bagno pospolite, rosiczka okrągłolistna, widłak torfowy, turzyca, wierzba borówkowa.

Na wartość przyrodniczą tego obszaru wpływa w znacznej mierze również świat zwierzęcy, reprezentowany przez niedźwiedzie, wilki i rzadziej występujące rysie. Żyją tu również jelenie, sarny i dziki. Charakterystycznymi gatunkami pietra leśnego są głuszec, cietrzew, jarząbek leśny. Z drapieżnych gatunków ptaków gnieździ się tu orlik krzykliwy, myszołów leśny, liczny jest kruk czarny. W ostatnich dziesięcioleciach powiększył się areal występowania bociana czarnego, a w ostatnich latach powrócił tu również łos.

Orawskie sztuczne jezioro stanowi wodny biotop nie tylko dla ryb, ale także dla licznych ptaków. Na torfowiskach i bagiennych równinach występuje wiele gatunków płazów, m.in. płazy ziemnowodne (traszka górską, traszka karpacka, traszka wielka). Mają tu swoje stanowiska liczne gatunki rzadkich i zagrożonych bezkręgowców, np. szlaczkoń torfowiec, bagnik przybrzeżny i inne.

Na Obszarze Chronionego Krajobrazu „Górna Orawa” nie występują małopowierzchniowe obszary chronione.

Małopowierzchniowe obszary chronione

Na Słowacji za małopowierzchniowe obszary chronione uznaje się narodowe rezerwy przyrody, rezerwy przyrody, obszary chronione, narodowe pomniki przyrody i pomniki przyrody. Ten rodzaj obszaru chronionego może występować zarówno w ramach wielkopowierzchniowych obszarów chronionych, jeśli nie są one podzielone na strefy, jak również odrębnie od nich.

Oprócz parków narodowych i obszarów chronionego krajobrazu na terenie euroregionu znajduje się 16 narodowych rezerwatów przyrody, 31 rezerwatów przyrody, 3 narodowe pomniki przyrody, 20 pomników przyrody i 12 chronionych obszarów.

NATURA 2000

Natura 2000 to nazwa systemu chronionych obszarów państw członkowskich Unii Europejskiej. Głównym jego celem jest zachowanie dziedzictwa przyrodniczego, które jest ważne nie tylko dla konkretnego kraju, ale dla całej Unii.

System ten ma zapewnić ochronę najwartościowszych i najbardziej zagrożonych gatunków roślin, wolno żyjących zwierząt oraz biotopów występujących na obszarze całej Unii Europejskiej, a dzięki temu zachować jej biologiczną różnorodność.

Na obszarze słowackiej części euroregionu znajdują się następujące obszary sieci Natura 2000:

Obszary specjalnej ochrony ptaków:

- Górna Orawa
- Mała Fatra
- Tatry Niskie
- Tatry
- Góry Wołowskie

Specjalne obszary ochrony siedlisk (biotopy):

- Na terenie Pienińskiego Parku Narodowego (PIENAP):
Potok Bielski, Wielkie Jezioro Osturniańskie, Małe Jeziora Osturniańskie, rzeka Torysa, Pieniny, Pieninské bradlá
- W Tatrzańskim Parku Narodowym (TANAP):
Dolina Potoku Ganowskiego, Spišskoteplické slatiny, Belianske lúky, Blatá, Brezové, Tatry, rzeka Poprad, rzeka Biela, Hybica, Biały Wag, Medzi bormi, Prosečné, Hybická tiesňava, Švihrová, Orawa, Wag, Chocz, Pod Suchým hrádkom, Machy.
- W Obszarze Chronionego Krajobrazu „Górna Orawa”
Rašeliniská Oravskej kotliny, Pramene Hruštinky, Rašeliniská Oravských Beskýd , Pilsko, Babia Góra, Slaná voda, Rašeliniská Bielej Oravy, Zimníky, Jelešňa , Oravská vodná nádrž,
- Na terenie Parku Narodowego Tatry Niskie (NAPANT):
Tlstá, Jelšie, Chraste, Demänovská slatina, Červený Grúň, Sliačske travertíny, Salatín, Turková, Skribňovo, Kráľovohoľské Nízke Tatry
- Na obszarze Parku Narodowego Słowacki Raj:
Travertíny pri Spišskom Podhradí , Stráne pri Spišskom Podhradí , Dubiny pri Levoči, Horný tok Hornádu

Poszczególne obszary chronione tworzą sieć, która częściowo pokrywa się z siecią obszarów chronionych o znaczeniu narodowym.

Stan środowiska naturalnego

Zgodnie z panującymi trendami w obydwu państwach następuje spadek produkcji odpadów w regionie, a ilość odpadów komunalnych lekko wzrasta. Z analizy wykorzystania odpadów komunalnych jasno wynika, że większość tego typu odpadów jest niszczone na wysypiskach zgodnie z przepisami. W najbliższym okresie ważne jest zharmonizowanie działań z Unią Europejską. Chodzi zwłaszcza o wprowadzanie technologii produkujących małe ilości odpadów, recykling i spalanie odpadów.

Jednym z problemów lokalnego rolnictwa jest degradacja gruntów pod wpływem procesów erozji. Erozja wodna wywołuje spadek naturalnej urodzajności gruntów. Powstają szkody wśród roślin, zanieczyszcza się woda, a zbiorniki wodne wypełniają się osadami. Ważnym problemem wspólnego regionu przygranicznego jest wykorzystanie alternatywnych źródeł energii, zwłaszcza energii odnawialnej.

Długofalowe strategiczne cele leśnictwa wynikają z globalnych interesów ludzi, które zorientowane są na zachowanie, efektywną ochronę i powiększanie obszarów lesnych w rozumieniu ponadnarodowym i globalnym. Dzięki realizacji tych strategicznych celów można zapewnić poprawę jakości i ochronę środowiska naturalnego.

3.1.2 STRONA POLSKA

Terytorium Związku Euroregion „Tatry” to w dużej mierze tereny górskie i leśne, charakteryzujące się urozmaiconymi warunkami i prawie nieskażonym środowiskiem naturalnym. Należą one do najbardziej chronionych obszarów na terenie kraju, o czym świadczy liczba parków narodowych (Babiogórski Park Narodowy, Gorczański Park Narodowy, Pieniński Park Narodowy, Tatrzański Park Narodowy, Magurski Park Narodowy, z czego Babiogórski i Tatrzański są Światowymi Rezerwatami Biosfery UNESCO) i krajobrazowych.

Na obszarze Euroregionu Tatry występuje wiele gatunków roślin i zwierząt rzadkich, chronionych oraz zagrożonych, które spotkać można zarówno na obszarach poddanych pod ochronę, jak i poza nimi.

Urozmaicona budowa geologiczna terenu, będąca wynikiem długiej ewolucji tego obszaru jest przyczyną występowania szerokiej palety surowców mineralnych, które stanowią istotną część w krajowym bilansie zasobów. Można je sklasyfikować w 4 grupach:

- surowce energetyczne, w tym ropa naftowa i gaz ziemny (powiaty gorlicki i limanowski) oraz złoża torfu (powiat nowotarski),
- surowce skalne, w tym kamienie drogowe (powiaty nowosądecki i nowotarski),
- wody mineralne (powiaty nowosądecki i nowotarski)
- wody geotermalne (powiaty tatrzański i nowotarski)

Stan środowiska naturalnego jest na tym obszarze lepszy niż w wielu innych częściach kraju, a stopień zalesienia bardzo wysoki. Największe występuje w powiatach tatrzańskim (45% powierzchni powiatu), nowosądeckim (43% powierzchni) i gorlickim (43% powierzchni), a mniejsze w powiecie limanowskim (38% powierzchni) i nowotarskim (37% powierzchni).

Ciągły rozwój sieci wodociągowej i kanalizacyjnej usprawnił powstawanie i unowocześnianie oczyszczalni ścieków, z których korzysta coraz większa liczba ludności:

Powiat	Procent ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków
gorlicki	38%
limanowski	25%
nowosądecki	26%
nowotarski	44%
tatrzański	60%

Niestety pobór wody na terenie Euroregionu „Tatry” jest bardzo wysoki. Zarówno do celów komunalnych, jak i przemysłowych, wodę pobiera się z ujęć powierzchniowych i podziemnych, choć gospodarka komunalna w dużej mierze bazuje na wodzie powierzchniowej. Dlatego też ochrona wód zlewni powyżej ujęć wody pitnej ma bardzo duże znaczenie dla tego regionu.

Na terenie polskiej części Euroregionu „Tatry” głównymi źródłami zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego są:

- zakłady przemysłowe,
- przedsiębiorstwa energetyki cieplnej,
- transport,
- kociołnice lokalne i paleniska indywidualne.

O ile zanieczyszczenia z zakładów przemysłowych i przedsiębiorstw podlegają kontroli, to ewidencja z dwóch pozostałych źródeł jest trudna do zbilansowania i nieokreślona liczbowo. W strukturze zanieczyszczeń powietrza dominują te o charakterze gazowym i mimo znaczącego w nich udziału tlenu węgla i dwutlenku siarki, emisja zanieczyszczeń z roku na rok spada.

3.2 INFRASTRUKTURA TRANSPORTOWA I KOMUNIKACYJNA

3.2.1 STRONA SŁOWACKA

Obecny system transportowy w polsko-słowackiej części Euroregionu „Tatry” związany jest z historycznym układem dróg i kolei. Po polskiej stronie granicy znajduje się korytarz III międzynarodowej sieci TEN-T, jego ekwiwalentem w Republice Słowackiej jest korytarz Va. W regionie przygranicznym po słowackiej stronie znajduje się autostrada Ružomberok /Liptów/ - Świt /Spisz/, budowane jest połączenie autostradowe do Janowiec. Częścią systemu europejskiego dróg, które przechodzą przez omawiane tereny Euroregionu „Tatry” na Słowacji są drogi w kierunku zachód-wschód E50: Bratysława - Żylina - Ružomberok - Poprad - Koszyce - granica z Ukrainą oraz w kierunku północ - południe E68: granica z Polską - Stara Lubowla - Preszów - Koszyce - z kontynuacją na Węgry; planuje się przebudowę drogi E 77 : Budapeszt - Šahy - Zwolen - Bańska Bystrzyca - Ružomberok - Trzciana - Kraków. Niewystarczająco rozwinięta struktura dróg jest przyczyną utrudnień w rozwoju, niewspółmiernie rosną także koszty przewozu podróżnych i towarów. W przypadku sieci kolejowej sytuacja jest następująca: istnieje linia Koszyce - Żylina o znaczeniu ogólnopaństwowym, jest ona włączona do układów międzynarodowych AGC, AGTC oraz linie Preszów - Kysak - Plaveč RS/RP, która stanowi część ciągu północ-południe o znaczeniu międzynarodowym. Sieć kolejowa to także 41 km elektrycznej kolejki tatrzańskiej. W związku z poprawą dostępności terenu sieć transportowa wymaga rozwoju i modernizacji, zwłaszcza w kierunku północ-południe. Infrastruktura transportowa ma olbrzymie znaczenie dla rozwoju terenów przygranicznych, który wiąże się z poprawą usług turystycznych, potrzebą poprawy transportu tranzytowego, zapewnieniem kohezji regionu przygranicznego, a zwłaszcza terenów górskich. Ze względu na masyw Karpat polsko-słowackie pogranicze charakteryzuje się bardzo zróżnicowaną gęstością sieci drogowej, w słowackiej części Euroregionu „Tatry” wynosi ona 32,1 km na 100 km². Stan słowackich dróg w regionie przygranicznym jest dobry. Występuje tu większy udział dróg dwupasmowych, krótkie odcinki autostradowe. Jednakże obecny stan dróg nie jest dostosowany do realnych potrzeb związanych z działalnością gospodarczą. Koszty budowy i utrzymania infrastruktury drogowej w regionach górskich, gdzie występują rozproszone osady są wysokie. Z tego powodu główne ciągi drogowe i kolejowe są bardzo wąskie.

Cały teren Euroregionu „Tatry” po słowackiej stronie pokryty jest siecią telekomunikacyjną. Trwa proces poprawy jej jakości. Telekomunikacja słowacka w ostatnim dziesięcioleciu przeszła okres znacznego rozwoju, zwłaszcza dzięki wprowadzaniu na dużą skalę telefonów komórkowych. Zwiększa się udział transmisji danych i informacji przez stacjonarne linie telefoniczne oraz operatorów sieci komórkowych. W regionach górskich i na obszarach chronionych występuje jednak problem z sygnałem telewizyjnym, informatycznym i komórkowym. Jednym z koniecznych warunków stworzenia wspólnego systemu ratunkowego na terenach przygranicznych jest zapewnienie warunków umożliwiających radiową łączność jednostek ratunkowych, której obecnie brakuje, przez co wyraźnie utrudnione jest wykonywanie wspólnych operacji ratunkowych.

Wyposażenie terenu w stacjonarną sieć telefoniczną i telewizję kablową jest średnie. Ilość komputerów osobistych i ich wykorzystanie przez poszczególne osoby oraz ilość łączy internetowych w słowackiej części Euroregionu „Tatry” jest poniżej średniej w Republice Słowackiej. Najczęściej korzysta się z internetu za pośrednictwem telefonów stacjonarnych.

Dla oceny stanu informatyzacji ważny jest poziom penetracji (gęstość łączy) szybkiego internetu w gospodarstwach domowych. Jest ona po obu stronach granicy bardzo niska w porównaniu ze średnią w Unii Europejskiej. W Republice Słowackiej w 2005 roku było zainstalowanych zaledwie 2,5 szybkich łączy na 100 mieszkańców. Ogólnym problemem omawianego regionu po obu stronach granicy jest niewystarczający dostęp do Internetu w miejscach o mniejszej gęstości zaludnienia, które dla większości komercyjnych operatorów łączy szerokopasmowych nie są dochodowe. W tych miejscach, gdzie gospodarka rynkowa nie rozwiąże problemu, interwencja jednostek publicznych jest konieczna. Z punktu widzenia efektywności informatyzacji istotne jest, że żaden kraj nie osiąga dostępności podstawowych usług on-line e-Governmentu ani średniego poziomu UE-15. Problemy te, dotyczące głównie pogranicza stanowią ważny element utrudniający rozwój turystyki w regionie.

3.2.2 STRONA POLSKA

Na obszarze polskiej części Euroregionu „Tatry” duże zróżnicowanie terenu i przewaga ukształtowania górzystego spowodowały, iż kształtujące się tu od wieków osady znajdują się w dużym rozproszeniu, a koszt budowy sieci infrastruktury drogowej jest bardzo wysoki. Główne szlaki drogowe i kolejowe położone są w dolinach i wpisują się w historyczne szlaki handlowe prowadzące z północy na południe Europy. Sieć dróg wymaga rozwoju, zwłaszcza w kierunku północ-południe, w celu poprawy dostępności obszaru. Infrastruktura transportowa ma szczególne znaczenie dla rozwoju obszarów przygranicznych. Jakość dróg, zwłaszcza lokalnych, w polskiej części Euroregionu „Tatry” jest bardzo niska. Niewiele jest dróg dwujezdniowych. Ze względu na potrzeby regionu (rozwój turystyki, tranzyt towarowy) konieczny jest rozwój sieci drogowej.

Przez Euroregion „Tatry” po polskiej stronie przebiega 6 dróg krajowych:

- nr 7 - Gdańsk - Elbląg - Warszawa - Radom - Kielce - Miechów - Kraków - Myślenice - Skomielna Biała - Chyżne (granica państwa)
- nr 28 - Zator - Wadowice - Sucha Beskidzka - Maków Podhalański - Skomielna Biała - Rabka - Limanowa - Mszana Dolna - Nowy Sącz - Gorlice - Jasło - Krosno - Sanok - Przemyśl - Medyka (granica państwa)
- nr 47 - Rabka - Nowy Targ - Zakopane
- nr 49 - Nowy Targ - Białka Tatrzańska - Czarna Góra - Jurgów (granica państwa)
- nr 75 - Niepołomice - Brzesko - Czchów - Nowy Sącz - Muszynka
- nr 87 - Nowy Sącz - Stary Sącz - Rytro - Piwniczna-Zdrój

oraz drogi wojewódzkie nr 957, 958, 959, 960, 961, 962, 964, 965, 968, 969, 971, 975, 977, 979, 980, 981, 993.

W 2006 roku przez teren pięciu powiatów leżących w polskiej części Euroregionu „Tatry” przebiegało ponad 1.485,2 km dróg powiatowych oraz 4.072,4 km dróg gminnych.

Sieć transportu drogowego uzupełniają trasy kolejowe, które ze względu na ukształtowanie terenu nie są zbyt liczne. Stacje i przystanki kolejowe istnieją na trasach Kraków - Zakopane, Kraków - Nowy Sącz - Muszyna oraz Chabówka-Nowy Sącz.

Najbliższe lotnisko międzynarodowe znajduje się w Krakowie. W Nowym Targu funkcjonuje lotnisko sportowe. Istnieją plany przekształcenia go w małe lotnisko pasażerskie oraz zamiar utworzenia lotniska w okolicach Starego Sącza.

Na granicy polsko-słowackiej znajdującej się w obszarze Euroregionu „Tatry” funkcjonuje 9 drogowych przejść granicznych przeznaczonych do całodobowego międzynarodowego ruchu osobowego i towarowego. Są to przejście: Chochotów - Sucha Hora, Chyżne - Trstena, Jurgów - Podspady, Leluchów - Círc, Łysa Polana - Tatranská Javorina, Muszyna - Plaveč, Niedzica - Łysa nad Dunajcom, Piwniczna - Mnišek nad Popradom,

Winiarczykówka - Bobrov. Ponadto na podstawie umów między rządami Polski i Słowacji powstało 16 przejść granicznych na szlakach turystycznych dopuszczających w większości ruch pieszy, rowerowy i narciarski:

- Wysowa Zdrój - Regetovka
- Wysowa Zdrój - Cigel'ka
- Leluchów - Čirč
- Milik - Legnava
- Wierchomla Wielka - Kace
- Piwowarówka - Pilhov
- Eliaszkówka - Eliasovka
- Jaworki - Litmanová
- Jaworki - Stráňany
- Szlachtowa - Velký Lipník
- Szczawnica - Lesnica
- Sromowce Niżne - Červený Kláštor
- Sromowce Wyżne - Lysa nad Dunajcom
- Kacwin - Velká Franková
- Łapszanka - Osturna
- Rysy - Rysy
- Góra Magura - Oravice
- Przywarówka - Oravská Polhora
- Babia Góra - Babia Hora

Największy osobowy ruch graniczny w 2006 roku odnotowano na przejściu granicznym Chyżne - Trstena - 4803207 przekroczeń granicy, Niedzica - Lysa n. Dunajcem - 1998383, Chochołów - Sucha Hora - 1842941 oraz Łysa Polana - Tatraska Javorina - 1814855. Największy wzrost ruchu granicznego osób zanotowano na przejściach w Chochołowie (o 62,2%) oraz w Niedzicy (o 31,4%). Natomiast spośród przejść małego ruchu granicznego zdecydowanie najbardziej popularne były przejścia: Leluchów - Čirč - 852992 osób oraz Szczawnica - Lesnica - 447450 osób. Tradycyjnie od kilku lat największe natężenie ruchu granicznego środków transportu odnotowuje się na przejściu Chyżne - Trstena. W ciągu ostatniego roku zwiększył się natomiast ruch graniczny środków transportu na przejściach w Chochołowie (o 34,4%) oraz w Niedzicy (o 25,7%)

3.3 GOSPODARKA

3.3.1 STRONA SŁOWACKA

Obszar Euroregionu „Tatry” pod względem gospodarczym w porównaniu z pozostałymi częściami państwa jest nierównomiernie rozwinięty. Dominuje tu: budownictwo, przemysł maszynowy, chemiczny, spożywczy i tekstylny, obróbka drewna; lasy, jednak nie są wykorzystywane w optymalnej mierze. Gospodarka regionu skupia się przede wszystkim na zrestrukturyzowanych tradycyjnych gałęziach przemysłu, których rozwój jest stymulowany głównie przez bezpośrednie inwestycje zagraniczne, dostępność lokalnych surowców oraz stosunkowo tanią i wykwalifikowaną siłę roboczą. Do pozostałych czynników rozwoju związanego z napływem bezpośrednich inwestycji należy strategiczne położenie regionu (z geograficznego punktu widzenia łączy on Europę Wschodnią i Zachodnią, przez obszar przebiegają międzynarodowe korytarze transportowe, ropociągi i gazociągi), połączenie z rynkami światowymi (Polska i Słowacja są członkami OECD, WTO, UE i NATO), relatywnie niskie koszty pracy przede wszystkim w Republice Słowackiej.

Region posiada zróżnicowaną strukturę produkcji. Struktura gospodarcza regionu pozostaje pod wpływem znajdujących się w pobliżu stref przemysłowych. Wydajność

ekonomiczna i efektywność zwłaszcza słowackiej części regionu zależała od następujących w poprzednim okresie zmian w przemyśle, przede wszystkim w zakresie produkcji maszyn. Duża część mocy produkcyjnych przeszła proces restrukturyzacji.

Południowa część omawianego obszaru po stronie słowackiej charakteryzuje się przede wszystkim wysokim udziałem w gospodarce regionu podstawowego sektora. Spada znaczenie rolnictwa dla gospodarki i jego udział w PKB oraz w strukturze zatrudnienia. W hodowli zwierzęcej stale obecne są braki w metodach karmienia i opieki nad zwierzętami, co sprawia, że ich możliwości użytkowe i reprodukcyjne pozostają niewykorzystane. Opłacalność produkcji roślinnej zwiększa się (z dotacjami i bez nich), podczas gdy hodowla zwierzęca na większości terenu przynosi straty. Zaplecze techniczne rolnictwa charakteryzuje się wyraźnie przestarzałym parkiem maszynowym, co jest wynikiem jego bardzo powolnej odnowy. Po zmianach w latach dziewięćdziesiątych spółdzielnie rolnicze w Republice Słowackiej zachowały dominującą pozycję w rolnictwie, chociaż ich udział w ogólnej powierzchni gruntów rolniczych spadł.

Z bogactw mineralnych na obszarze znajdują się złoża surowców nieżelaznych: bentonit, zeolit, wapienie i surowce do produkcji cementu, surowce budowlane - andezyty itp. Region jest i był w przeszłości ważnym terenem rekreacyjnym i turystycznym. Obecnie turystyka staje się nową gałęzią przemysłu. Środowisko naturalne o wysokim stopniu zalesienia, ze zbiornikami wodnymi i dużą liczbą zabytków kultury (obiektów sakralnych - w centrach historycznych miast i miejscowości: Lewocza, Kieżmark, Spiska Sobota, Spiska Nowa Wieś, Spiskie Podhradie, Spiska Kapitula, Orawskie Podzamcze, Ružomberok, Wilkoliniec, Twardoszyn itd.) jest wykorzystywane przez licznych turystów jako miejsce rekreacji i odpoczynku. Euroregion „Tatry” w Republice Słowackiej znajduje się na obszarze, gdzie silnie reprezentowany jest przemysł przetwórczy. Produkcja przemysłowa skoncentrowana jest zwłaszcza przy większych miastach. W regionie dominuje produkcja maszynowa, przemysł celulozowo-papierniczy i tekstylny, produkcja wyrobów spożywczych i napojów, produkcja maszyn i urządzeń, produkcja tekstylna, odzieżowa, przemysł chemiczny i elektrotechniczny, produkcja mebli i stolarki budowlanej. Rolnictwo w regionie jest zorientowane zwłaszcza na produkcję rolniczą, w której dominuje uprawa roślin zbożowych, olejowych. Duże znaczenie ma także uprawa ziemniaków i kapusty. W produkcji zwierzęcej przeważa hodowla bydła, trzody i drobiu.

3.3.2 STRONA POLSKA

Powiaty polskiej części Euroregionu „Tatry” charakteryzują się stosunkowo wysokim w porównaniu z innymi częściami kraju tempem rozwoju gospodarczego. Z roku na rok odnotowuje się stały wzrost wskaźników dotyczących działalności gospodarczej (PKB/mieszkańca) i produktywności (wartość dodana), zwłaszcza w powiecie nowosądeckim. W 2005 r. w podregionie nowosądeckim, do którego zalicza się powiaty leżące na obszarze Euroregionu „Tatry” PKB na jednego mieszkańca wynosił 15.155 PLN i przekraczał wartość z 2004 roku o kwotę 1.077 PLN, tj. o 7,7%. Pomimo znacznego wzrostu wartość ta była niższa niż średnia dla województwa małopolskiego i Polski.

Wartość dodana brutto w 2005 roku w podregionie nowosądeckim wyniosła 14,785 mld zł i wzrosła w stosunku do roku poprzedniego o 7,1%. Zdecydowanie największa była w sektorze usług (blisko 10 mld zł), następnie przemyśle i budownictwie (prawie 4 mld zł) oraz rolnictwie i leśnictwie (0,8 mld zł).

Największe i utrzymujące się stale na podobnym poziomie zatrudnienie odnotowuje się w usługach (66,4% ogółu) oraz przemyśle i budownictwie (32,5% ogółu). W rolnictwie i leśnictwie zatrudnionych było 1,1% ogółu zatrudnionych. Obserwuje się również wzrost liczby osób zatrudnionych w sektorze prywatnym (w roku 2006 o 4,9% w stosunku do roku 2005) przy równoczesnym spadku liczby osób zatrudnionych w sektorze publicznym (o 1,2%).

Zatrudnienie w 2006 r.

Powiat	Ogółem	Sektor		Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo, rybactwo	Przemysł i budownictwo	Usługi	
		publiczny	Prywatny			rynkowe	nierynkowe
gorlicki	13276	5938	7338	183	5233	2962	4898
limanowski	13034	5224	7810	51	5685	2480	4818
nowosądecki	14840	7679	7161	310	4733	3337	6460
nowotarski	17073	8367	8706	184	4990	4492	7407
tatrzański	7090	4158	2932	12	596	3344	3138
Razem:	65313	31366	33947	740	21237	16615	26721

Od kilku lat obserwuje się stały wzrost liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej. W 2006 roku wyniósł on o 2,8% w stosunku do roku poprzedniego. Największy wzrost odnotowano w powiecie nowosądeckim - o 5,9% (570 nowo zarejestrowanych podmiotów) oraz powiecie limanowskim - o 4,2% (268 nowych podmiotów). Zdecydowanie najwięcej nowych podmiotów gospodarki narodowej pojawiło się w budownictwie (wzrost o 11,6%), w rolnictwie i leśnictwie (wzrost o 10,7%) oraz w branży obsługi firm i nieruchomości (wzrost o 5,7%). Nieznacznie zmniejszyła się liczba podmiotów w handlu i przemyśle.

Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON wg wybranych sekcji w 2006 r.

Powiat	Ogółem	Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo	Przemysł	Budow nictwo	Handel i naprawy	Hotele i restaura cje	Transport, gospodarka magazynowa i łączność	Pośredni ctwo finansow e	Obsługa nierucho mości i firm
gorlicki	5824	409	726	953	1424	147	288	154	574
limanowski	6594	414	704	1259	1799	187	474	132	508
nowosądecki	10303	625	915	2023	2552	519	729	244	871
nowotarski	12137	600	1801	1230	3477	709	1095	342	893
tatrzański	8298	163	601	473	1910	2058	1025	128	784
Razem:	43156	2211	4747	5938	11162	3620	3611	1000	3630

Blisko 35.000 osób fizycznych prowadziło w 2006 roku działalność gospodarczą. Ich liczba w stosunku do roku 2005 wzrosła o 2,8%. Największy wzrost odnotowano w powiecie nowosądeckim - o 6,5%, limanowskim - o 4,9% oraz nowotarskim - o 2,2%. Zdecydowanie najwięcej osób rozpoczynających własną działalność gospodarczą odnotowano w budownictwie (o 11,9% więcej niż w roku 2005) oraz w obsłudze nieruchomości i firm (o 6,5% więcej). Nieznacznie zmniejszyła się liczba osób prowadzących działalność w sektorze przetwórstwa przemysłowego, handlu i naprawy oraz hotelarstwa i gastronomii.

Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą wg wybranych sekcji w 2006 r.

Powiat	Ogółem	Przetwó rstwo przemys łowe	Budowni ctwo	Handel i naprawy	Hotele i restauracje	Transport, gospodarka magazynowa i łączność	Pośrednict wo finansowe	Obsługa nierucho mości i firm
gorlicki	4425	571	891	1179	120	258	145	473
limanowski	5349	580	1215	1607	163	444	119	398

nowosądecki	8284	723	1937	2238	435	660	229	669
nowotarski	9809	1512	1119	2951	615	1030	311	698
tatrzański	6710	510	405	1543	1875	918	122	546
Razem:	34577	3896	5567	9518	3208	3310	926	2784

Wraz ze wzrostem wskaźników dotyczących działalności gospodarczej oraz coraz większą przedsiębiorczością mieszkańców obszaru Euroregionu „Tatry” obserwuje się stały spadek liczby bezrobotnych.

3.4 LUDNOŚĆ

3.4.1 STRONA SŁOWACKA

Liczba mieszkańców słowackiej części Euroregionu „Tatry” w 2007 roku wynosiła 661.384 osób. Obszar Euroregionu Tatry charakteryzuje się rozwiniętym systemem osadnictwa policentrycznego po obu stronach granicy. Znajdują się tu bieguny rozwoju ekonomicznego o charakterze regionalnym i ponadregionalnym. W regionie występuje najwięcej miejscowości o liczbie mieszkańców między 1000 a 4999. Osadnictwo możemy podzielić na dwie części - miejskie i wiejskie. W miejscowościach posiadających dobry dostęp do większych miast (np. powiatowych) obserwuje się przyrost liczby mieszkańców. Spadek liczby ludności na obszarach wiejskich jest spowodowany brakiem miejsc pracy, niewystarczającą dostępnością transportu, słabym zapleczem społecznym i infrastrukturą, niesprzyjającą strukturą wieku mieszkańców, niższym poziomem wykształcenia i zmianami stylu życia. Zjawisko to jest szczególnie widoczne w miejscowościach leżących przy samej granicy.

Słowacką część Euroregionu „Tatry” charakteryzuje większa liczba mieszkańców pracujących w stosunku do łącznej liczby ludności. Struktura osadnictwa w słowackiej części obszaru składa się z dużej liczby małych miasteczek, miasta z liczbą mieszkańców 20-60 tys. tworzą centra regionalne.

Mały odsetek mieszkańców wsi zajmuje się historycznym tradycyjnym rzemiosłem wiejskim i artystycznym, takim jak garncarstwo, tkactwo, wyplatanie, kowalstwo. Wyludnienie wsi negatywnie wpływa na charakterystyczne budownictwo. Podupadające budynki mieszkalne i gospodarcze nie są wyjątkami w regionie, zwłaszcza na terenach przygranicznych. Typowe budownictwo wiejskie stanowi nieodłączną część pejzażu słowackiej prowincji. Naszym obowiązkiem jest zachowanie tego dziedzictwa dla przyszłych pokoleń. To samo dotyczy wartości duchowych, tradycji i obyczajów. Przez jakościową zmianę wyglądu miejscowości, remont i odnowę typowej zabudowy wraz z dodatkowymi budynkami, infrastrukturą i uzupełnieniem zieleni dojdzie także do zwiększenia atrakcyjności terenów dla samych mieszkańców, ale także dla agroturystów.

W niektórych rejonach mieszkańcy wsi zaczynają zajmować się agroturystyką, hodowlą koni dla celów turystycznych, powstają kwatery prywatne, remontowane są obiekty, z przeznaczeniem do celów noclegowych i gastronomicznych, sprzedawane są domowe specjały.

W przyszłości będzie to jedna z możliwych form zatrudnienia mieszkańców prowincji, a turystyka stanie się jednym z filarów gospodarki narodowej. Stopień wiejskości obszaru jest obliczony zgodnie z metodyką OECD i wynika z ilości mieszkańców miejscowości o charakterze wiejskim. Według NUTS-IV w Euroregionie „Tatry” na Słowacji 100-procentowy charakter wiejski występuje przy gęstości zaludnienia 97 mieszkańców na km². Zgodnie z podaną charakterystyką ludność taka żyje na terytorium Orawy. W Liptowie, Spiszu i Szariszu przeważają obszary wiejskie - mieszka tu 48% mieszkańców, na obszarach „przejściowych” mieszka 40% mieszkańców, a na obszarach zurbanizowanych 12% mieszkańców.

Struktura wykształcenia mieszkańców regionu jest dość korzystna. W ostatnim okresie uległa wyraźnej poprawie i ma tendencję rosnącą, tzn. spada udział mieszkańców bez wykształcenia i z wykształceniem podstawowym, a rośnie ilość osób z wykształceniem wyższym i średnim. Poza szkołami zawodowymi i średnimi można kształcić się tu także w szkołach wyższych. W ostatnim dziesięcioleciu na omawianym obszarze także w miastach powiatowych powstało wiele ośrodków kształcenia wyższego - uniwersytetów, szkół wyższych i oddziałów innych uniwersytetów. Z drugiej strony efektywność całego systemu kształcenia po obu stronach granicy jest na niskim poziomie.

3.4.2 STRONA POLSKA

Liczba ludności pięciu powiatów, które swoim obszarem obejmuje Związek Euroregion „Tatry” wynosiła w połowie 2007 r. 673.643 osób, co stanowiło 0,02% ludności Polski. Średnia gęstość zaludnienia na tym obszarze, wynosząca 125 osób/km² przewyższa średnią dla Polski (122 osoby/km²).

Najwyższe zaludnienie notuje się w powiecie tatrzańskim (138 osób/km²), limanowskim i nowosądeckim (128 osób/km²) oraz nowotarskim (123 osób/km²). Najniższe natomiast w powiecie gorlickim (110 osób/km²).

Powiat	Ludność ogółem	Kobiety	Mężczyźni
gorlicki	106 544	54 093	52 451
limanowski	121 508	61 195	60 313
nowosądecki	198 180	99 960	98 220
nowotarski	182 010	93 397	88 613
tatrzański	65 401	33 958	31 443
Razem:	673 643	342 603	331 040

Stosunkowo wysoki współczynnik przyrostu naturalnego na terenie polskiej części Euroregionu „Tatry” (3,2‰) charakteryzuje się sporym zróżnicowaniem. Na koniec 2006 r. najniższy wystąpił w powiecie tatrzańskim (0,1‰), a najwyższy w powiecie nowosądeckim (5,5‰). W powiecie limanowskim przyrost naturalny na 1000 osób wynosił 5,2‰, w powiecie nowotarskim 3,3‰, a w gorlickim 2,1‰.

Według prognoz demograficznych odsetek ludność będzie wzrastał i w 2030 roku wyniesie: w powiecie gorlickim 106,7 tys., limanowskim 135,4 tys., nowosądeckim 226,5 tys., nowotarskim 196,2 tys. i tatrzańskim 67,8 tys.

Struktura ludności powiatów Związku Euroregion „Tatry” pod względem grup wieku nie odbiega znacząco od województwa małopolskiego (ludność w wieku przedprodukcyjnym stanowi 21,3%, w wieku produkcyjnym 63% i w wieku poprodukcyjnym 15,7%) i przedstawia się następująco:

Powiat	Ludność w wieku przedprodukcyjnym	Ludność w wieku produkcyjnym	Ludność w wieku poprodukcyjnym
gorlicki	24%	61%	15%
limanowski	28%	58%	14%
nowosądecki	28%	59%	13%
nowotarski	26%	60%	14%
tatrzański	23%	61%	16%

We wszystkich powiatach Związku Euroregion „Tatry” zanotowano w 2006 r. spadek stopy bezrobocia. W 2006 roku zarejestrowano 41.179 osób bezrobotnych, tj. o 7.636 osób mniej niż w roku 2005, co stanowi spadek o 15,6%. Średni wskaźnik stopy bezrobocia dla omawianych powiatów wyniósł w 2006 roku 16,74% i był o 2,6% niższy niż w roku poprzednim. Wyniósł więc niewiele więcej niż średnia krajowa wynosząca 16,2%. Był jednak wyższy niż średnia w Małopolsce, która wyniosła 11,3%. Największy spadek stopy bezrobocia zaobserwowano w powiecie nowosądeckim - o 4,4%. Odnotować należy również wzrost o prawie 300% liczby ofert pracy, największy w powiecie nowosądeckim. Zmniejszyła się ona jedynie w powiecie gorlickim.

Bezrobotni zarejestrowani w 2006 r.

Powiat	Bezrobotni zarejestrowani					Stopa bezrobocia rejestrowana w %	Oferty pracy
	ogółem	kobiety	dotychczas niepracujący	zamieszkali na wsi	posiadający prawo do zasiłku		
gorlicki	9545	5723	2599	6538	1367	21,2	17
limanowski	8701	5162	2032	7156	1044	19,1	4
nowosądecki	13548	8366	3249	11188	1223	21,7	298
nowotarski	6587	3554	1944	4018	991	10,8	14
tatrzański	2798	1388	660	1433	260	10,9	55
Razem:	41179	24193	10484	30333	4885	16,74	388

3.5 TURYSTYKA I SPORT

3.5.1 STRONA SŁOWACKA

Obszar Euroregionu „Tatry” po stronie słowackiej ma wszelkie możliwości do rozwoju działalności związanej z odpoczynkiem, turystyką, ekoturystyką i agroturystyką. Powierzchnia Euroregionu „Tatry” stanowi ok. 12% obszaru Republiki Słowackiej. Jest ona bardzo zróżnicowana. Najwyższym szczytem jest Gerlach (2 665 m n.p.m.)

Turystyka ma charakter przekrojowy. Niezwykle ważne są dla niej również kultura, transport, budownictwo, opieka zdrowotna, przemysł, rolnictwo i in. Jest to gałąź sektora usług, który w gospodarkach dojrzałych państw ma znaczny udział przekraczający połowę, a nawet dwie trzecie gospodarki krajowej.

Ruch turystyczny pozwala efektywnie włączać się do wymiany międzynarodowej, powoduje napływ dewiz bez konieczności kredytowania i bez ryzyk ubezpieczeniowych. W ramach aktywnego międzynarodowego ruchu turystycznego dochodzi do sprzedaży usług, które w przeciwnym wypadku nie podlegałyby eksportowi.

Turystyka w Euroregionie „Tatry” ma znaczący wpływ na rozwój struktury zatrudnienia, który jest cenny dla regionów górskich i podgórszych, gdzie przemysł nie jest wystarczająco silnie rozwinięty, a turystyka staje się często jedyną możliwością rozwoju i przeciwdziałania niepożądanego migracji mieszkańców z tych terenów do miast. Możliwość powiązanie ruchu turystycznego z atrakcyjnymi terenami posiadającymi odpowiednie zaplecze to jedna z cech, którymi turystyka różni się od gałęzi przemysłowych.

Baza turystyczna Euroregionu „Tatry” stanowi znaczną część bazy noclegowej Słowacji. Trzeba jednak zauważyć, że baza turystyczna o charakterze transgranicznym ma przeważnie średni lub niski standard, czym różni się od obecnych trendów europejskich. Dlatego może ona tylko w niewielkim stopniu konkurować z podobnymi regionami Unii Europejskiej. Obszar

Euroregionu „Tatry” jest pod względem turystyki, rekreacji i ośrodków uzdrowiskowych rozległy i wyraźnie zróżnicowany. Ważnym obszarem międzynarodowego ruchu turystycznego są Tatry Wysokie. Dzienna liczba odwiedzających je turystów wynosi ok. 23.000, natomiast maksymalna zalecana liczba turystów to ok. 26.000, co oznacza, że w chwili obecnej zbliża się ona do górnej granicy. Klimat tatrzański wykorzystywany jest w leczeniu chorób układu oddechowego. W okolicach możliwe jest uprawianie turystyki krajoznawczej i kulturalnej. Tatry Wysokie zajmują obszar Liptowa i Spiszu.

Liptów jest jednym z najpiękniejszych i najczęściej odwiedzanych przez turystów regionów na Słowacji. W części północnej sąsiaduje z Polską. Leży w południowo-wschodniej części Żylińskiego kraju samorządowego w kotlinie Liptowskiej, którą otaczają najważniejsze i najwyższe góry - Tatry Wysokie na wschodzie, Tatry Zachodnie i Góry Choczańskie na północy, Tatry Niskie na południu i Wielka Fatra na zachodzie. Te wyjątkowe łańcuchy górskie z ciekawymi dolinami stwarzają bardzo dobre warunki dla turystyki pieszej, rowerowej, a zwłaszcza dla sportów zimowych. Ośrodki narciarskie oferują narciarzom wspaniałe warunki do uprawiania narciarstwa zjazdowego i biegowego. Popularnymi ośrodkami sportów zimowych są Demianowska Dolina, Malinne, Jasna, Chopok, Bocka dolina, Jańska dolina. Wśród miłośników skialpinizmu popularne są zwłaszcza dwie doliny - Żiarska i Demianowska. Poza narciarstwem i turystyką region ten oferuje także możliwości uprawiania mniej tradycyjnych sportów takich jak paralotniarstwo, rafting, jeździectwo, wyprawy speleologiczne, loty widokowe, turystyka wysokogórska, rowerowa, myślistwo czy rybołówstwo. Płynie tu najdłuższa rzeka Słowacji - Wag (403 km), w centralnej części znajduje się zbiornik wodny Liptowska Mara (powierzchnia 27 km², maksymalna głębokość 43 m) z ważnymi ośrodkami letniego wypoczynku i sportów wodnych, które przyciągają miłośników sportów wodnych i rybołówstwa. Na Wagu wybudowano ośrodki do uprawiania slalomu wodnego z basenem kajakarskim, na którym trenuje słowacka reprezentacja. Liptów to znana baza wypadowa w Tatry Niskie (zwłaszcza do Doliny Demianowskiej - Jasnej) i w Tatry Zachodnie (na Magistralę Tatrzańską i grzebień główny), do Wielkiej Fatry i w Góry Choczańskie. Miłośnicy sportów zimowych mają ponadto do dyspozycji ośrodek rekreacyjny Malinne, do którego łatwo można dostać się kolejką linową. Do najważniejszych i licznie odwiedzanych miejsc Liptowa należą doliny Kwaczańska i Prosiecka w Górach Choczańskich, które uważane są za jedne z najpiękniejszych na Słowacji. Pierwsza z nich jest doliną krasową, która głęboko wcina się w skały wapienne i dolomity, a jej skalne ściany przekraczają miejscami wysokość 100 m. Przepływa tu potok Kvačianka z licznymi mniejszymi wodospadami. Zachowały się tu udostępnione turystom ludowe budynki gospodarskie (stary drewniany młyn wodny: Dolný Brunčiakovský mlyn). Na zachód od Doliny Kwaczańskiej znajduje się głęboka na 450-600 m Dolina Prosiecka o charakterze kanionu, której szerokość wynosi zaledwie parę metrów. Ma ona długość 4 km, ale jest bez wody, ponieważ potok Prosiečanka gubi się gdzieś pod ziemią. W Parku Narodowym Tatry Niskie (NAPANT), na jego największym chronionym terenie na Słowacji - w Dolinie Demianowskiej, która stała się znana na świecie zwłaszcza dzięki bogatym i rozległym zjawiskom krasowym i terenom narciarskim o europejskim standardzie usług znajdują coś dla siebie także speleolodzy. System Jaskiń Demianowskich ma długość ok. 21 km, tworzy go 30 jaskiń, z których 3 można zwiedzać: Demianowska Jaskinia Wolności, Demianowska Jaskinia Lodowa i Demianowska Jaskinia Pokoju. W górnej części doliny znajduje się jeden z najbardziej znanych ośrodków turystycznych i narciarskich na Słowacji - Jasna. Turyści wysokogórscy mają możliwość wejścia na główny grzbiet Tatr Zachodnich ekstremalnie trudnym terenem na wysokość ponad 2000 m (Baníkov, Tri kopy, Plačlivé, Ostrý Roháč, Bystrá, Jakubina, Baranec).

Spisz obdarzony został piękną i bogatą przyrodą. Jego północną część otaczają olbrzymie i tajemnicze szczyty Tatr Wysokich, które przez Tatry Bielskie przechodzą w wyjątkowy krajobraz Pienin z rzeką Dunajec. Wschód zamykają Góry Lewockie, dla których symboliczny jest masyw Braniska. Południe ograniczone jest Rudawami Słowackimi z fantastycznymi skałami i przepaściami Słowackiego Raju. Zachodnie góry są jednocześnie europejskim wododziałem. Spiskie rzeki płyną na północ i na wschód, liptowskie na zachód. Swoisty kręgosłup Spiszu tworzą dorzecza Hornadu i Popradu, przy czym Poprad jest jedyną

rzeką słowacką, która płynie na północ do Morza Bałtyckiego. Rzeki kuszą wielu wędkarzy, a poprawiająca się jakość wód wpływa na wzrost ich zarobienia.

Tatry są atrakcyjne dla alpinistów, narciarzy i zwykłych turystów. Ze względu na czyste powietrze można tu leczyć choroby układu oddechowego. Z tego powodu powstała tu gęsta sieć sanatoriów i uzdrowisk. Słowacki Raj, podobnie jak Zamagurze i Pieniny przyciąga turystów i miłośników przyrody swoim wyjątkowym pięknem. Rozłożyste lasy iglaste pokrywają znaczną część terytorium. Okolica jest bardzo atrakcyjna. Dla turystów szczególnie interesujące jest unikalne połączenie nienaruszonego i ekologicznie wartościowego krajobrazu obszarów górskich i podgórskich z licznymi wyjątkowymi wytworami, z zabytkami kultury i historycznymi centrami miast i wsi. Region posiada naturalne, geograficzne i kulturalno-historyczne warunki dla rozwoju bogatej oferty programowej dla turystów. Niektóre zabytki natury i kultury mają duże międzynarodowe znaczenie i są wpisane na listę UNESCO. Obecnie w regionie nie istnieje celowy system wsparcia turystyki realizowanej w różnych formach przy uwzględnieniu ochrony środowiska naturalnego. Mógłby on w znaczący sposób pomóc w rozwoju regionu i zapewnić środki konieczne do ochrony i zachowania wartości przyrodniczych i kulturowych regionu. Specyfiką regionu jest znaczny potencjał rozwoju różnych wzajemnie uzupełniających się form turystyki oraz możliwość zaoferowania turystom krajowym i zagranicznym specjalnych usług w różnych sferach (agroturystyka, turystyka kulturalna, uprawianie sportów itp.).

Ważną dziedziną mającą wpływ nie tylko na rozwój turystyki są uzdrowiska. Brak wsparcia na tym gruncie w znacznej mierze wpływa na proces rozwoju działań niezwiązanych z lecznictwem i z powstawaniem usług uzupełniających w celu osiągnięcia synergii oddziaływania uzdrowisk i ruchu turystycznego.

W słowackiej części Euroregionu „Tatry” znajdują się ważne źródła naturalnych wód leczniczych w Wierzbowie, Wyżnych Rużbachach, Baldovcach, Nowej Lubowli, Małym Sulinie, Czerwonym Klasztorze, Ganowcach, Janowcach, Arnutovcach, i in.

Na omawianym obszarze znajduje się Miejski Rezerwat Zabytków Spiska Sobota, zabytkowy rezerwat architektury ludowej Ždiar, zabytki w Kieżmarku, Popradzie - Veľkej, Matejovcach, Švábovcach, jest tu muzeum TANAP-u, Podtatrzkańskie Muzeum w Popradzie, galerie itp.

Tereny rekreacyjne obejmujące poza wyżej wymienionymi uzdrowiskami także miejscowości, w których oferta wypoczynkowa stanowi ważny lub dominujący element usytuowane są wzdłuż rzeki Poprad, stanowiącej granicę między Polską a Słowacją. Z drugiej strony Góry Lubowelskie stwarzają dogodne warunki pobytu w środowisku górskim połączone z możliwościami uprawiania turystyki wodnej na rzece Poprad i poznawaniem kultury ludowej. Doskonałe możliwości turystyczne oferują również Pieniny, zwłaszcza okolice Czerwonego Klasztoru z Dunajcem i bogatym folklorem.

Orawa to region w północno-zachodniej części Słowacji. Od północy ograniczony jest on granicą polsko-słowacką i pasmem Beskidów Orawskich, od wschodu wspaniałymi Rohaczami, które są częścią Tatr Zachodnich, na zachodzie pasmami Małej i Wielkiej Fatry, a na południu wyjątkowymi Górami Choczańskimi. Orawa to przede wszystkim czyste powietrze, zdrowe środowisko naturalne, wspaniałe piękno przyrody oraz wiele cennych zabytków historycznych. Obszar Orawy należy do podregionu Zewnętrznych Karpat Zachodnich, regionu Średnich Beskidów i Magury. Północną część Orawy tworzą Beskidy Orawskie, szczytami których przebiega granica między Polską a Słowacją oraz dział wód. Powierzchnia całkowita pasma wynosi ok. 150 km², długość to ok. 35 km, a szerokość 1-6 km. Pokryte jest ono relatywnie gęstym lasem świerkowym, a miejscami świerkowo-jodłowym. Szczytowe części Babiej Góry i Piłska mają naturalne hale z kosodrzewiną. Region ten podzielony jest na mniejsze jednostki: Oszust - południowo-wschodni początek Beskidów Orawskich. Rozpoczyna się on na wysokości ok. 1000 m n.p.m., następnie przychodzi w Piłsko - grupę gór, która charakteryzuje się zróżnicowaną rzeźbą, rozpościera się na granicy z Polską, w Polsce znajduje się jego większa część. Piłsko właściwe znajduje się jednak na terytorium Słowacji i ma wysokość od 1557 m n.p.m. Następująca po nim Polhoranská vrchovina ciągnie się od przełęcz Glinne do masywu Babiej Góry. Tworzą ją góry o wysokościach około 1000-1200 m. Babia Góra jest najwyższą i

najpiękniejszą częścią Orawskich Beskidów, jej szczyt ma wysokość 1725 m n.p.m., jest przy tym najwyższym szczytem całych Zewnętrznych Karpat Zachodnich. Różnicowanie wysokości regionu Babiej Góry osiąga wartość ok. 600 m. Beskidy Orawskie przechodzą po południowej stronie w obniżenie zwane Rowem Podbeskidzkim. Powstał on w wyniku erozji na miękkich fliszach składających się głównie z iłów, margli i piaskowców. Doliną Beskidów Orawskich płynie rzeka Biała Orawa, której dopływy wypływają z Beskidów Orawskich i Wyżyny Podbeskidzkiej. Powierzchnia terenu jest przeważnie górzysta, stroma. Poprzeczne kotliny powstałe w wyniku erozji są wąskie, mają strome zbocza i duże spadki. Znaczna część wyżyny jest zalesiona lasami przeważnie świerkowymi. Kotlina Orawska jest południowo-zachodnią częścią Kotliny Nowotarskiej, która sięga z Polski. Ma powierzchnię ok. 220 km², długość 38 i szerokość 3-14 km. Kotlina ma charakter pagórkowaty. Powierzchnia kotliny nie jest bardzo zróżnicowana, czym silnie kontrastuje z okolicznymi górami. Podkład stanowią ility i osady, są tu znaczne zapasy torfu. Dominują łąki, pastwiska i grunty rolnicze. Szerokie tereny zalewowe Białej i Czarnej Orawy zatopiono wodami Zapory Orawskiej. Interesujący dla turystyki na Orawie jest Rów Podtatrzański, który powstał na wielkim przelomie między Górami Skoruszyńskimi a Tatrami Zachodnimi. Potoki Orawica i Studeny utworzyły tu Kotlinę Orawicką i Zuberecką. Turyści znajdą tu niezmiernie szerokie możliwości turystyki pieszej, rowerowej, agroturystyki, jeździectwa, turystyki górskiej, sportów wodnych, jachtingu, windsurfingu, kajakarstwa i pływania, pływania po rzekach, rybołówstwa, myślistwa; w miesiącach zimowych jest to głównie narciarstwo zjazdowe i biegowe oraz atrakcje z tym związane, ponieważ śniegu na tym terenie w większości przypadków jest pod dostatkiem.

Poprzez wstąpienie Słowacji i Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku oraz dzięki przystąpieniu do układu z Schengen polegającego na zlikwidowaniu wewnętrznych granic między krajami i swobodnym przepływie osób przez wspólną granicę państwową oraz dzięki perspektywie wprowadzenia wspólnej waluty europejskiej powstały warunki bardziej intensywnego rozwoju współpracy transgranicznej z Polską. Połączenie ośrodków wypoczynkowych po obydwu stronach granicy państwowej po wybudowaniu koniecznych przejść granicznych stwarza idealne warunki pełnego wykorzystania potencjału wspólnego obszaru do wypoczynku, rekreacji, lecznictwa oraz pobytów kulturalno-poznawczych i uprawiania sportów.

Z punktu widzenia wielu aspektów omawiany obszar Euroregionu „Tatry” ma bardzo dobre warunki urbanistyczne dla rozwoju turystyki w postaci osad górskich i podgórskich z zachowaną architekturą ludową. Niska liczba mieszkańców i mała gęstość zabudowy wraz z walorami przyrodniczymi stwarzają odpowiednie warunki rozwoju agroturystyki.

3.5.2 STRONA POLSKA

Atrakcyjność kulturowa obszaru polskiej części Euroregionu „Tatry” powoduje, że przez cały rok przyciąga on rzesze turystów i sympatyków imprez kulturalnych. Różnicowanie pod względem kulturowym, barwny folklor i wielowiekowe dziedzictwo kulturowe regionu stanowi doskonałą podstawę rozwoju turystyki, a co za tym idzie wzrost atrakcyjności tego obszaru, który pociąga za sobą rozwój ekonomiczny i infrastrukturalny.

O walorach przyrodniczo-krajobrazowych regionu świadczy utworzenie na tym obszarze 5 parków narodowych (Tatrzański, Gorceński, Pieniński, Babiogórski i Magurski), kilku parków krajobrazowych, licznych rezerwatów i pomników przyrody. Największym zainteresowaniem turystów cieszy się oczywiście Tatrzański Park Narodowy - w 2005 roku odwiedziło go ponad 2,5 miliona turystów. W tym samym czasie Pieniński Park Narodowy odwiedziło blisko 650 tysięcy turystów.

Różnicowanie terenu powoduje, iż każdy może dostosować aktywność wypoczynku do własnych potrzeb i możliwości fizycznych. Najwięcej turystów z Polski i zagranicy odwiedza najwyższe w Polsce góry Tatry oraz położone u ich podnóży Zakopane. Równie atrakcyjny jest wapienny masy Pienin wraz z ich atrakcją turystyczną - splotem przelotem Dunajca.

Dodatkowymi atrakcjami są tworzone z myślą o turystach, a także w celach edukacyjnych oznakowane szlaki tematyczne, m.in.:

- Szlak Gotycki z najważniejszymi obiektami: podhalańskimi drewnianymi kościołami, okazałymi, murowanymi budowlami na polskim Spiszu oraz magnackimi i szlacheckimi siedzibami. Jego trasa biegnie przez: Nowy Targ - Łopuszna - Harkłowa - Frydman - Dębno Podhalańskie - Kluszkowce - Czorsztyn - Grywałd - Niedzica - Kacwin - Łapsze Niżne - Łapsze Wyżne - Trybsz - Krempachy - Ludźmierz oraz obejmuje 17 miejscowości po stronie słowackiej;
- Szlak Cerkwi Łemkowskich, które podziwiać można w Krynicy-Zdroju, Bereście, Polanach, Piorunce, Czyrnej, Mochnaczce, Tyliczu, Muszynie, Wojkowej, Powroźniku,
- Małopolski Szlak Architektury Drewnianej, obejmujący Podhale, Spisz i ziemię sądecką. Na jego trasie znajdują się drewniane kościoły i cerkwie łemkowskie m.in. w Andrzejówce, Miliku, Szczawniku, Powroźniku, Tyliczu, Polanach, Bereście, interesujące dworki szlacheckie oraz wspaniałe Sądecki Park Etnograficzny;
- Szlak Cysterski - ogólnopolski szlak biegnący m.in. przez Ludźmierz i Szczyrzyc;
- szlak Śladami Żydów w Małopolsce, mający na swojej trasie m.in. Bobowa - siedzibę jednej w najważniejszych dynastii chasydzkich oraz Nowy Sącz, w którym znajduje się Muzeum Dawna Synagoga;
- Małopolska Trasa UNESCO - wyznaczona zabytkami wpisanymi na Listę Światowego Dziedzictwa, m.in. drewniane kościoły w Sękowej, Binarowej i Dębnie Podhalańskim,
- Szlak Dziedzictwa Kulturowego Podtatrzaka prezentujący twórczość rodzimych artystów Podtatrzaka (głównie Podhala), jego najważniejszym elementem są bezpośrednie spotkania z twórcami w ich pracowniach i warsztatach.

Ponadto w regionie utworzono wiele doskonale oznakowanych szlaków rowerowych, których długość od kilku lat systematycznie wzrasta. Najciekawsze z nich znajdują się w okolicy Szczawnicy i Zakopanego.

Dzięki licznym naturalnym źródłom wód mineralnych oraz specyficznym warunkom klimatycznym rozwinęły się na tym terenie znane uzdrowiska: Krynica, Muszyna, Piwniczna, Szczawnica, Rabka czy Wysowa.

Woda, góry i piękna przyroda oferują wspaniałe warunki do uprawiania sportów wodnych. Wartki nurt górskich rzek jest wymarzonej miejscem dla kajakarzy. Oprócz naturalnych rzek górskich istnieją sztuczne tory, na których można szlifować technikę: Wietrznice na Dunajcu w okolicach Krościenka. Zbiorniki wodne w Rożnowie, Klimkówce i Niedzicy sprzyjają uprawianiu sportów wodnych i żeglarstwa. Spływy kajakowe organizowane są na Dunajcu i Popradzie. W 2006 roku w spływie przelotem Dunajca wzięło udział blisko 200.000 turystów, natomiast w spływie dolina Popradu ponad 7.000 uczestników.

W sezonie letnim nie brak również innych atrakcji turystycznych. Zwolennicy pieszych górskich wycieczek i podziwiania krajobrazu znajdą setki kilometrów szlaków do wędrówek w Beskidach, Pieninach i Tatrach. Rozwija się również turystyka konna, przez teren Beskidów przebiega szlak "Beskidzkiej turystyki konnej".

Trwający kilka miesięcy sezon narciarski i doskonałe warunki dla uprawiania sportów zimowych oraz stale wzrastająca liczba stacji narciarskich, wyciągów, wypożyczalni sprzętu i szkółek narciarskich powoduje, że można tu uprawiać wszystkie rodzaje sportów zimowych. W 2006 roku w omawianym regionie działały 4 kolejki linowo-szynowe i gondolowe oraz 130 wyciągów narciarskich, najwięcej - 54 w powiecie tatrzańskim, 35 w powiecie nowosądeckim oraz 25 w powiecie nowotarskim. Oprócz stoków narciarskich turyści mają do dyspozycji trasy biegowe, wiodące m.in. przez malownicze tereny parków narodowych i krajobrazowych.

Coraz bardziej popularna staje się w ostatnich latach agroturystyka i ekoturystyka skierowana do tych, którzy chcą poznawać osobliwości natury, przyrody i kultury. Na terenach wiejskich z roku na rok powstaje coraz więcej gospodarstw, które umożliwiają turystom wypoczynek. Postęp w rozwoju tej formy wypoczynku świątecznego i wakacyjnego, wynika przede wszystkim z dostępności cenowej. Aktualnie działa około 220 gospodarstw agroturystycznych, z czego najwięcej w powiecie limanowskim i gorlickim.

W ciągu ostatnich lat wzrasta liczba turystów korzystających z wypoczynku w regionie przygranicznym. Powiaty przygraniczne są jednymi z największych ośrodków ruchu turystycznego w Małopolsce. Na koniec 2006 roku w omawianym regionie działały 492 turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania. Na przyjęcie turystów przygotowano blisko 35.000 miejsc noclegowych. W 2006 r. z noclegów w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania skorzystało ogółem 922.057 turystów, wśród nich 10,2% stanowili goście z zagranicy. Z noclegów w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania najwięcej z blisko miliona turystów skorzystało na terenie powiatu tatrzańskiego (50,3%) oraz powiatu nowosądeckiego (27,6%). Najmniej w powiatach limanowskim i gorlickim. Turystom udzielono ponad 4 miliony noclegów (4.041.561), z czego 7,1% gościom zagranicznym. Najwięcej, aż 83,4% wszystkich zagranicznych turystów gościło w powiecie tatrzańskim. W 2006 r. nieznacznie wzrosła liczba osób korzystających z noclegów (najbardziej w powiecie tatrzańskim), natomiast ilość udzielanych noclegów pozostała na podobnym poziomie. Natomiast według oficjalnych statystyk w ostatnich kilku latach zmniejszyła się liczba turystycznych obiektów noclegowych oraz liczba oferowanych miejsc noclegowych. Dotyczy to wszystkich powiatów omawianego obszary, a zwłaszcza powiatu nowosądeckiego. Sądząc jednak po obserwowanym na Podtatrzu stale wzrastającym ruchu turystycznym oraz budowie nowych obiektów można postawić hipotezę, iż w regionie funkcjonuje duża szara strefa usług hotelowych.

Turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania w 2006 r.

Powiat	Obiekty	Miejsca noclegowe		Korzystający z noclegów		Udzielone noclegi	
		ogółem	w tym całoroczne	ogółem	w tym turyści zagraniczni	ogółem	w tym turystom zagranicznym
gorlicki	29	1785	1356	35690	767	181276	1734
limanowski	29	1798	1196	23503	879	85649	8618
nowosądecki	161	11764	10636	254821	8029	1473673	36666
nowotarski	126	7862	6530	144167	5965	796160	12677
tatrzański	147	11513	10843	463876	78378	1504803	229266
Razem:	492	34722	30561	922057	94018	4041561	288961

3.6 KULTURA I EDUKACJA

3.6.1 STRONA SŁOWACKA

Spisz, nazywany także skarbnicą Słowacji, ma wiele wspólnego z kantonem szwajcarskim, który posiada swój własny samorząd i specyficzną kulturę. Także na Słowacji każda żupa żyła własnym życiem. Wytwarzając własny dialekt, stroje ludowe, podania stawała się wyjątkowa i niepowtarzalna. Mieszkańcy poszczególnych żup różnili się pod względem charakteru, wykształcenia i zwyczajów. Spisz należy do żup o najpiękniejszej przyrodzie i bogatej kulturze. Występuje tu najwięcej zabytków kulturalnych i historycznych na Słowacji. Atrakcyjność obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO wpływa bezpośrednio na liczbę turystów, zwłaszcza zagranicznych. Ważnymi historycznymi ośrodkami są rezerwaty architektury w Kieżmarku, Lewoczy, Podolińcu, Spiskiej Kapitule i Spiskiej Sobocie, rezerwaty architektury ludowej Żdziar i Osturnia, narodowe zabytki kultury - Wschodniosłowackie Kościoły Drewniane oraz muzea architektury ludowej - skanseny w Starej Lubowli i Pribilinie, zamki w Kieżmarku, Starej Lubowli, Klasztorisku, Zamek Spiski, Czerwony Klasztor, Zamek Hrabuszycki, Zamek Markuszowski, Strażki itd. Rudawy przez stulecia umożliwiały utrzymanie mieszkańcom

miasteczek i wiosek dzięki górnictwu, obróbkę metali szlachetnych, miedzi i żelaza. Do picia wykorzystuje się wodę z Baldowiec i Nowej Lubowli, woda termalna we Wierzbowie jest doskonała do kąpiel, a źródła w Wyżnych Rużbachach leczą rozmaite choroby. Spisz to także skarbnica chronionych gatunków roślin i zwierząt. Znajdują się tu trzy parki narodowe: Tatrzański, Pieniński i Słowacki Raj.

Spiszu od wieków zamieszkiwali ludzie różnego pochodzenia, narodowości i wyznania, zazwyczaj żyjący w zgodzie. Słowacy zawsze stanowili większość mieszkańców. Od XII wieku zaczęli przybywać niemieccy koloniści, którzy otrzymywali przywileje od królów węgierskich. Dzięki nim powstała niezwykle gęsta sieć wolnych miast i miasteczek oraz rozwinęła się ożywiona produkcja i handel. W XII wieku Węgrzy umieścili tu swoich strażników granicznych. Na północy regionu mieszkają ludzie, których dialekt podobny jest do języka polskiego i których zwykle nazywamy góralami. Od XIV wieku wyżej położone tereny zaczęli zasiedlać Rusini i Ukraińcy, którzy przynieśli nie tylko własny język i kulturę, ale także chrześcijaństwo wschodnie. Na Spiszu żyło także wielu Żydów. Z czasem od XV wieku zwiększyła się także liczba Romów. Żyją tu katolicy obrządku łacińskiego i wschodniego, prawosławni, ewangelicy wyznania augsburskiego oraz wielu żydów. Ci różni ludzie razem pracowali, razem budowali materialne i kulturowe wartości. W ten sposób powstała tu wartościowa kultura wieloetniczna, będąca pod nieustannym wpływem kultury Środkowej Europy i stanowiąca jej integralną część.

Spisz charakteryzuje się niezwykle bogactwem zabytków sztuki i historii. Znajdują się one w prawie każdej wiosce, a turysta chcąc zobaczyć wiele zabytków światowej klasy nie musi przejechać nawet 100 km. Wartość i bogactwo tych zabytków znalazło odzwierciedlenie w tym, że zostały one wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO (Zamek Spiski, Spiska Kapituła, Spiskie Podzamcze, Żehra, Dobszyńska Jaskinia Lodowa). Są wśród nich zabytki narodowe: Dzieło Mistrza Pawła z Lewoczy i Kościół św. Jakuba w Lewoczy, Zamek Spiski, Kieżmarskie Liceum Ewangelickie i artykularny kościół-muzeum w Krompachach, kościółek w Żehrze. Prawie połowa z miejskich zabytkowych rezerwatów Słowacji jest na Spiszu: Lewocza, Kieżmark, Spiska Kapituła, Spiska Sobota. Na Spiszu znajduje się wiele zabytków architektury gotyckiej i renesansowej, rzeźbiarstwa, malarstwa, fresków, złotnictwa i innych rzemiosł artystycznych. Bogactwo etniczne Spiszu kształtowane jest także poprzez różnorodność jego kultury ludowej. Przejawia się to w architekturze ludowej, strojach, zwyczajach, pieśniach, tańcach, rzemiośle ludowym. Wszystko to harmonijnie łączy się z pozostałymi warstwami kultury duchowej i okoliczną przyrodą. Najbogatszą skarbnicą zabytków Spiszu jest Lewocza. Należała ona do najważniejszych wolnych królewskich miast Węgier. Kolejnym ośrodkiem kultury i nauki był Kieżmark. Do niedawna zachował swój niemiecki charakter, wśród jego szkół prym wiodło niemieckie liceum ewangelickie. Duchowym centrum Spiszu była Spiska Kapituła. Ośrodkiem górnictwa była Gelnica. W nowszych czasach ważnymi miastami stały się Spiska Nowa Wieś i Poprad. Szczególny charakter i bogatą historię miały także miasta Stara Lubowla, Podoliniec, Spiska Stara Wieś, Włochy Spiskie i in. Niektóre z nich przez 360 lat znajdowały się w tzw. polskim zastawie.

Liptów to kolejny region, który charakteryzuje się szczególną architekturą ludową i folklorem: Wilkoliniec, Wychodna, Ważec, Hybe, Liptowskie Sliacze, Liptowska Osada i in. W Muzeum Wsi Liptowskiej w Pribylinie turyści mogą zapoznać się z liptowskim folklorem, z rzemiosłem ludowym, a także hodowlą huculskich koni, co jest ciekawostką tego muzeum. Rezerwat ludowej architektury w Wilkoliniecu to kolejna atrakcja, która znajduje się na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO. Teren Liptowa zasiedlony jest już od najstarszych czasów, co dokumentują znaleziska pochodzące z neolitu (sprzed 6000 lat). Ważne osadnictwo pochodzi z wczesnej epoki brązu (1000 r. p.n.e.), do najcenniejszych znalezisk należą brązowe miecze tzw. liptowskiego typu. Istotny rozdział historii Liptowa tworzą Celtowie (późny cmentarz z okresu 950 -1200 w Liptowskim Michale). Wzmianki o Liptowie pochodzą z okresu panowania węgierskiego króla Andrzeja II - od roku 1231. Bogatą historię Liptowa dokumentują znaleziska na zamkach Likawa, Zamku Liptowskim i na zamku w Liptowskim Hradku. Obszar Liptowa był od XII wieku stałą częścią Węgier. Samodzielna żupa powstała w połowie XII wieku. Na Liptowie żył znany słowacki zbójnik Juraj Janosik, który został złapany w 1713 roku w Wołoskiej Dębowej. W tym miejscu obecnie znajduje się stylowa restauracja Janosikowa Koliba. Bardzo

ważną część historycznego rozwoju Liptowa stanowi górnictwo. W XIII wieku w okresie kolonizacji niemieckiej nad potokiem Boca powstały osady górnicze, w których wydobywano złoto, srebro, miedź i żelazo. Z czasów górnictwa w Górnym Liptowie w XIX wieku zachowało się więzienie i dzwonnica na Maszy przy Liptowskim Hradku. Górnictwo rozwinęło się także w Dolnym Liptowie. W Magurce do dziś zachowały się resztki sztolni i chodników górniczych. Poza górnictwem Liptów słynie ze swoich murarzy, mówi się nawet, że Peszt wybudowali murarze z Liptowa. Zespoły tradycyjnych domów murowanych możemy zobaczyć w Hybiach i innych miejscowościach. W dawnych czasach mieszkańcy Liptowa zajmowali się uprawą zbóż, ziemniaków, konopi i lnu. Pod wpływem kolonizacji na prawie wołoskim od XIII wieku popularna stała się także hodowla owiec. Produkty wytwarzane z owczego mleka, dzieła artystyczne pasterzy wyraźnie wpłynęły na kulturę ludową regionu. Liptowska bryndza jest najlepsza na Słowacji, eksportuje się ją nawet do Ameryki. Z obiektów kultury i historii najbardziej cenny jest Kościół św. Mikołaja z 1280 roku z zachowanymi sklepieniami gotyckimi, tzw. Seligowski dom (gdzie skazano Janosika), w którym dziś mieści się siedziba muzeum literacko-historycznego im. J. Kráľa, dawna siedziba żupy (rozbudowana i z dobudowaną pseudobarokową fasadą), barokowy obiekt Słowackiego Muzeum Przyrody i Jaskiń, domy rzemieślników, kasztele i wiele innych, a także zamek warowny Likawa, leżący w drodze z Ružomberku na Orawę. W miejscowości Święty Krzyż znajduje się największy w Europie drewniany kościół artykularny zbudowany na planie krzyża przeniesiony z Paludzy podczas budowy zapory wodnej Liptowska Mara.

Orawa stanowiła jednostkę geograficzną ukształtowaną już pod koniec trzeciorzędu. Ostateczny wygląd nadała jej rzeka Orawa ze swoimi doptywami, pogłębiając Orawę przez 500 milionów lat. Pierwszy człowiek na Orawie pojawił się w paleolicie w okresie ostatniego zlodowacenia przed ok. 10.000 lat. Mieszkał w osadach myśliwych polujących na renifery na terenie północnej Orawy i pozostawił po sobie kamienne narzędzia odnalezione w okolicach Bobrowa, Lipnicy, Trzciany. Myśliwi przychodzili na Orawę z nizin z terenów dzisiejszej Polski z powodu ostatniego zlodowacenia. Każde następne osadnictwo Orawy od 3 tysiąclecia p.n.e. następowało wyłącznie od południa. Przybywali tu rolnicy hodujący krowy, kozy, owce, trzodę, uprawiający pszenicę, jęczmień, proso, bób, soczewicę, groch. Zнали miód i ceramikę. W okresie około 1500 lat p.n.e. na Dolnej Orawie pojawiają się wyroby z brązu, a następnie otoczone murami grody i mogiły. W epoce żelaznej i rzymskiej pod naciskiem plemion germańskich na przełomie er przybyli na Orawę Celtowie, a około V wieku na krótko także Germanie. Część pierwotnej ludności pozostała tu aż do przybycia Słowian około VIII wieku. W VIII i IX wieku pierwotna ludność połączyła się z nowymi słowiańskimi plemionami, które na tereny te przybywały wzdłuż Wagu. W XI wieku obszar Orawy wraz z jej słowiańskimi mieszkańcami podporządkowały sobie jeździeckie drużyny Madziarów. Orawa stała się dziedziczną własnością króla węgierskiego. W czasie powstania państwa węgierskiego region wokół Tatr stał się miejscem konfliktu interesów osadników z Polski i Słowacji. W pierwszej połowie XIII wieku na Orawie było zaledwie parę osad, których istnienie jest udokumentowane archeologicznie i historycznie. Duże zmiany na Orawie nastąpiły wraz z XIII wiekiem. Po najazdach tatarskich król Bela IV postanowił wzmocnić przygraniczne tereny Węgier sprowadzając nowych kolonistów. Władca i szlachta starali się zabezpieczyć północną granicę Węgier, wybudowano tu kilka zamków. Najważniejszym na Orawie był Zamek Orawski. Na Orawie najstarsze miejscowości skoncentrowane były w dolinie rzeki Orawa, wzdłuż szlaku handlowego, który wiódł do Twardoszyna. Z orawskich osad pierwszą wspomnianą w dokumencie z 1265 roku jest Twardoszyn, będący punktem celnym, przez który dostarczano sukno, sól i otów. Na początku XIV wieku zakończyło się formowanie podziału administracyjnego, który bez większych zmian przetrwał do XIX wieku. Orawa w drugiej połowie XIV wieku stała się samodzielną stolicą. W XV wieku Orawa należała do najstłbiej zaludnionych terenów Słowacji. Bardziej zróżnicowane i odległe części Orawy zostały zasiedlone dopiero w XVI i XVII wieku podczas kolonizacji wołoskiej. Na Orawie dzięki rodowi Thurzo powstały 24 nowe miejscowości zamieszkałe przez ludność góralską. Poza miejscowościami założonymi na prawie wołoskim istniały wsie chłopskie i ziemiańskie, które nie podlegały jurysdykcji zamków, a w darze otrzymywały je poszczególne rody szlacheckie.

Pierwsze przywileje miejskie uzyskała Trzciana. Jako ostatni przywileje te uzyskał Namiestów. W XVII i XVIII wieku Orawy nie ominęła seria powstań przeciw Habsburgom. Największym powstaniem orawskim było bez wątpienia powstanie pod wodzą Gaszpara Piki z roku 1627. Powstania wiązały się także z ograniczeniem osadnictwa na Orawie. W 1683 roku wojska litewskie wypaliły 27 osad orawskich. Ofiarami dzumy i wielkiego głodu w latach 1710 i 1711 stało się wiele tysięcy osób. Po podpisaniu pokoju w Satu Mare rozpoczął się okres konsolidacji i rozwoju. Powstawały nowe cechy i wzrosła liczba rzemieślników, którzy się w nich organizowali. Rozwijały się głównie cechy kozuszników, krawców, sukienników, kapeluszników, płócienników, szewców. Do największych ośrodków życia gospodarczego i kulturalnego należała Trzciana, Twardoszyn, Namiestów, Dolny Kubin i Wieliczna. Orawskie rzemiosło rozstawiło zwłaszcza płótno eksportowane do wielu krajów Europy Południowej. Większość mieszkańców żyła jednak dalej z rolnictwa i hodowli zwierząt. Także w XIX wieku Orawa zachowała przede wszystkim swój charakter rolniczy. W drugiej połowie XIX wieku nastąpiła wielka fala emigracji. Rozpad Austro-Węgier i powstanie I. Republiki oznaczało dla Słowaków koniec ucisku narodowościowego. Druga wojna światowa wyrządziła na Orawie duże szkody. Zniszczono wiele obiektów, przez co życie powojenne normalizowało się bardzo powoli. W okresie socjalizmu w większości wsi orawskich powstały spółdzielnie rolnicze i majątki państwowe. Przełomem w strukturze ekonomicznej Orawy była industrializacja. Wyraźnie wzrosła liczba mieszkańców miast. Z powstaniem Republiki Słowackiej w 1993 roku rozpoczął się etap formowania życia gospodarczego i społecznego. Centrum historycznym i dominantą Orawy jest Zamek Orawski. Powstał w XIII wieku jako strażnica przy szlaku do Polski. Pierwotnie wybudowany został w stylu romańskim i gotyckim, a jego obecny wygląd pochodzi z początku XVII wieku. Mieszkali w nim władcy Orawy. Turyści znajdą tu dziś wystawy o historii Orawy, wystawę archeologiczną, etnograficzną, wystawę orawskiej fauny i flory. Muzeum wsi orawskiej w Zuberku udostępnia 58 obiektów architektury ludowej na powierzchni 20 ha, znajdują się tu domy wszystkich warstw społecznych XVII i XVIII wieku - rolników, ziemian, rzemieślników, baców, kościoły.

Ogółem w słowackiej części Euroregionu Tatr znajduje się wiele znaczących ośrodków kultury. Działają tu 3 teatry, 6 galerii (z oddziałami) i 12 muzeów (z oddziałami).

3.6.2 STRONA POLSKA

Na obszarze polskiej części Euroregionu „Tatry” od średniowiecza przenikały się wzajemne wpływy wielu narodów i kultur: polskiej, słowackiej, węgierskiej, niemieckiej, żydowskiej, łemkowskiej i romskiej. Ich ślady odnajdujemy w sztuce, języku, folklorze, architekturze i obyczajach tego regionu. To one stanowią o jego unikatowej wartości i różnorodności. Oddziaływanie innych kultur wpływa również na charakter współczesnego wizerunku pogranicza. Dziś zamieszkują je 2 grupy etniczne: Romowie (w powiatach: nowosądeckim, nowotarskim i tatrzańskim) i Łemkowie (w powiatach: gorlickim i nowosądeckim) oraz kilka mniejszości narodowych - najwięcej jest Słowaków (w powiatach: nowotarskim i tatrzańskim) oraz Ukraińców (w powiatach: gorlickim i nowosądeckim).

Świadectwem historycznego i kulturowego dziedzictwa Podhala, Spisza, Orawy, ziemi sądeckiej, gorlickiej i limanowskiej są liczne zabytkowe obiekty - zespoły staromiejskie, zamki, pałace, dwory, klasztory, świątynie, sanktuaria, drewniane kościoły i cerkwie. Wiele z tych zabytków zostało wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Są to drewniane kościoły w Sękowej, Binarowej i Dębnie Podhalańskim. Charakterystyczne dla regionu jest budownictwo drewniane - kościoły, cerkwie, a także dwory i łemkowskie chaty. Bardzo zróżnicowane budownictwo drewniane występowało również na wsi. Dziś można je podziwiać w skansenach w Nowym Sączu, Zubrzyca Górnej i Szymbarku.

Barwna i wciąż kultywowana przez mieszkańców jest sztuka ludowa - tradycyjne zwyczaje i obrzędy, folklor muzyczny i taneczny oraz rękodzieło. Działają liczne zespoły regionalne, twórcy ludowi prezentują swoje rękodzieło na wielu targach i festynach folklorystycznych.

Mówiąc o współczesnej kulturze regionu, podkreślić należy rolę, jaką w jej kształtowaniu odgrywają instytucje kulturalne - muzea, galerie, teatry, instytucje muzyczne, kina, biblioteki i inne placówki. W omawianych pięciu powiatach działa 18 muzeów i oddziałów muzealnych, które w 2006 roku odwiedziło ponad 500 tysięcy zwiedzających, w tym 163 tysięcy stanowiła młodzież szkolna. W porównaniu z 2005 rokiem zaobserwowano znaczący spadek liczby zwiedzających w powiecie nowotarskim (o 44,9%). Liczba prezentowanych wystaw pozostaje na podobnym poziomie. W 2006 roku zorganizowano 90 wystaw czasowych, w tym 71 własnych.

Muzea w 2006 r.

Powiat	Muzea i oddziały muzealne	Muzealia	Wystawy czasowe		Zwiedzający muzea w tys.	
			własne	obce	Ogółem	w tym młodzież szkolna
gorlicki	3	17782	9	7	30,4	13,2
limanowski	3	3569	2	---	11,1	3,9
nowosądecki	4	5306	10	3	44,6	16,4
nowotarski	5	18478	42	2	293,8	89,3
tatrzański	3	19270	8	7	131,5	40,9
Razem:	18	64405	71	19	511,4	163,7

Na obszarze pięciu powiatów leżących w polskiej części Euroregionu „Tatry” w 2005 r. działało 126 instytucji kultury, w większości domów i ośrodków kultury, które zorganizowały blisko 4 tysiące imprez. Uczestniczyło w nich ponad 600 tysięcy osób. Wiele z tych przedsięwzięć ma charakter transgraniczny i od lat realizowanych jest w ramach wspólnych projektów dofinansowanych ze środków Unii Europejskiej. Jest to naturalna konsekwencja podobieństwa kultur, folkloru i języka polskich i słowackich mieszkańców pogranicza i sprzyja coraz większej integracji regionu.

Instytucje kultury w 2005 r.

Powiat	Instytucje kultury					Imprezy zorganizowane ogółem	Uczestnicy imprez w tys.
	Ogółem	Domy kultury	Ośrodki kultury	Kluby	Świetlice		
gorlicki	22	4	8	3	7	709	102,1
limanowski	15	3	6	6	---	392	42,4
nowosądecki	52	24	12	2	14	1562	248
nowotarski	31	8	13	---	10	1005	200,5
tatrzański	6	1	4	---	1	237	35,7
Razem:	126	40	43	11	32	3905	628,7

W ciągu ostatnich lat na stałym poziomie utrzymuje się ilość osób korzystających z bibliotek. W 2006 roku z 219 placówek bibliotecznych działających na tym obszarze i znajdujących się w ich zbiorach blisko 2,5 miliona woluminów skorzystało ponad 120 tysięcy czytelników.

Biblioteki publiczne w 2006 r.

Powiat	Placówki biblioteczne		Księgozbiór w tys. woluminów	Czytelnicy	Wypożyczenia w woluminach		Liczba ludności na 1 placówkę biblioteczną
	ogółem	w tym biblioteki i filie			w tysiącach	na 1 czytelnika	
gorlicki	34	31	386,6	23482	476	20,3	3138
limanowski	39	37	471,2	22411	378,9	16,9	3131
nowosądecki	69	62	732,3	35223	799,3	22,7	2879
nowotarski	57	57	634,2	31215	466,2	14,9	3196
tatrzański	20	17	242,3	11182	217,8	19,5	3260
Razem:	219	204	2466,6	123513	2338,2	18,9	3121

Na obszarze Euroregionu „Tatry” dostęp do edukacji nie jest utrudniony. We wszystkich pięciu powiatach istnieje odpowiednia do liczby mieszkańców sieć placówek szkolnych. Obserwuje się natomiast wzrost liczby szkół wyższych zarówno państwowych, jak i niepublicznych oferujących przede wszystkim studia I stopnia i możliwość osiągnięcia tytułu licencjata bez konieczności wyjazdu z rodzinnych stron. Coraz więcej jest również filii dużych i uznanych uniwersytetów i akademii, m.in. z Krakowa. Taka sytuacja stwarza warunki sprzyjające do kontynuowania edukacji, a tym samym sprzyja wzrostowi poziomu wykształcenia ludności regionu.

Na terenie pięciu analizowanych powiatów mieści się 546 placówek przedszkolnych oferujących ponad 10.000 miejsc dla dzieci. W roku 2006/2007 uczęszczało do nich 9.935 dzieci. Dane te pozostają na podobnym poziomie jak w roku 2005. Do 471 szkół podstawowych w roku szkolnym 2006/2007 uczęszczało 62.884 uczniów, tj. o 2.306 mniej niż rok wcześniej. Natomiast na podobnym poziomie pozostała w roku 2006/2007 liczba uczniów gimnazjów - do 209 placówek uczęszczało 37.076 uczniów.

W roku szkolnym 2006/2007 w pięciu powiatach działało 201 szkół pogimnazjalnych, tj. o 9 mniej niż w roku poprzednim. Największą grupę stanowiły licea ogólnokształcące i profilowane (41%) oraz technika (32%). Najmniej było zasadniczych szkół zawodowych (27%). W stosunku do roku szkolnego 2005/2006 o 6% zmniejszyła się zarówno liczba liceów, jak i techników. Na tym samym poziomie pozostała natomiast liczba zasadniczych szkół zawodowych. Liczba uczniów wszystkich szkół pogimnazjalnych zmniejszyła się o 5% i w roku szkolnym 2006/2007 wynosiła 37.221 uczniów.

W ciągu ostatnich dwóch lat o 11% zwiększyła się liczba szkół policealnych. W roku szkolnym 2006/2007 działało 78 takich szkół, do których uczęszczało 4047 uczniów, tj. o 2,3% więcej niż roku poprzednim. Aż o 20% zmniejszyła się natomiast liczba szkół dla dorosłych. Spadek liczby tych szkół odnotowano głównie w powiatach nowosądeckim i tatrzańskim. W roku 2006/2007 do 69 takich szkół uczęszczało 3839 osób, tj. o 16% mniej niż w roku poprzednim.

W polskiej części Euroregionu „Tatry” działają 2 państwowe wyższe uczelnie oferujące studia I stopnia: istniejąca od 1998 roku Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Sączu, która kształci studentów na kierunkach ekonomicznym, języków obcych, pedagogicznym, technicznym i zdrowia oraz utworzona w 2001 roku Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Targu z wydziałami: architektury i urbanistyki, filologii polskiej, fizjoterapii, pielęgniarstwa, rekreacji i turystyki. Działają tu także 2 wyższe szkoły niepaństwowe mające swe siedziby w Nowym Sączu - Wyższa Szkoła Biznesu - National LOUIS UNIVERSITY, utworzona w 1992 roku i oferująca studia I i II stopnia na kierunkach: zarządzanie, informatyka, politologia i psychologia oraz Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości (działająca od 2003 roku i oferująca trzy kierunki nauczania: geodezję i kartografię, inżynierię środowiska oraz turystykę i rekreację). Szkoły te kształciły w roku 2006/2007 blisko 15.000 studentów. Ponadto w większych miastach regionu - Nowym Targu, Zakopanem, Nowym Sączu, Limanowej, Gorlicach mieszczą się filie wyższych, głównie krakowskich uczelni oferujące studia stacjonarne, zaoczne i podyplomowe.

4. ANALIZA SWOT

ANALIZA SWOT obszaru Euroregionu „Tatry“				
Zakres	Silne strony	Słabe strony	Szanse	Zagrożenia
Charakterystyka obszaru	<ul style="list-style-type: none"> - Bogata różnorodność morfologiczna oraz podział struktury regionu przygranicznego 	<ul style="list-style-type: none"> - Stosunkowo duży obszar, na którym utrudniony jest rozwój gospodarczy regionu (z powodu niskiego poziomu zaludnienia) 	<ul style="list-style-type: none"> - Obszar atrakcyjny dla inwestorów zagranicznych - Przygraniczny charakter regionu sprzyja współpracy we wszystkich dziedzinach 	<ul style="list-style-type: none"> - Pogłębiająca się marginalizacja niektórych części regionu
Środowisko naturalne	<ul style="list-style-type: none"> - Stosunkowo wysoki udział różnorodnej gatunkowo roślinności leśnej, odpornej na oddziaływanie czynników negatywnych - Wyjątkowa jakość środowiska naturalnego w pogranicznym paśmie podgórskim i górskim - Wysoki udział dużych obszarów chronionych (parki narodowe i krajobrazowe, tereny NATURA 2000) 	<ul style="list-style-type: none"> - Obecność dużych obiektów zanieczyszczających środowisko - Znaczące występowanie starych obciążeń ekologicznych - Niewystarczająca ochrona przeciwpowodziowa na terenach zurbanizowanych - Wysokie skażenie gleby pod wpływem działalności rolniczej, zwłaszcza na południu euroregionu - Zanieczyszczenie gleby i wód podziemnych, wzrost zanieczyszczenia źródeł mobilnych, zanieczyszczenia w obszarze korytarzy transportowych - Stosunkowo duża liczba miejscowości bez kanalizacji i oczyszczalni ścieków, zwłaszcza w obszarach górskich o niskiej gęstości zaludnienia - Niski poziom 	<ul style="list-style-type: none"> - Wspólne rozwiązywanie problemów i katastrof ekologicznych - Możliwość większego wykorzystania alternatywnych i odnawialnych źródeł energii - Kompleksowa transgraniczna rewitalizacja krajobrazu 	<ul style="list-style-type: none"> - Degradacja bogactw naturalnych jako wynik procesów urbanizacyjnych - Występowanie katastrof naturalnych i ekologicznych - Niewystarczające rozwiązywanie problemów starych obciążeń ekologicznych - Zagrożenie powodzią

		świadomości ekologicznej mieszkańców		
Infrastruktura transportowa i komunikacyjna	<ul style="list-style-type: none"> - Ważne funkcje tranzytowe regionu w transporcie międzynarodowym - Położenie w ważnym europejskim korytarzu transportowym północ-południe - Wystarczające pokrycie obszaru sieciami rozprowadzającymi energię elektryczną i gaz 	<ul style="list-style-type: none"> - Utrudniony dostęp do miejsc i działań transgranicznych znajdujących się poza głównymi korytarzami transportowymi - Brak albo niska jakość transgranicznej infrastruktury transportowej - Słabo rozwinięta infrastruktura techniczna na obszarach wiejskich - Wysokie koszty utrzymania i modernizacji infrastruktury transportowej na terenach górskich 	<ul style="list-style-type: none"> - Rozwój międzynarodowych korytarzy europejskich, regionalnej sieci transportowej - Poprawa dostępności komunikacyjnej terenów przygranicznych 	<ul style="list-style-type: none"> - Opóźnienia w realizacji programów rozwojowych związanych z infrastrukturą komunikacyjną, szczególnie programów o znaczeniu krajowym oraz wysokie koszty inwestycyjne - Niekorzystna sytuacja na rynku paliwowym - Negatywny wpływ transportu na środowisko naturalne, rezerваты przyrody oraz tereny chronione - Słabo zliberalizowany rynek telekomunikacyjny
Technologia informacyjna i komunikacyjna (TIK)	<ul style="list-style-type: none"> - Stopniowa informatyzacja sektora publicznego - Stopniowy wzrost dostępu do internetu - Obecność wiodących firm IT w regionie 	<ul style="list-style-type: none"> - Brak dostępu do dobrych jakościowo elektronicznych usług publicznych - Zbyt małe wykorzystanie szerokopasmowych łączy internetowych, zwłaszcza na obszarach wiejskich - Nierozwinięte usługi TIK 	<ul style="list-style-type: none"> - Atrakcyjność regionu dotycząca inwestycji - Rozwój nowych technologii informacyjnych oraz powiększenie terenu dostępności szerokopasmowego internetu 	<ul style="list-style-type: none"> - Marginalizacja dostępu do nowych usług IT części mieszkańców regionu
Gospodarka	<ul style="list-style-type: none"> - Silna tradycja produkcji przemysłowej, rzemieślniczej i rolniczej w poszczególnych częściach regionu - Liczne bogactwa mineralne 	<ul style="list-style-type: none"> - Duża koncentracja uciążliwych gałęzi przemysłu - Wysoki poziom bezrobocia - Mała ilość gałęzi przemysłu z wysoką wartością dodaną - Słabo rozwinięte usługi wspierające rozwój małych i średnich przedsiębiorstw 	<ul style="list-style-type: none"> - Napływ do przemysłu inwestycji z wysoką wartością dodaną, wymagających dobrych technologii i wykwalifikowanej siły roboczej - Rozwój małych i średnich przedsiębiorstw dzięki wykorzystaniu 	<ul style="list-style-type: none"> - Rezygnacja inwestorów, którzy korzystali dotąd z ulg płynących z niższych kosztów pracy - Utrzymywanie się wysokiego poziomu bezrobocia

			<p>wzrostu funduszy UE</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stosunkowo duży poziom zatrudnienia w niektórych częściach Euroregionu „Tatry” 	
Ludność	<ul style="list-style-type: none"> - Dobra komunikacja mieszkańców dzięki podobieństwu języka polskiego i słowackiego - Wspólne zwyczaje i tradycje - Duża liczba mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym w niektórych częściach Euroregionu „Tatry” - Wykwalifikowana technicznie siła robocza 	<ul style="list-style-type: none"> - Starzejące się społeczeństwo - Wysoki odsetek osób w wieku nieprodukcyjnym - Ubożenie społeczeństwa (w niektórych regionach) - Niski odsetek osób z wyższym wykształceniem - Brak koordynacji usług edukacyjnych z zapotrzebowaniem rynku pracy 	<ul style="list-style-type: none"> - Dodatni wskaźnik przyrostu naturalnego - Rozwój oparty na doświadczeniach we współpracy transgranicznej w dziedzinie kultury, opieki zdrowotnej (uzdrowiska) oraz zintegrowanego systemu ratownictwa - Rozwój współpracy samorządów, instytucji edukacyjnych i organizacji pozarządowych 	<ul style="list-style-type: none"> - Emigracja młodszego pokolenia (szczególnie osób z wyższym wykształceniem) - Zanikanie w świadomości społecznej solidarności mieszkańców
Turystyka	<ul style="list-style-type: none"> - Region o małej powierzchni oferujący bogactwo przyrodnicze, źródła mineralne i termalne, kąpieliska otwarte w sezonie zimowym i letnim - Różnorodne możliwości uprawiania sportów letnich i zimowych 	<ul style="list-style-type: none"> - Niska dostępność regionu pod względem komunikacyjnym - Niskie wykorzystanie istniejących historycznych, kulturowych i przyrodniczych walorów regionu dla celów turystycznych - Stosunkowo małe możliwości finansowe przedsiębiorców - Krótkie sezony turystyczne i niskie wykorzystanie istniejących zasobów 	<ul style="list-style-type: none"> - Zwiększenie oferty atrakcji i usług turystycznych - Rozwój agroturystyki z wykorzystaniem specyficznych atrakcji regionu - Wzrost liczby oznakowanych szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych - Nowe trendy związane ze spędzaniem wolnego czasu 	<ul style="list-style-type: none"> - Osłabienie konkurencyjności regionu w wyniku dynamicznie rozwijających się usług turystycznych w innych regionach
Kultura i edukacja	<ul style="list-style-type: none"> - Kultywowanie bogatych tradycji i folkloru regionu - Wyjątkowo bogaty potencjał kulturalno - historyczny - Tradycyjne rzemiosło - Duża ilość imprez 	<ul style="list-style-type: none"> - Duża liczba pamiątek historycznych i kulturowych w złym stanie - Niewystarczająca ilość środków potrzebnych do utrzymania zabytków 	<ul style="list-style-type: none"> - Duża różnorodność zachowanych i rekonstruowanych zwyczajów i tradycji ludowych - Wzmacnianie tożsamości regionalnej - Sięganie do tradycji i bazy materialnej i 	<ul style="list-style-type: none"> - Zmniejszająca się ilość imprez kulturalnych i osób w nich uczestniczących - Zaniedbywanie odnawiania obiektów historycznych i kulturalnych

	kulturalnych	historycznych i kulturowych - Słaba współpraca partnerów kultury i edukacji przy tworzeniu wspólnych ofert	budowanie na tej idei usług i produktów turystycznych	- Zanikanie obyczajów i tradycji regionalnych w wyniku popularyzacji kultury masowej oraz postępującej globalizacji
--	--------------	---	---	---

5. STRATEGIA

Wspólna polsko-słowacka Strategia Rozwoju Euroregionu „Tatry” na lata 2008-2015 jest planem działania Euroregionu „Tatry” mającym na celu dalszy jego rozwój. Strategia uwzględnia specyficzne cechy obszaru pogranicza polsko-słowackiego, koncentrując się na kluczowych elementach zidentyfikowanych w analizie społeczno-gospodarczej i analizie SWOT. Istotną rolę w jej opracowaniu odgrywały również doświadczenia zdobyte przez Euroregion „Tatry” w latach 1999-2006 w trakcie wdrażania Funduszu Małych Projektów Programu Współpracy Przygranicznej Phare oraz Programu Inicjatywy Wspólnotowej INTERREG IIIA Polska-Republika Słowacka w latach 2005-2007.

5.1 ZGODNOŚĆ STRATEGII Z INNYMI DOKUMENTAMI

Wspólna polsko-słowacka Strategia Rozwoju Euroregionu „Tatry” na lata 2008-2015 zachowuje spójność ze wszystkimi istotnymi dokumentami powstałymi na szczeblu unijnym, państwowym, regionalnym i lokalnym, które odnoszą się do polsko-słowackiej współpracy transgranicznej. Wyodrębnione w strategii główne cele i priorytety są zgodne z:

- Rozporządzeniem (WE) nr 1080/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i uchylającym rozporządzenie (WE) nr 1783/1999,
- Rozporządzeniem Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiającym przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylającym rozporządzenie (WE) nr 1260/1999,
- Rozporządzeniem Komisji (WE) nr 1828/2006 z dnia 8 grudnia 2006 r. ustanawiającym szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności oraz rozporządzenia (WE) nr 1080/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego,
- Programem Operacyjnym Współpracy Transgranicznej Rzeczpospolita Polska-Republika Słowacka 2007-2013 zatwierdzonym przez Komisję Europejską w dniu 20.12.2007 r. oraz dokumentami wykonawczymi,
- wytycznymi Strategii Lizbońskiej i Goeteborskiej dotyczącymi zrównoważonego i trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego krajów Unii Europejskiej,
- Narodowymi Strategicznymi Ramami Odniesienia 2007-2013 opracowanymi przez rządy Polski i Słowacji,
- Strategią Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2007-2013,
- Programem gospodarczego i społecznego rozwoju Preszowskiego Samorządowego Kraju na lata 2007-2013,
- Planem rozwoju Słowacja-Wschód,

- Programem gospodarczego i społecznego rozwoju Zylińskiego Samorządowego Kraju na lata 2007-2013,
- Programem gospodarczego i społecznego rozwoju Zylińskiego Samorządowego Kraju - czerwiec 2003,
- Programami rozwoju poszczególnych jednostek samorządowych tzn. powiatów, miast, gmin i wsi należących do polskiej i słowackiej części Euroregionu „Tatry”,
- Programem rozwoju współpracy transgranicznej Euroregionu „Tatr” z 2003 roku.

5.2 WIZJA

Definiując założenia i priorytety strategii wytyczamy kierunek rozwoju Euroregionu „Tatry” oraz określamy jego misję. Uwzględnia ona aktualne potrzeby i szanse rozwoju polsko-słowackiej współpracy transgranicznej. Jej zadaniem jest ukierunkowanie dążeń Euroregionu „Tatry” i wyznaczenie drogi do osiągnięcia wszystkich założonych w strategii celów. Dlatego uważamy, iż misja *Wspólnej polsko-słowackiej Strategii Rozwoju Euroregionu „Tatry” na lata 2008-2015* powinna brzmieć:

Transgraniczny Związek Euroregion „Tatry” regionem wszechstronnej partnerskiej współpracy polsko-słowackiej w celu dalszego trwałego rozwoju poprzez wykorzystanie naturalnych walorów przyrodniczych, dziedzictwa kulturowego, potencjału gospodarczego oraz aktywności społecznej mieszkańców.

5.3 PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA I CELE STRATEGII

Główny cel strategii:

Intensyfikacja współpracy polsko-słowackiej sprzyjająca dalszemu trwałemu rozwojowi Euroregionu „Tatry” zgodnie z zasadami:

- partnerstwa,
- efektywnego wykorzystania istniejącego potencjału pogranicza,
- zrównoważonego rozwoju w wymiarze gospodarczym, społecznym, przestrzennym i środowiskowym,
- Narodowych Strategii Rozwoju Polski i Słowacji,
- Polityki Spójności Unii Europejskiej.

Główny cel strategii realizowany będzie poprzez trzy priorytety:

- I. Rozwój i modernizacja infrastruktury pogranicza polsko-słowackiego w Euroregionie „Tatry”
- II. Rozwój społeczno-gospodarczy Euroregionu „Tatry”
- III. Dalszy rozwój inicjatyw lokalnych

Dla realizacji celu strategicznego konieczne jest uwzględnienie następujących aspektów:

- stworzenia wspólnej wizji zintegrowanej gospodarki regionalnej, spójności społecznej i stosunków dobrosąsiedzkich,
- dążenia do stabilnego wzrostu gospodarczego po obu stronach granicy,
- tworzenia warunków do szeroko pojętego bezpieczeństwa na polsko-słowackim pograniczu,
- ochrony i poprawy stanu przyrody i dziedzictwa kulturowego,
- potrzeb lokalnych grup społecznych.

5.4 OPIS PRIORYTETÓW

Obszar Euroregionu „Tatry” nie jest spójną strukturą społeczno-gospodarczą. Wynika to nie tylko z różnic pomiędzy polską i słowacką częścią Euroregionu, ale również z wielkiej odmienności pomiędzy tworzącymi go subregionami, które charakteryzują się często innymi wskaźnikami dotyczącymi m.in. gęstości zaludnienia, poziomu wykształcenia, rozwoju gospodarczego, stopy bezrobocia. Te odrębności nie pozwalają w perspektywie najbliższych lat rozwiązać wszystkich problemów Euroregionu „Tatry”, które przedstawia analiza SWOT. Dlatego też autorzy *Wspólnej polsko-słowackiej Strategii Rozwoju Euroregionu „Tatry” na lata 2008-2015* dokonali arbitralnego wyboru osi priorytetowych o szerokim zakresie, które wyznaczają główne kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego pogranicza polsko-słowackiego.

Priorytet I. ROZWÓJ I MODERNIZACJA INFRASTRUKTURY POGRANICZA POLSKO-SŁOWACKIEGO W EUROREGIONIE „TATRY”

Podstawowym niedostatkim Euroregionu „Tatry” jest słabo rozwinięta infrastruktura. Jej rozbudowa, modernizacja i usprawnienie to wspólne przedsięwzięcia, które powinny być realizowane w najbliższej przyszłości w Euroregionie „Tatry”. Zwiększenie wydatków na infrastrukturę drogową i komunikacyjną wpłynie na poprawę dostępności peryferyjnych obszarów. Przedsięwzięcia mające na celu poprawę infrastruktury ochrony środowiska powinny przyczynić się do poprawy walorów naturalnych i zrównoważonego rozwoju Euroregionu „Tatry”.

Główny cel priorytetu

Poprawa infrastruktury pogranicza polsko-słowackiego w Euroregionie „Tatry” ukierunkowana na zwiększenie szeroko rozumianej dostępności: komunikacyjnej, transportowej, bezpieczeństwa, integracji przestrzennej i ochrony środowiska w celu podniesienia atrakcyjności Euroregionu „Tatry”.

Cele szczegółowe

- usprawnienie bezpośrednich połączeń transportowych i komunikacyjnych w Euroregionie „Tatry”,
- poprawa stanu infrastruktury ochrony środowiska i zapobieganie zagrożeniom naturalnym w Euroregionie „Tatry”,
- wykorzystanie odnawialnych źródeł energii,
- rozwój społeczeństwa informacyjnego poprzez budowę infrastruktury telekomunikacyjnej.

Główne kierunki działania

- budowa i modernizacja transgranicznej infrastruktury transportowej i komunikacyjnej o znaczeniu regionalnym i lokalnym,
- rozwój systemów podnoszących jakość i efektywność transportu publicznego i multimodalnego,
- budowa dróg rowerowych, ścieżek rowerowych i lokalnych wodnych dróg śródlądowych,
- budowa transgranicznej infrastruktury środowiska w zakresie ochrony przyrody, zasobów naturalnych, odnawialnych źródeł energii i systemów podnoszących ich jakość,
- wspólne planowanie i lepsze zarządzanie usługami związanymi ze środowiskiem w Euroregionie „Tatry”.

Działania w ramach tego priorytetu prowadzone będą w dwóch tematach:

Temat 1. INFRASTRUKTURA KOMUNIKACYJNA I TRANSPORTOWA

Na pograniczu polsko-słowackim obserwuje się słabo rozwiniętą infrastrukturę komunikacyjną i transportową, która wymaga wielu transgranicznych inwestycji zmierzających do wybudowania nowej oraz modernizacji i usprawnienia już istniejącej infrastruktury, szczególnie w bezpośrednich połączeniach pomiędzy Polską i Słowacją. W związku z tym w najbliższych latach szczególnie istotna będzie realizacja wspólnych polsko-słowackich projektów dotyczących rozwoju infrastruktury transportowej i komunikacyjnej. Konieczne jest również podjęcie działań zmierzających do modernizacji i budowy lokalnych dróg prowadzących do przejść granicznych. Wejście Polski i Słowacji do strefy Schengen w 2007 roku spowoduje konieczność zagospodarowania budynków na przejściach granicznych, które mogą zostać przystosowane do nowych funkcji przejść granicznych.

Ponadto duże znaczenie mieć będą wspólne przedsięwzięcia z zakresu transportu multimodalnego. Bardzo ważnym zagadnieniem jest poprawa szeroko rozumianego bezpieczeństwa, a zwłaszcza bezpieczeństwa drogowego. W tym zakresie szczególną rolę musi odgrywać współpraca polskich i słowackich służb ratunkowych oraz porządku publicznego.

Na terenie Euroregionu „Tatry” dostępność infrastruktury komunikacyjnej wciąż wykorzystywana jest w niewielkim stopniu. W związku z tym istotne będą transgraniczne projekty mające na celu rozwój społeczeństwa informacyjnego z uwzględnieniem nowoczesnych rozwiązań komunikacyjnych (Internet).

Temat 2. INFRASTRUKTURA OCHRONY ŚRODOWISKA

Obszar Euroregionu „Tatry” cechują unikalne i cenne walory przyrodnicze oraz krajobrazowe, o czym świadczy choćby fakt istnienia tu licznych parków narodowych i krajobrazowych, rezerwatów i obszarów chronionych. Zachowanie tego dziedzictwa naturalnego powinno być celem wspólnych, transgranicznych projektów realizowanych przez jednostki samorządowe oraz instytucje działające na rzecz ochrony środowiska, które często potrzebują szczególnego wsparcia w swoich przedsięwzięciach i inicjatywach.

Kontynuacji wymagają rozpoczęte w minionych latach inwestycje z zakresu budowy oczyszczalni ścieków na najważniejszych rzekach regionu: Popradzie, Dunajcu, Orawie, Wagu. Należy podjąć również intensywne działania związane z segregacją i utylizacją śmieci oraz likwidacją nielegalnych wysypisk. Zmniejszeniu zanieczyszczenia powietrza sprzyjać będą projekty dotyczące wykorzystania odnawialnych źródeł energii, przede wszystkim wciąż niewykorzystywanych w odpowiednim stopniu bogatych źródeł geotermalnych. Ich znaczenie dla całego regionu jest również ważne ze względu na rozwój turystyki. Szczególnie istotne dla obszaru Euroregionu „Tatry” jest powstawanie wspólnych systemów zapobiegających katastrofom naturalnym poprzez monitorowanie i szybkie reagowanie na zagrożenia. Podkreślić należy, iż wszystkie projekty z dziedziny ochrony środowiska uwzględniać muszą ochronę w obu państwach obszarów sieci NATURA 2000.

Priorytet II. ROZWÓJ SPOŁECZNO-GOSPODARCZY EUROREGIONU „TATRY”

Teren pogranicza polsko-słowackiego odznacza się znacznym bezrobociem i niskim stopniem zmian społeczno-gospodarczych. Wielkim bogactwem i zaletą tego obszaru są natomiast walory przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe, które stwarzają dobre warunki dla rozwoju turystyki.

Priorytet II wskazuje na działania mające na celu wykorzystanie istniejącego potencjału oraz rozwój społeczno-gospodarczy Euroregionu „Tatry”.

Główny cel priorytetu

Polsko-słowacka partnerska współpraca dla zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego w zakresie turystyki i sportu, ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego Euroregionu „Tatry”.

Cele szczegółowe

- zwiększenie atrakcyjności turystycznej Euroregionu „Tatry”,
- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz rozwój infrastruktury kulturalnej w Euroregionie „Tatry”,
- promowanie bioróżnorodności i ochrona przyrody w Euroregionie „Tatry”,
- tworzenie tematycznych sieci współpracy pomiędzy partnerami z obu stron granicy,
- rozwój zasobów ludzkich i różnych form kształcenia,
- rozwój społeczeństwa informacyjnego poprzez transfer technologii.

Główne kierunki działania

- inwestycje w zakresie transgranicznej infrastruktury turystycznej,
- organizacja na pograniczu polsko-słowackim wspólnych przedsięwzięć i wydarzeń kulturowych, turystycznych i sportowych,
- inwestycje dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i budowy transgranicznej infrastruktury kulturalnej,
- wspieranie rozwoju i poprawy jakości usług kulturalnych, turystycznych i sportowych,
- tworzenie wspólnych produktów kulturowych, turystycznych i tradycyjnego rzemiosła,
- inwestycje związane z ochroną dziedzictwa przyrodniczego,
- wspieranie partnerstw i paktów oraz tworzenie i rozwój sieci społecznej i gospodarczej współpracy podmiotów z Euroregionu „Tatry” (minimum 3),
- rozwój transgranicznej współpracy pomiędzy instytucjami otoczenia biznesu (izbami gospodarczymi, cechami rzemiosł, ośrodkami badań, zrzeszeniami turystycznymi, itp.),
- wdrażanie aktywnych instrumentów rynku pracy, ustawicznego kształcenia oraz wyrównywania szans różnych grup zawodowych i społecznych w Euroregionie „Tatry”,
- rozwój i wdrażanie wspólnych usług elektronicznych oraz innowacyjnych technologii i badań,
- wspieranie wspólnego systemu ratownictwa,
- budowa wspólnych transgranicznych systemów informacji przestrzennej (GIS) dla obszarów NATURA 2000,
- budowa transgranicznej infrastruktury danych przestrzennych.

Działania w ramach priorytetu prowadzone będą w trzech tematach:

Temat 1. ROZWÓJ WSPÓŁPRACY TRANSGRANICZNEJ W ZAKRESIE TURYSTYKI

Powyższy temat obejmuje działania zmierzające do poprawy i rozwoju infrastruktury turystycznej, co przyczyni się także do zmniejszenia bezrobocia. Ważną będzie również wspólna realizacja przedsięwzięć z dziedziny turystyki, sportu i rekreacji oraz działań zmierzających do ścisłej współpracy pomiędzy polskimi i słowackimi organizacjami, a także zrzeszeniami turystycznymi. Szczególną rolę w rozwoju turystyki może odegrać współpraca pomiędzy uzdrowiskami w Polsce i na Słowacji. W celu ułatwienia nawiązywania korzystnych polsko-słowackich kontaktów istotna jest nauka języka polskiego i słowackiego.

W związku z rozwojem agroturystyki na terenie Euroregionu „Tatry” należy dążyć do nawiązywania współpracy transgranicznej pomiędzy gospodarstwami agroturystycznymi i organizacjami turystycznymi.

Szczególne znaczenie będą miały działania zmierzające do zwiększenia bezpieczeństwa turystów odpoczywających lub uprawiających sporty na terenach górzystych.

Istotną rolę odgrywać powinno również promowanie i ochrona regionalnych produktów turystycznych w Euroregionie „Tatry”.

Temat 2. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I PRZYRODNICZEGO

Teren Euroregionu „Tatry” odznacza się bogatym dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym. Występuje tu wiele zabytków kulturowych oraz miejsc objętych ochroną (parki narodowe i krajobrazowe, rezerваты przyrody). Nowa oferta turystyczna powinna umiejętnie wykorzystywać istniejące zasoby, mając na uwadze ich ochronę. Ważne będą także przedsięwzięcia promujące już istniejące produkty turystyczne oraz wspierające powstawanie nowych produktów turystycznych.

W celu zachowania dziedzictwa kulturowego regionu pogranicza konieczne jest opracowywanie wspólnych projektów z dziedziny infrastruktury przez instytucje kultury w polskiej i słowackiej części Euroregionu oraz inicjowanie powstawania ośrodków współpracy i wymiany kulturalnej.

Istotną rolę odgrywać będą działania z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, wysiłki zmierzające do ochrony różnych gatunków roślin i zwierząt oraz mające na celu podniesienie świadomości ekologicznej społeczności pogranicza polsko-słowackiego.

Temat 3. PROJEKTY SIECIOWE

Temat ten podkreśla znaczenie powstawanie sieci sprzyjających dalszemu rozwojowi transgranicznej, instytucjonalnej współpracy, lepszej wymianie informacji pomiędzy partnerami, skuteczniejszej realizacji projektów, a także powstawaniu wspólnych dalekosiężnych inicjatyw i strategii, które wpłyną na poprawę potencjału Euroregionu „Tatry”. Przedsięwzięcia realizowane w takiej formie dotyczyć powinny jednego z wybranych tematów, np. kultury, edukacji, gospodarki, ochrony środowiska.

Priorytet III. DALSZY ROZWÓJ INICJATYW LOKALNYCH

Priorytet ten obejmuje realizację małych projektów typu „ludzie dla ludzi”. Te realizowane przez lokalne społeczności przedsięwzięcia mają na celu rozwój i pogłębianie współpracy pomiędzy społecznościami z obu stron granicy, co z kolei sprzyja poprawie sytuacji w różnych dziedzinach życia społeczno-gospodarczego. Euroregion „Tatry” posiada duże doświadczenie we wdrażaniu i zarządzaniu tego rodzaju projektami. W ramach Wspólnego Funduszu Małych Projektów Programu Współpracy Przygranicznej Phare Polska-Słowacja oraz Programu Inicjatywy Wspólnotowej INTERREG IIIA Polska-Republika Słowacka 2004-2006 beneficjenci z obszaru Euroregionu „Tatry” zrealizowali już 128 małych transgranicznych projektów.

W latach 2007-2013 w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Rzeczpospolita Polska-Republika Słowacka możliwe będzie uzyskanie finansowego wsparcia na kolejne polsko-słowackie inicjatywy lokalne. W ramach mikroprojektów dofinansowywane będą działania z zakresu: sportu, turystyki, edukacji, kultury, gospodarki, ochrony środowiska, a także przedsięwzięcia skierowane do mniejszości narodowych i grup marginalizowanych. Możliwe będzie również dofinansowanie drobnych inwestycji infrastrukturalnych powiązanych z przedsięwzięciami o charakterze „miękkim”.

Główny cel priorytetu

Promowanie transgranicznych inicjatyw lokalnych poprzez realizację mikroprojektów pod hasłem „ludzie dla ludzi” integrujących społeczności pogranicza Euroregionu „Tatry”.

Cele szczegółowe:

- nawiązywanie i rozwój bezpośrednich kontaktów pomiędzy polskimi i słowackimi społecznościami pogranicza w Euroregionie „Tatry”,
- tworzenie podstaw do realizacji projektów dużych i sieciowych.

Główne kierunki działania

- wzmocnienie współpracy pomiędzy lokalnymi samorządami, instytucjami, organizacjami i stowarzyszeniami,
- rozwój kultury i zachowanie tradycji regionalnych,
- rozwój zasobów ludzkich i kształcenia,
- rozwój przedsięwzięć z dziedziny sportu, turystyki i ochrony środowiska,
- tworzenie wspólnych produktów gospodarczych, kulturowych i turystycznych,
- realizacja małych projektów infrastrukturalnych.

6. ANEKS

ŹRÓDŁA:

- *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego*, Kraków 2003
- *Instytucje kultury w województwie małopolskim w 2006 roku*, wyd. Urząd Statystyczny w Krakowie
- *Turystyka w województwie małopolskim w 2006 roku*, wyd. Urząd Statystyczny w Krakowie
- *Województwo małopolskie. Podregiony, powiaty, gminy 2006*, Urząd Statystyczny w Krakowie
- *Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań 2002 r.*
- Serwis internetowy Głównego Urzędu Statystycznego www.stat.gov.pl
- Portal internetowy www.wrotamalopolski.pl
- Analiza ruchu granicznego osób i środków transportu na granicy polsko-słowackiej www.karpacki.strazgraniczna.pl
- Program rozwoju współpracy transgranicznej Euroregionu „Tatry” z 2003 roku
- Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 opracowane przez rząd Republiki Słowackiej
- Programy gospodarczego i społecznego rozwoju krajów Preszowskiego, Żylińskiego i Koszyckiego na lata 2007-2013

**WYKAZ PROJEKTÓW ZGŁOSZONYCH PRZEZ CZŁONKÓW POLSKIEJ STRONY EUROREGIONU „TATRY” DO
WSPÓLNEJ POLSKO-SŁOWACKIEJ STRATEGII ROZWOJU EUROREGIONU „TATRY” NA LATA 2008-2015**

Lp.	TYTUŁ PROJEKTU	PARTNER WIODĄCY	PARTNER SŁOWACKI /EWENTUALNIE PARTNER POLSKI/	PRIORYTET I TEMAT	SZACUNKOWA WARTOŚĆ PROJEKTU W PLN	TERMIN REALIZACJI PROJEKTU
1.	<i>Realizacja historyczno-kulturowo-przyrodniczego Szlaku dookoła Tatr - ścieżka rowerowa</i>	Miasto Nowy Targ	Partnerzy słowaccy z Orawy i Spisza Gmina Nowy Targ Gmina Czarny Dunajec Gmina Szaflary	I.1	6 500 000,00	2008-2011
2.	<i>Centrum Informacji Turystycznej i Gospodarczej Pogranicza w Nowym Targu</i>	Miasto Nowy Targ	Miasto Kieżmark	II.1	2 000 000,00	2009-2010
3.	<i>Przebudowa drogi Dębno - Niedzica - granica państwowa - Spiska Stara Wieś - Czerwony Klasztor</i>	Powiat Nowotarski	Kraj Preszowski Miasto Spiska Stara Wieś Obec Czerwony Klasztor Gmina Łapsze Niżne	I.1	25 000 000,00	2008-2011
4.	<i>Polsko-słowacki projekt ochrony dorzecza Górnej Białki na obszarze Natura 2000 poprzez budowę kanalizacji i oczyszczalni ścieków- etap I budowa kanalizacji w Jurgowie i Javorinie wraz z modernizacją oczyszczalni w Czarnej Górze</i>	Gmina Bukowina Tatrzańska	Obec Tatrzańska Jaworzyna Kraj Preszowski TANAP Lasy Państwowe Słowacji Tatrzański Park Narodowy PTTK	I.2	10 000 000,00 *	2009-2010
5.	<i>Budowa kanalizacji sanitarnej we wsi Jabłonka Matonogi-Góra</i>	Gmina Jabłonka	Miasto Trstena	I.2	16 538 791,24	2008-2013
6.	<i>Kanalizacja sanitarna we wsi Podwilk wraz z oczyszczalnią ścieków</i>	Gmina Jabłonka	Miasto Trstena	I.2	19 875 442,97	2008-2013

7.	<i>Poprawa standardu infrastruktury kulturalnej poprzez budowę Domu Kultury i Biblioteki Publicznej w Jabłonce (Centrum Kultury Górnej Orawy)</i>	Gmina Jabłonka	Miasto Trstena	II.2	12 928 050,28	2009-2011
8.	<i>Budowa drogi pn. „Droga Wierchowa Witów - Orawice”</i>	Gmina Kościelisko	Miasto Twardoszyn	I.	800 000,00	2009-2010
9.	<i>Rozbudowa kanalizacji i oczyszczalni ścieków w Tylmanowej w ramach programu „Czysta rzeka Dunajec”</i>	Gmina Ochotnica Dolna	Obec Matiašovce Obec Czerwony Klasztor	I.2	4 000 000,00	2009-2010
10.	<i>Modernizacja (rewitalizacja) historyczno-kulturowego szlaku drogowego Dębno - Przetęcz Knurowska - Ochotnica</i>	Gmina Ochotnica Dolna	Miasto Spiska Stara Wieś Gmina Nowy Targ Powiatowy Zarząd Dróg w Nowym Targu	II.2	7 000 000,00	2009-2011
11.	<i>Realizacja projektu „Orawsko-podhalański szlak drogowo-rowerowy” (polegającego na budowie sieci dróg turystycznych i ścieżek rowerowych łączących wszystkie gminy biorące udział w projekcie tj. Rabčice (Słowacja), Lipnica Wielka, Jabłonka, Czarny Dunajec, Raba Wyżna</i>	Gmina Raba Wyżna	Obec Rabčice Gmina Lipnica Wielka Gmina Jabłonka Gmina Czarny Dunajec	I.1	27 580 675,34	2009-2013
12.	<i>Budowa kanalizacji sanitarnej w miejscowościach orawskich - Podsarnie, Harkabuz, Bukowina Osiedle wraz z oczyszczalnią ścieków</i>	Gmina Raba Wyżna	Miasto Twardoszyn	I.2	25 000 000,00	2010-2013
13.	<i>Poprawa standardu informacji kulturalnej poprzez zorganizowanie (urządzenie) Centrum Kultury Polsko-Słowackiej w miejscowości Bukowina Osiedle</i>	Gmina Raba Wyżna	Obec Ganovce	II.2	1 000 000,00	2009-2010
14.	<i>Utworzenie Spiskiego Centrum Informacji Turystycznej (Gmina Łapsze Niżne - Spiska Stara Wieś - Wielka Frankowa - Osturnia)</i>	Gmina Łapsze Niżne	Miasto Spiska Stara Wieś Obec Wielka Frankowa Obec Osturnia	II.1	500 000,00	2009-2010

15.	<i>Utworzenie strefy turystyczno-gospodarczej Gmina Łapsze Niżne - Spiska Stara Wieś - Wielka Frankowa - Osturnia</i>	Gmina Łapsze Niżne	Miasto Spiska Stara Wieś Obec Wielka Frankowa Obec Osturnia	II.1	6 500 000,00	2009-2012
16.	<i>Powstanie Centrum Współpracy Kulturalnej - organizacja wspólnych przedsięwzięć kulturalnych na terenie Gminy Łapsze Niżne - Spiska Stara Wieś (Zwyki Spiskie, Zamagurskie Slavnosti, Dni Miasta Spiska Stara Wieś, Wielkie Spiskie Granie, Spiska Watra, Spiskie Dożynki)</i>	Gmina Łapsze Niżne	Miasto Spiska Stara Wieś Obec Wielka Frankowa Obec Osturnia	II.1	1 000 000,00	2009-2012
17.	<i>Budowa ścieżki pieszo-rowerowej wraz z kładką Kacwin - Wielka Frankowa</i>	Gmina Łapsze Niżne	Obec Wielka Frankowa	II.2	900 000,00	2009-2010
18.	<i>Budowa ścieżki pieszo-rowerowej Osturnia - Łapszanka - Rzepiska - Jurgów - Szlak Ruski</i>	Gmina Łapsze Niżne	Obec Osturnia Gmina Bukowina Tatrzańska	II.2	500 000,00	2009-2010
19.	<i>Modernizacja drogi Niedzica - Sromowce Wyżne Wygon - Sromowce Niżne-przeście graniczne (graniczne kładka pieszo-rowerowa) i dalej po stronie słowackiej Czerwony Klasztor-Lechnica</i>	Gmina Czorsztyn	Obec Czerwony Klasztor Kraj Preszowski Powiat Nowotarski	I.1	7 000 000,00	2008-2010
20.	<i>Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii dla zaopatrzenia budynków użyteczności publicznej w energię ciepłą poprzez zakup i montaż kolektorów słonecznych</i>	Gmina Czorsztyn	Obec Czerwony Klasztor Miasto Spiska Stara Wieś Gmina Łapsze Niżne	I.2	2 000 000,00	2009-2012
21.	<i>Kulturowy Szlak Pieniński</i>	Gmina Czorsztyn	Obec Czerwony Klasztor Pieniński Park Narodowy	II.2	7 000 000,00	2009-2013
22.	<i>Spotkanie siedmiu kultur pogranicza polsko-słowackiego</i>	Związek Euroregion „Tatry”	Zdrużenie Region Tatry w Kieżmarku	II.2	600 000,00	2008-2009
23.	<i>INFOTATRY - sieć współpracy informacyjnej pomiędzy Związkiem Euroregion „Tatry” w Nowym Targu, Zdrużeniem Region Tatry w Kieżmarku i</i>	Związek Euroregion „Tatry”	Zdrużenie Region Tatry w Kieżmarku Zdrużenie Orava w Dolnym	II.3	1 050 000,00	2008-2010

	Združeniem Orava w Dolnym Kubinie		Kubinie			
24.	<i>Trasa rowerowa „Dolina Muszynki” łącząca Muszynę z Bardejovem</i>	Miasto i Gmina Uzdrowiskowa Muszyna	Miasto Bardejów Gmina Krynica	I.1	10 000 000,00	2010-2013
25.	Poprawa dostępności komunikacyjnej pogranicza w rejonie Doliny Popradu, w tym:	Miasto i Gmina Uzdrowiskowa Muszyna	Obec Legnava	I.1	6 000 000,00	2009-2010
	a) Połączenie mostowo-drogowe Legnava - Milik - Szczawnik (centrum sportów zimowych, uzdrowisko)		Obec Sulin Powiat Nowosądecki	I.1	10 000 000,00	2009-2011
	b) kładka dla pieszych Sulin-Żegiestów wraz z trasą do centrum sportów zimowych w Szczawniku i uzdrowiska w Złockiem c) Trasa rowerowa Legnava - Muszyna Zapopradzie		Obec Legnava	I.1	1 500 000,00	2009
26.	<i>Sieć ośrodków współpracy i wymiany kulturalnej oraz uzdrowiskowej i ekonomicznej w Muszynie, Bardejovskich Kupelach, Dubovicy i Lubotinie</i>	Miasto i Gmina Uzdrowiskowa Muszyna	Miasto Bardejów Obec Dubovica Obec Lubotin	II.2	15 000 000,00	2010-2012
27.	<i>Renowacja zabytków Dolin Popradu i Torysy - szlak winny</i>	Miasto i Gmina Uzdrowiskowa Muszyna	Miasto Stara Lubowla Obec Kamenica Miasto Bardejów	II.2	3 000 000,00	2010-2012
28.	<i>Transgraniczny, historyczno-kulturowo-przyrodniczy szlak Doliny Popradu, w tym:</i> a) Szlak zabytków sakralnych b) Szlak zabytków świeckich c) Szlak dziedzictwa przyrodniczego	Związek Międzygminny „Perty Doliny Popradu”	Miasto Stara Lubowla Obec Plavec Miasto Kieżmark Obec Wyżne Rużbachy Stowarzyszenie Górnego Spisza i Spisza	II.1	1 000 000,00	2010-2012
29.	<i>Budowa Centrum Wypoczynku i Rekreacji w Łomnicy-Zdrój (zadanie to obejmuje</i>	Miasto i Gmina Piwniczna-Zdrój	Obec Wyżne Rużbachy Starostwo Powiatowe w	II.	5 500 000,00	2008-2009

	<i>budowę otwartego kąpieliska wraz z dodatkową infrastrukturą - boisko, plac zabaw)</i>		Nowym Sączu			
30.	<i>Utworzenie zintegrowanych punktów informacji z zakresu turystyki transgranicznej</i>	Miasto i Gmina Piwniczna-Zdrój	Miasto Stara Lubowla	II.	380 000,00	2008-2009
31.	<i>Analiza potencjału gospodarczego pogranicza polsko-słowackiego</i>	Miasto i Gmina Piwniczna-Zdrój	Miasto Stara Lubowla Lokalne samorządy z terenu pogranicza, przedstawiciele podmiotów gospodarczych oraz wyższych uczelni	II.3	300 000,00	2009-2010
32.	<i>Opracowanie Strategii Rozwoju Turystyki i Promocji</i>	Miasto i Gmina Piwniczna-Zdrój	Miasto Stara Lubowla Lokalne samorządy z terenu pogranicza, przedstawiciele lokalnych stowarzyszeń, organizacje turystyczne	II.3	250 000,00	2009-2010

Objaśnienia:

* koszty realizacji projektu po stronie polskiej

Priorytety i tematy:

Priorytet I. Rozwój i modernizacja infrastruktury pogranicza polsko-słowackiego w Euroregionie „Tatry”

Temat 1. Infrastruktura komunikacyjna i transportowa

Temat 2. Infrastruktura ochrony środowiska

Priorytet II. Rozwój społeczno-gospodarczy Euroregionu „Tatry”

Temat 1. Rozwój współpracy transgranicznej w zakresie turystyki

Temat 2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego

Temat 3. Projekty sieciowe